

**NADNICA ZA GRIJEH: SUČELJAVANJE SA
REPUBLIKOM SRPSKOM U BOSNI**

8 Oktobar 2001

Sarajevo/Brisel
ICG Balkans Report N° 118

REZIME I PREPORUKE	i
I. I. UVOD.....	1
A. OPASNOST I OBEĆANJE DEJTONA.....	1
B. NIŽI STANDARD: REPUBLIKA SRPSKA DANAS	2
C. PREŽIVLJAVANJE OD MEĐUNARODNE POMOĆI	4
II. KAKO SE TO DOGODILO?.....	7
A. FIJASKO NA IZBORIMA, 1996-97	7
B. LOŠE SPROVEDENO 'USLOVLJAVANJE', 1998-2000	8
C. SNAGA SDS-A U DODIKOVO DOBA.....	10
III. IVANIĆEVA 'REFORMSKA' KOALICIJA: VUK U JAGNJEĆOJ KOŽI ILI JAGNJE ZA KLANJE?	11
A. IZBORNI KOMPROMIS U 2000: VLAST SDS-A BEZ ODGOVORNOSTI.....	11
B. SDS KONSOLIDUJE SVOJU VLAST: KOČENJE REFORME.....	13
1. SDS kontroliše ministarske položaje.....	13
2. SDS direktori javnih preduzeća i glavnih administrativnih tijela	14
3. Borba za privatizaciju.....	14
4. Drugi stubovi nosioci institucionalne kontrole	16
C. KOŠTUNICA, SDS I PRIJETNJA BOSANSKOJ DRŽAVNOSTI	17
IV. DA LI RS MOŽE PREVAZIĆI SVOJU RATNU PROŠLOST?.....	18
A. KARAKETER SDS-A.....	18
B. RATNI ZLOČINI I SARADNJA SA HAŠKIM TRIBUNALOM	19
1. Zakon o saradnji	21
2. SDS zagonetka	22
3. Institucionalna zaštita ratnih zločinaca u RS.....	23
4. Karadžić i Mladić	23
C. POLITIKA VLADE RS PROTIV POVRATKA MANJINA	24
1. Loša primjena imovinskih zakona.....	25
2. Pravljenje budžeta za raseljavanje.....	26
3. Dodjela javnog zemljišta radi podržavanja ponovnog naseljavanja i obeshrabrivanja povratka ...	28
4. Uzurpacija zemljišta u privatnom vlasništvu manjina da bi se zaustavila nacionalna reintegracija	30
5. Zaključak.....	30
D. ETNIČKO NASILJE	31
1. Majski neredi iz 2000. protiv ponovne izgradnje džamija u Trebinju i Banja Luci.....	31
2. Političke posljedice Trebinja i Banja Luke	33
3. Cijena bezbjednosti manjina u RS	35
4. Obrazac nasilja prema povratnicima i saučesništvo režima	35
5. Organizacioni elementi: SDS veza.....	37
6. Neuspjeh da se vlasti RS drže odgovornim.....	38
V. 'SUVERENA' REPUBLIKA SRPSKA ILI EVROPSKA BOSNA?.....	39
VI. ZAKLJUČAK: VREME ZA Netoleranciju TOLERANCIJU.....	42
APPENDICES	
A. O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI.....	49
B. ICG IZVEŠTAJ.....	50
C. ČLANOVI UPRAVNOG ODBORA ICG-A.....	56

NADNICA ZA GRIJEH: SUČELJAVANJE SA REPUBLIKOM SRPSKOM U BOSNI

REZIME

Priznavanjem Republike Srpske (RS) kao legitimnog i ustavotvornog entiteta nove Bosne, Dejtonski Mirovni sporazum iz 1995. je time prihvatio i protivrječnost, jer je RS započeta kao korak ka 'Velikoj Srbiji' i iskovana u zločinima - i masovnim progonstvima - nad ne-Srbima.

Prije deset godina, Radovan Karadžić izveo je članove svoje Srpske demokratske stranke (SDS) iz Skupštine Bosne i Hercegovine (Bosne): ubrzo poslije toga, u januaru 1992. oni proglašavaju 'Republiku Srpsku', kao dio strategije za podrivanje integriteta Bosne i da spriječe njenu nezavisnost. U početku kao ideja a zatim kao činjenica, RS je odricala istoriju, demografiju i integritet Bosne.

Srećom, međunarodna zajednica je takođe Dejtonskim sporazumom dobila značajna ovlašćenja da podstiče i nametne reforme u oba entiteta, da odlučno sprovodi integrativne odredbe sporazuma i da njeno prisustvo postane suvišno sa ulaskom Bosne u Evropu. Jedina nada u rješavanju ove protivrječnosti leži u energičnom izvršavanju ovih civilnih i vojnih ovlašćenja kako bi reformisali RS.

Skoro je šest godina nakon Dejtona, a ove su nade ostale neispunjene i djelimično zaboravljene. Nerekonstruisana RS i njena politička elita ostale su glavna prepreka uspostavljanju funkcionalne, stabilne i solventne države Bosne. Sadašnja koaliciona Vlada RS, osnovana poslije izbora u novembru 2000. pod vođstvom još jednog pseudo umjerenjaka i reformatora, Mladena Ivanića, će vjerovatno ponoviti prethodna iskustva, ali s

tom razlikom što je sada SDS stvarno na vlasti. Na izborima u novembru 2000. ona je dobila predsjednička i potpredsjednička mjesta kao i najveći broj mjesta u Narodnoj skupštini.

Uznemireni izgledima ponovnog sukoba sa SDS-ovim ukopavanjem i izvrđavanjem, međunarodni predstavnici zaprijetili su uvođenjem embarga na svu pomoć namijenjenu RS ako SDS uđe u Vladu. Ali kada je njen novi miljenik, Ivanić, insistirao da ne može da formira plodotvornu Vladu bez SDS-a, međunarodna zajednica se povukla i omogućila stranačkim pristalicama da dobiju portfelje kao 'nezavisni eksperti'.

Otkako se vratila na vlast, SDS je konsolidovala svoju vlast: u javnom sektoru i sivoj ekonomiji, u medijima, u policiji i sudovima, u vojsci i službi bezbjednosti, u zabačenim dijelovima istočne RS, prosvijećenoj Banja Luci, i u posljednje vrijeme u srpskoj prijestonici, Beogradu.

Ivanić i dalje ozbiljno govori o primjeni ekonomskih reformi koje je obećao biračima - i političkih reformi koje očekuje međunarodna zajednica - ali biva uglavnom osujećen jer su njegovi saučesnici odlučni u tome da RS ostane nereformisana.

U stvari, SDS je uspjela da (uz pomoć nesmotrenosti međunarodne zajednice) da ima i jedno i drugo. Pošto zvanično nije u Vladi, ona ne može da odgovara za Ivanićeve neuspjehe da sprovede promjene. Ali pošto je, u praksi, ona stranka na vlasti, može da se hrani na državnim

jaslama dok prati kako Ivanićeva popularnost slabi i da ga spremno odbaci u korist nekog drugog čelnika prihvatljivog za strance, taman na vrijeme za sljedeće izbore u 2002. godini.

Preobražena u Dejtonsku ustavotvornost i ojačana izborom uvaženog nacionaliste za jugoslovenskog predsjednika u Beogradu, prefarbani SDS i dalje ne želi da definiše svoju 'državu' kao zakonit dom svih Bosanaca bez obzira na vjeru. Organizovane pobune u maju 2001. radi sprječavanja rekonstrukcije istorijskih džamija porušenih tokom rata i stalno odbijanje Vlade da saraduje sa Hagom, čak i poslije izručenja Miloševića Međunarodnom tribunalu u Hagu juna mjeseca, jasno ukazuju da RS ostaje vjerna svom ratnim liku. Neodređene međunarodne prijetnje da će RS biti kažnjena zbog obje stvari dovele su samo do simboličnih ustupaka od strane vlasti.

Napadi, zastrašivanje i diskriminacija nesrpskih povratnika u RS nastavljaju biti češći i ozbiljniji od onih u drugom bosanskom entitetu, Federaciji. Napadi u istočnoj RS, gdje su se desili neki od najgorih ratnih zločina, naročito su bili oštri. Policija, sudovi i lokalne vlasti su obično ravnodušni i često saučesnici. Suprotstavljanje reintegraciji takođe podupire politiku vladinog ministarstva za izbjeglice, koje štiti ratna dostignuća etničkog čišćenja.

Isto tako štetna za budućnost Bosne je rušilačka uloga koju imaju predstavnici RS u državnom Parlamentu, Savjetu ministara i drugim zajedničkim institucijama. Smatrajući sebe - a za to ih smatraju i njihovi politički gospodari - delegatima sa ovlašćenjem da sačuvaju preimućstva koja ima entitet a da osakate ona koja pripadaju bosanskoj državi, predstavnici i ministri RS u Sarajevu nastavljaju da se suprotstavljaju bilo kom zakonu koji može da poveća ili čak definiše nadležnost države.

U odsustvu bilo kakvog osnovnog zakonodavstva za sve, počev od ljudskih prava, do težina i mjera, do železnice, Bosanci mogu samo da sanjaju o integraciji u Evropu dok sve više zaostaju iza svojih susjeda u trci za uključivanje u Evropu. U međuvremenu, međunarodna zajednica gubi svoju izlaznu strategiju.

Međunarodna zajednica je potrošila stotine miliona dolara od 1997. u pokušaju da održi pseudo umjerenjake i reformiste u RS - kao i da spriječi da SDS dođe na vlast. Sav ovaj novac koji je uložen da održi RS iznad vode i njene

'umjerene' političare na vlasti nije uspio da reformiše RS ni ekonomski ni politički.

Ovaj zaprepašujuće mali učinak može se objasniti: nije bilo udruženog truda da se iskoristi ova pomoć i podrška kako bi se podstakla saglasnosti sa glavnim stavkama programa rada države i izgradnje mira. Političko uslovljavanje uz ozbiljan i integrisan način nikada nije pokušano u Republici Srpskoj. Embargo na pomoć RS je donijet 1996-1997, kako bi podstakao izručenje Karadžića Hagu, ali ovaj uslov odbačen čim je Dodik došao na vlast.

Privreda RS je na ivici propasti. Da nema stalnog priliva direktne međunarodne podrške i povoljnih zajmova, Vlada RS bi bankrotirala. Dok svijetu Bosna postaje sve dosadnija (a Bosancima međunarodni nadzor), dok presušuju fondovi za pomoć, dok se SFOR povlači, i dok mandat UN ističe, međunarodna zajednica gubi ono što bi se moglo pokazati kao posljednja prilika da naplati životno neophodne subvencije i zajmove strogo uslovljavanjem pristankom RS-a na povinovanje kako bi pristala na dosad neispunjene zahtijeve.

Logičko rešenje bilo bi raspuštanje Republike Srpske zbog svoje iskazane nereformske politike i neusaglašenosti sa osnovnim demokratskim razvojem bosanske države. Međutim, ovako radikalna korak trenutno nije ni moguć ni poželjan. On nije moguć zato što više nego ikad prije međunarodna zajednica nije voljna da ponovo razmotri svoje djelo u Dejtonu. On nije poželjan jer bi, obzirom na nedostatak međunarodne želje da se upusti u teške izazove u Bosni, bilo koji 'Dejton II' vjerovatno imao ishod još štetniji po državnost Bosne. Zato logika i pravda mora da se usklade sa stvarnošću. Put koji nas čeka jeste zahtijevati više, mnogo više od RS.

Da bi uspjela, politička uslovljenost mora da se primjeni na takav način da mogu da je koriste oni pragmatičari u RS koji vrlo dobro shvataju da Bosna ne može da postoji kao polu-sirotinjska i polu-evropska. Uslovljenost mora da bude i vjerodostojna. Potencijalne sankcije moraju da budu isto toliko bolne koliko su i koristi privlačne, i ne smije da bude sumnje da su obje stvari ostvarljive. Isto je tako važno da darodavci i povjerioci, prokonzuli i ljudi na terenu, moraju da razviju i primjenjuju zajedničku strategiju.

Zainteresovane Vlade, međunarodne organizacije, finansijske institucije i, prije svih, Kancelarija Visokog predstavnika moraju da se suoče sa

posljedicama do kojih će neizbežno doći ako i dalje pristaju na neuspjeh Republike Srpske. Ukoliko se odlučnim i udruženim naporom ne nametnu specifični, ostvarivi uslovi za ostvarenje svake subvencije, donacija ili zajma, onda su izgubljeni izgledi da Bosna postane plodotvorna država.

PREPORUKE

1. Države i organizacije pri Savjetu za sprovođenje mira trebalo bi da slijede primjer Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) time što bi strogo uslovljavale svoju pomoć Republici Srpskoj usvajanjem i primjenom određenih političkih reformi. Trebalo bi suspendovati sve novčane doznake RS sve dok se ne postave odgovarajući i određeni uslovi za svaki zajam, subvenciju ili projekat posebno.
2. Uslovi koji se postavljaju za vraćanje finansijske podrške RS trebalo bi, u najmanjoj mjeri, da uključuje:
 - a. Značajnu saradnju sa Međunarodnih Haškim tribuna-lom, uključujući i hapšenje i izručenje Hagu određenog broja optuženih. SFOR bi, sa svoje strane, trebalo da pruži primjer hapšenjem Radovana Karadžića i Ratka Mladića, jer sada nije realistično očekivati da institucije RS sarađuju bilo sa Međunarodnim Haškim tribuna-lom ili da čuvaju živote i vlasništvo ne-Srba sve dok se njihovi osnivači i inspiratori ne uklone sa scene.
 - b. Iskreno prihvatanje i podrška povratku manjina na održivoj osnovi. Interagencijska radna grupa za povratak i obnovu (RRTF) trebalo bi da razvije seriju standarda koje bi Vlada RS i Ministarstvo za izbjegla i raseljena lica trebalo da zadovolji, a odnose se na primjenu imovinskih zakona, kao i podršku povratku ne-Srba u RS, te Srba koji žele da se vrate u Federaciju ili Hrvatsku.
 - c. Reviziju Zakona o privatizaciji i odlučni napori da se iskorjeni systemska korupcija i stranačka politička kontrola ekonomije. OHR bi naročito trebao da na RS primjeni visoke standarde, barem

u onolikoj mjeri koliko je primenio u Federaciji.

- d. Saradnju pri uspostavljanju sistema i/ili unaprijeđenju najvažnijih sve-bosanskih institucija, te prihvatanje zakona potrebnih za ulazak Bosne u Evropu.
3. Međunarodni donatori i organizacije bi trebalo da preduzmu sveobuhvatne revizije pomoći budžetu, finansiranju projekata, donacija i povoljnih zajmova koji su sada u toku ili su namijenjeni RS, kao i za državu i Federaciju. Ukoliko i dok ne bude jasno ko šta dobija, međunarodna zajednica neće biti u stanju da ojača svoj pritisak radi postizanja svojih ciljeva.
4. Donatorska zajednica bi trebalo da razmotri kanalsanje svih budućih finansiranja preko države i, tamo gde je to pogodno, dati na raspolaganje državnim fondovima ono što nije odobreno RS zbog toga što nije izašla u susret postavljenim uslovima za dobijanje određene donacije ili zajma.
5. Trebalo bi usloviti međunarodnu finansijsku pomoć Federalnoj republici Jugoslaviji (SRJ) time da Beograd, između ostalog, prekine sa finansiranjem vojske, obavještajne službe i policije RS; da povuče sve oficire i podoficire Vojske Jugoslavije (VJ) iz redova vojske RS (VRS); te da prestane da podržava ekstremističke političke organizacije u RS, kao što je Srpska demokratska stranka (SDS).

Sarajevo/Brisel, 8. oktobar 2001.

NADNICA ZA GRIJEH: SUČELJAVANJE SA REPUBLIKOM SRPSKOM U BOSNI

I. UVOD

A. OPASNOST I OBEĆANJE DEJTONA

Težnja srpskih političara, intelektualaca i takozvanih boraca za slobodu kako u Bosni i Hercegovini (Bosni) tako i u Srbiji da naprave 'Veliku Srbiju' od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u raspadu bio je glavni uzrok izbijanja sukoba u Bosni u proleće 1992.

Republika Srpska je oduvek trebalo da ima za cilj da podriva cjelovitost Bosne i da spriječi njenu nezavisnost. Oktobra 1991. Radovan Karadžić je izveo članove svoje Srpske demokratske stranke (SDS) iz Skupštine Bosne u Sarajevu i osnovao 'Srpsku narodnu skupštinu' u Banja Luci. Decembra 1991. ova grupa je prijetila da će proglasiti 'Srpsku republiku [Republika Srpska] Bosne i Hercegovine' osim ako se Bosanski Muslimani i Hrvati ne odluče da ostanu sa Srbijom i Crnom Gorom umesto da slijede Sloveniju, Hrvatsku i Makedoniju na putu ka nezavisnosti. Ovaj proglas je objavljen 9. januara 1992. godine. Vođe 'Srpske republike Bosne i Hercegovine' proglasile su nezavisnost u ponoć 6. aprila 1992., istog dana kada su Sjedinjene Američke Države i Evropska unija priznale nezavisnost Bosne.¹

Srpske paravojne snage kao i snage bosanskih Srba, logistički podržavane od strane jedinica Jugoslovenske narodne armije (JNA), započele su kampanju brutalnog etničkog čišćenja u sjevernoj i istočnoj Bosni - kao i opsadu Sarajeva u njenom centru - koja će trajati tri godine. Ova kampanja je namjeravala da stvori etnički čistu srpsku teritoriju kako bi povezala maticu na istoku sa dijelovima Hrvatske pod kontrolom Srba na zapadu.

Međutim, međunarodne komplikacije učinile su cjelishodnim da se odloži formalni osvit Velike Srbije. I tako je decembra 1992., Skupština bosanskih Srba usvojila Ustav za dvije trećine teritorije Bosne koje su njene snage i njihovi saveznici već okupirali. Tako je rođena 'Republika Srpska' kao privremena stanica na putu za Veliku Srbiju.

Sa potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma u Parizu tri godine kasnije, Republika Srpska je - iako smanjena borbama i pregovorima na 49 procenata teritorije zemlje - dobila međunarodno priznanje kao jedan od dva entiteta koji će od tada pa nadalje sačinjavati državu Bosnu i Hercegovinu. Iako je Dejtonski sporazum uspješno priveo rat kraju, on je isto tako ustanovio osnovnu protivurječnost koja će spriječiti sprovedbu mirovnog procesa koji je slijedio: multinacionalna država koja sadrži i teži suživotu sa entitetom stvorenim u krvi kao etnički isključivom prethodnicom propalog srpskog carstva.

Uprkos ovoj protivurječnosti, druge strane Dejtonskog sporazuma otvorile su izgleda za postepenu reintegraciju nacionalnih zajednica u Bosni i eventualnog stvaranja plodonosne, stabilne i napredne evropske države. Prije svega, Aneksom 7 obezbijedena su prava na provratak onima koji su 'očišćeni' ili protjerani da se vrate u svoje prijeratne domove, te i obaveze potpisnicima da 'obezbijede siguran povratak izbjeglica i prognanih lica, bez rizika od uznemiravanja, zastrašivanja, proganjanja ili diskriminacije'. Pored ovoga, oba entiteta su saglasna da održe najviše standarde poštovanja ljudskih prava, da prioritet nad svim drugim zakonima ima Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.² Aneksom 6 Sporazuma određena su tijela zadužena za zaštitu ovih prava. Najzad, Aneksom

¹ Naziv je skraćen na 'Republika Srpska' 12. avgusta 1992.

² Aneks 4, Ustav Bosne i Hercegovine

4 Dejtonskog sporazuma, Ustavom države, određene su zajedničke institucije i barem neke državne kompetencije odvojene od onih koje imaju dva entiteta.

Međunarodna zajednica je sebe obezbijedila značajnim ovlašćenjima da progura Dejtonski sporazum i razriješi njegove protivurječnosti. Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS/OSCE) dobila je mandat da održi izbore; Misija Ujedinjenih Nacija (UNMIBH) delegirana je da nadgleda i reformiše lokalne snage policije; Visoki komesarijat Ujedinjenih Nacija za izbjeglice (UNHCR) ima zadatak da obezbijedi pravo povratka zagarantovano Aneksom 7; i Kancelarija Visokog predstavnika (OHR) je zadužena da koordinira svim vidovima civilne sprovedbe mira. S druge strane, ove snage se oslanjaju na spremnost NATO snaga za sprovedbu (IFOR) i njihovog sljedbenika, NATO snaga za stabilnost (SFOR) da obezbijede 'sigurnu i bezbjednu sredinu' za ove i druge organizacije kako bi mogle da obavljaju svoje zadatke.

Na taj način je jedan od glavnih izazova za sprovedbu mira bio da koristi raspoložive instrumente kako bi se preinačila Republika Srpska: transformišući je iz takozvanog koraka ka Velikoj Srbiji - osnovanoj na strahu od različitosti, mržnji ka nezavisnosti Bosne i genocidu - u zadovoljni ustavotrovani dio suverene, teritorijalno cjelovite i višenacionalne države Bosne.

B. NIŽI STANDARD: REPUBLIKA SRPSKA DANAS

Skoro šest godina poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma Republika Srpska je ostala institucionalno neprijateljska prema svemu što nije srpsko i aktivno se suprotstavlja tome da ustupi državi Bosni bilo šta što bi bilo nalik na centralnu Vladu. Podjednako tokom perioda 'tvrde' i 'umjerene' vladavine vlasti RS su uspele da obezbijede apsolutni minimum potreban kako bi spriječile međunarodnu zajednicu da grubo presiječe - na primjer, zabranjujući ratnom vođstvu entiteta da se bavi politikom ili prijeteći da ukine i sam entitet - ili odsiječe priliv međunarodnih fondova koji održavaju RS u životu. Međunarodna zajednica je jedino u izuzetnim situacijama kažnjavala vođstvo RS od kojih su najznačajnije kada je, istog dana u martu 1999., Visoki predstavnik Carlos Westendorp smijenio predsjednika RS, Nikolu Poplašena, a Međunarodni arbitrator za Brčko, Robert Owen, porekao pravo RS na ovaj distrikt.³ U većini

slučajeva vlasti RS nisu konzistentno niti strogo držane odgovornima za sprovođenje Dejtonskog sporazuma koji vode integraciji i stabilizaciji zemlje.

Sva ozbiljnost ovog problema došla je do izražaja u maju 2001., kada su pobune u Trebinju i Banja Luci spriječile polaganje kamena temeljca za izgradnju dvije historijske džamije koje su Srbi srušili tokom rata. Ovi incidenti, koji su očigledno bili dobro organizovani pokušaji da se obeshrabri povratak raseljenih Bošnjaka, skrenuli su pažnju međunarodne zajednice na ksenofobičnu zaostalost RS i dali potencijalnim stranim investitorima još jedan razlog da zaobiđu Bosnu u cjelini. Ali, oni su isto tako poslužili trenutnim političkim interesima vodeće Srpske demokratske stranke (SDS). Oni su, na prvom mjestu, doveli do povećanja etničkih tenzija i nacionalističkih strahova, naročito među raseljenim srpskom stanovništvom koje čini osnovu biračkog tijela SDS-a. Na drugom mjestu, oni su omogućili SDS-u da provjeri suštinu retorike međunarodne zajednice u odnosu na poštovanje RS na obaveze preuzete u Dejtonu a koje su anatema za ovu stranku.

Odnos između vlasti RS i međunarodne zajednice nakon ovih nereda otkrio je kako je samo simbolično ispoljavanje saradnje bilo obično dovoljno da uguši ozbiljne prijetnje međunarodnim sankcijama. Time što je žrtvovala ministra unutrašnjih poslova (kome je ionako vjerovatno već sljedovao otkaz) i nekoliko šefova policije, i time što je u drugom pokušaju dozvolila polaganje jednog od kamena temeljca, Vlada RS je ponovo uradila samo onoliko koliko je bilo potrebno da skine s vrata međunarodnu zajednicu. Izgleda da su mnogo manje važne činjenice bile to da policija i sudstvo RS nisu uspjeli da izvedu izgrednike pred lice pravde; da su odbili da povedu istragu o planiranju i organizaciji pobune; i da je nekoliko policijskih zvaničnika promijenilo svoj prvobitni iskaz kako eventualne optužbe ne bi bile izvjesne.

U stvari, pobune u Trebinju i Banja Luci dogodile su se u okviru stvarne epidemije nasilja usmjerenog na Bošnjake i Hrvate koji se vraćaju u RS. To je uključivalo fizičke napade, napade vatrenim oružjem i eksplozivom, organizovane pobune, ubistva i uništavanje imovine u velikom obimu. Kao što je i ranije bio slučaj, tokom i poslije majskih događaja u Trebinju i Banja Luci, političari i policija RS su samo dokazali koliko nisu spremni da kontrolišu ovaj problem, uprkos - ili možda zbog - jakih pokazatelja da su upleteni tvrdokorni pripadnici SDS-a. Atmosfera neprijateljstva prema ne-Srbima u RS pogoršana je stalnom istaknutošću u lokalnoj vlasti i u policiji jednako snažnih lokalnih kumova onih koji

³ Vidjeti ICG Balkans Report No 62, *Republika Srpska – Poplascen, Brcko and Kosovo: Three Crises and Out?*, 6 April 1999. www.crisisweb.org

su bili uključeni u etničko čišćenje tokom rata. Prema podacima Ujedinjenih Nacija, događaji koji su usmjereni protiv povratka 'manjina' su dvaput češći u RS (svakog jednog i po dana po jedan ovakav događaj), mnogo su oštiri nego u Federaciji i to naročito u tradicionalnim utvrđenjima SDS-a u istočnoj RS. Međunarodne agencije za praćenje ljudskih prava u Bosni okarakterisale su ovakvo nasilje kao jasno 'planirano i organizovano, sa namjerom da se spriječi povratak'.⁴ Time što u velikoj većini slučajeva nisu uspjeli da izvedu izgrednike pred lice pravde, policija i pravosuđe RS saučestvuju u politici obeshrabrivanja povratka manjina.

Čak i kada obezbjedi - kao u nekim slučajevima - odgovarajuću zaštitu povratnicima, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS ipak šalje nedvosmislenu poruku ne-Srbima da nemaju ista prava na bezbjednost kao i njihovi srpski susjedi. Ono što se može smatrati surovom šalom jeste da je Ministarstvo ispostavio račune udruženjima preživjelih iz Srebrenice i Višegrada (na 600.000 KM i 250.000 KM)⁵ za usluge bezbjednosti koje su pružile njihove jedinice tokom jula i avgusta prilikom komemoracija masakrima Bošnjaka u ratu kako u tako i u ovim gradovima i njihovoj okolini.

To što žmure na nasilje nije jedina strana institucionalnog neprijateljstva u odnosu na povratak onih koji nisu Srbi. Iako je 2000. godine došlo do prodora povratka izbjeglica i raseljenih lica u RS, stambene vlasti i dalje nisu voljne da potvrde pravo vlasništva predratnih stanovnika. Stope primjene imovinskih zakona u Federaciji su duplo veće od onih u RS.⁶ Štaviše, nasuprot Vladi Federacije koja izdvaja nekih 10 miliona KM na godišnjem nivou radi pomoći povratku u RS, Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica RS izdvaja najveći dio svojih finansijskih sredstava da pomogne (i natjera) Srbe da ostanu u 'svom' entitetu.⁷

⁴ Koordinacioni centar za ljudska prava (Human Rights Co-ordination Centre, HRCC) 1. septembar 2000-31. mart 2001, str. 10-11

⁵ KM je oznaka za konvertibilnu marku, valutu u Bosni, vezanu za vrijednost njemačke marke.

⁶ 'Property Implementation', zajedničko saopštenje za štampu OEBS-a, UNMIBH-a, OHR-a, UNHCR-a i CPRC-a, 31. jula 2001.

⁷ Šef misije OEBS-a, Robert Beecroft, nedavno je 'izrazio duboku zabrinutost zbog što Republika Srpska nije uspjela da primjeni imovinske zakone'. Ne samo da je svega 21 procenat onih koji polažu prava dobio svoju predratnu imovinu, već je Vlada RS odvajala ukupno nedovoljna finansijska sredstva namjenjena za pomoć povratku. 'Republika Srpska nije uspjela u pokušaju da primjeni imovinske zakone', Saopštenje za štampu OEBS-a, 11.

Nerekonstruisana ideologija i samo djelimično reformisana praksa u RS odražava neprestani uticaja ratnih vođa na sve nivoe vlasti, baš kao i činjenica da je ona jedini dio bivše Jugoslavije u kome osuđeni ratni zločinci mogu da očekuju i dobiju zvaničnu zaštitu. Odluka srpske Vlade da izruči Slobodana Miloševića Hagu - kao i isto tako značajna izručenja u ljeto 2001. od strane Hrvatske i Federacije onih ljudi koje je veliki broj njihovih saboraca smatrao ratnim herojima - podmetnula je nogu režimu u Banja Luci zbog odlaganja saradnje sa Međunarodnim Haškim tribunalom. Nasuprot svoje uspješne primjene 'uslovljenosti' u slučaju Jugoslavije juna 2001., međunarodna zajednica nije učinila ozbiljan pokušaj da uslovi svoju finansijsku podršku RS saradnjom sa Hagom, a kamoli sprovođenjem značajnih društvenih ili političkih reformi. Evropska komisija (EC) i drugi donatori svojevremeno su se zarekli da neće podići embargo koji se odnosi na pomoć RS, koji je preovlađivao tokom 1996-97 sve dok vlasti RS ne izruče Radovana Karadžića Hagu. Ipak, kada su Milorad Dodik i Biljana Plavšić 1998. godine osnovali prvu 'pro-zapadnu' vladu bez SDS-a, ovaj zahtjev je zgodno zaboravljen. Danas, Plavšićeva očekuje suđenje pred Haškim tribunalom dok je Karadžić na slobodi i dalje politički uticajan, a Ratko Mladić pod zaštitom vojske kojom je nekada komandovao.

Pored očuvanja entiteta kao isključivo srpske 'države', političari RS koji su u zajedničkim institucijama Bosne, i dalje koriste svoje položaje kako bi se suprotstavili bilo kojim mjerama koje bi definisale, učvrstile ili integrisale državu svih Bosanaca, čak kada bi stanovnici Republike Srpske imali koristi od ovih mjera. 'Umjerena' Progresivna demokratska partija (PDP) sadašnjeg premijera RS Mladena Ivanića i Stranka nezavisnih socio-demokrata (SNSD) njegovog prethodnika Dodika, sada su zvanične članice koalicije Saveza za promjene na državnom nivou. Ipak, ove stranke obično glasaju zajedno sa SDS-om i Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ) kako bi spriječile bilo koji i sve zakone koji mogu da prošire nadležnost države i dovedu do podrivanja pretenzija njene RS.⁸ Njihova opozicija je paralisala državni

septembar 2001. Nasuprot tome, 40 procenata budžeta za 2001. u iznosu od 25 miliona KM Ministarstva za socijalne poslove i povratak Federacije namjenjeno je za pomoć povratnicima u RS. Intervju ICG-a sa Ministarstvom za socijalne poslove i povratak, 19. septembar 2001.

⁸ Značajan i skorašnji izuzetak bila je podrška koju su dali poslanici PDP-a stalnom Izbornom zakonu koji je najzad usvojen krajem avgusta 2001. od strane Parlamenta BiH. SDS je optužila PDP za izdaju srpskih interesa, što je

parlament u donošenju neophodnih zakona u Bosni kako bi se otpočelo sa procesom integracije u Evropu.

C. PREŽIVLJAVANJE OD MEĐUNARODNE POMOĆI

Međunarodna zajednica snosi u najvećoj mjeri odgovornost za činjenicu da je RS ostala prva prepreka snovima Bosne o evropskoj budućnosti. Još od kraja 1997. godine, darežljivo finansiranje građevinskih i infrastrukturnih projekata, kao i redovno dolijvanje budžetske pomoći, nisu uspjeli da kupe međunarodnoj zajednici i njenim ciljevima ništa više od podrške na jeziku, a kamoli ljubav. U Federaciji su postavljeni i dostignuti mnogo oštriji standardi.

Iako oba entiteta mnogo zavise od pomoći donatora, privreda RS, zbog toga što je manjeg obima i siromašnija, mnogo više zavisi od pomoći spolja. Poslije podizanja embarga za ne-humanitarnu pomoć kako bi podržali 'umjereni' tim Plavšić-Dodik, nacionalne i međunarodne agencije finansirale su široki spektar projekata i nudile brojne povoljne zajmove. Prema podacima koje je ICG-u dao Ministar finansija Milenko Vračar, RS je između 14. decembra 1995. i 31. decembra 2000. dobila 693 miliona KM u stranim zajmovima (od kojih je potrošeno 409 miliona KM), USD 46,5 miliona u kofinansirajućim grantovima za projekte (od kojih je potrošeno USD 38 miliona) te 279,7 miliona KM u budžetskim donacijama i kreditima. Dio međunarodnih zajmova Bosni namjenjen RS tokom istog perioda iznosio je 28,26 procenata, brojka koja odražava relativnu odsutnost zajmova za RS prije 1998.⁹ Nepotrošeni zajmovi i grantovi, navodno, čekaju da budu potrošeni.

dovelo do razvijanja teorije o tome da SDS namjerava da sruši Ivanića i njegovu stranku. Ivanić se odmah zarekao da više neće skretati s puta.

⁹ Ministarstvo finansija Republike Srpske, pismo Milenka Vračara ICG-u, br. 04-5230/08, 19. septembra 2001. Prema tabelama koje su bile u prilogu Vračarevog pisma, veliki institucionalni zajmodavci su, do kraja 2000., odobrili RS sljedeće zajmove (procenat u odnosu na ukupne zajmove BiH u zagradi): Evropska banka za rekonstrukciju i izgradnju, KM 80,2 miliona (35 procenata); Evropska banka za investicije, KM 88 miliona (37,5 procenata); Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede, KM 11 miliona (27,7 procenata); MMF, KM 121,8 miliona (35,6 procenata); i Svjetska banka, KM 354,5 miliona (25,2 procenta). Vlada RS je takođe dobila posebne zajmove od vlada Belgije (KM 1,6 miliona), Švedske (KM 7,6 miliona) i Japana (KM 12,2 miliona) kao i kredit EU u iznosu od KM 16,3 miliona (41,7 procenata).

ICG nije bio u stanju da provjeri brojke koje je Vračar dao. Iako je očigledno da je RS stalo do toga da istakne da je njen dio međunarodne pomoći manji od dijela namjenjenog državi i/ili Federaciji, međunarodnim zajmodavcima je u istoj mjeri stalo da zamagle ove brojke. Niko nije spreman da ponudi obračun ili pokuša da pogodi koliki je sveukupni nivo međunarodne pomoći RS. Većina isto tako nije spremna da tačno kaže koji dio pripada svakom entitetu. Jedna od glavnih prepreka ovom proračunu je činjenica da međunarodni donatori obično podnose izvještaje da njihova pomoć i zajmovi idu Bosni i Hercegovini kao cjelini, a ne njenim sastavnim djelovima. To znači da se u zvaničnim brojkama donatora često izbjegava podjela sredstava između entiteta, od kojih svaki prima novac putem podsporazuma sa određenim donatorom ili zajmodavcem. Još jedna teškoća je u tome da su sredstva često već isplaćena tokom dugih i neusaglašenih perioda.

Ipak, raspoloživi podaci međunarodnih izvora ukazuju na još veću zavisnost od međunarodne pomoći nego što to pokazuju brojke Ministarstva finansija. Na primjer, izgleda da međunarodni doprinosi iznose više od 20 procenata budžeta Vlade, pod pretpostavkom da je stvarni godišnji budžet oko KM 600 miliona. Prema brojkama koje je dao OHR, međunarodni donatori su obezbjedili direktnu pomoć budžetu RS (u obliku pomoći projektima i povoljnih zajmova) u iznosu od KM 138,1 milion u 1999. i KM 99,3 miliona u 2000. Dodatnih KM 96,6 miliona u povoljnim zajmovima namenjeno je za 2001.¹⁰ Od budžetske pomoći EC, puštene u dvije tranše, oktobra 200. i januara 2001., RS je dobila oko 10,2 miliona eura u donacijama i 8,3 miliona eura u zajmovima, što ukupno iznosi nekih KM 36,6 miliona.¹¹

Pod pretpostavkom da se koristi ista formula prilikom raspoređivanja posljednje rate, RS po ovom programu još treba da dobije KM 10 miliona (5 miliona eura) u 2001. Štaviše, posljednja uplata može da se revidira naviše. Nažalost, ove brojke ne prenose u potpunosti veličinu međunarodne podrške, jer je veći dio pomoći, iako se direktno plaća na račun ministarstava u RS,

¹⁰ Zvanične brojke RS koje se odnose na pomoć budžetu u zajmovima i donacijama su značajno manje: KM 93,7 miliona u 1998; KM 112,6 miliona u 1999; KM 73,5 miliona u 2000; i KM 60,3 miliona obećanih za 2001. Do razlika je možda došlo zbog različitih definicija pomoći - ili možda nije. Vračar za ICG, 19. septembra 2001.

¹¹ Zvanične brojke RS su ponovo manje: odgovarajuća pomoć EC izgleda da na 5,4 miliona eura i krediti na ukupno 10,1 miliona eura. Vračar za ICG, 19. septembra 2001.

vezan za određene projekte i stoga nije uključen u zvanične budžete odgovarajućih ministarstava.¹²

Sa opadanjem spoljnog interesovanja i osipanjem strane pomoći, međunarodne agencije koje su još uvek aktivne u Bosni trebalo bi ponovo da se pozabave povećanom političkom snagom poluge koju im sada pružaju povoljni zajmovi preko Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) i drugih zajmodavaca. Jer RS postaje u ekonomskom smislu sve više zavisna od strane pomoci, dok sve više zaostaje za Federacijom. Banja Luka nije uspjela da naplati veliki dio poreza koje je planirala za potrošnju u 2000. Od maja 2001. manjak u prihodima od poreza za ovu godinu procenjen je na 20 procenata, iako je prvobitni budžet za 2001. već skresan na otprilike polovinu onoga iz 2000. Jedna skorašnja procena kaže da je budžet RS izgubio oko KM 500 miliona u 2000., jer nije uspio da naplati carinske dažbine.¹³ Vjerovatna tačnost ove procjene naglašena je činjenicom da su carinske vlasti Federacije uspjele da prikupe dva puta više carinskih dadžbina tokom 2000. nego što je u tome uspjela RS: KM 665 miliona naspram KM 254 miliona u RS.¹⁴

Zbog nestašice novca do ljeta 2001. očekivani deficit u budžetu RS povećao se do te mjere da je Vlada bila primorana da skreše budžete nekih ministarstava, uključujući i Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica, za čak 85 procenata. U isto vrijeme, Ministar finansija Federacije dao je izjavu u julu da su za posljednja tri

mjeseca prihodi od carina viši od očekivanih.¹⁵ S druge strane, Ivanić je u julu dao izjavu za Rojters da je potrebno KM 150 miliona pomoći samo za budžet RS. On je odbio da kaže koliko je ukupno potrebno RS, ali je izgledalo da se nada spasu od donatorske konferencije ujesen.¹⁶

Brojke koje su u avgustu 2001. objavili instituti za statistiku RS i Federacije samo su potvrdili alarmantnu situaciju - i dali kvantifikaciju - o ekonomskoj krizi u RS. Tokom prvih šest mjeseci ove godine industrijska proizvodnja u Federaciji je porasla za 14,6 procenata u poređenju sa istim periodom u 2000., ali je u RS ona pala za 9,3 procenta. Tokom ovog istog perioda finansijske transakcije u Federaciji iznosile su ukupno KM 1,4 biliona; dok u RS one nisu dostigle nivo od KM 500 miliona.¹⁷ Pošto je glavna ekonomska aktivnost još uvek trgovina a ne proizvodnja, ove cifre su pogubne za RS. One pokazuju da Federacija, uprkos ne sasvim dobre klime za strane investitore, ipak žanje značajne prihode od naprednijeg statusa njenog programa za privatizaciju. S druge strane, RS izgleda plaća cijenu toga što privatizaciju vidi kao mogućnost konsolidacije političko-stranačke kontrole nad privredom i što preferira izolaciju od ekonomske integracije sa Federacijom i svijetom.

U izjavi nezavisnim banjalučkim novinama *Nezavisne novine* uoči početka septembarskog zasedanja Narodne skupštine, Ivanić je izjavio da je RS bankrotirala, ali da to većina ljudi još ne shvata.¹⁸ Ministar finansija Vračar izjavio je u Skupštini 20. septembra da je potrošnja prešla prihod za skoro KM 50 miliona u prvoj polovini 2001. Poslanici su odgovorili time što su odmah tražili rekonstrukciju Vlade.¹⁹

¹² ICG Intervju sa zvaničnikom Svjetske banke, 22. avgusta 2001. Na primjer, Francuska je potpisala sporazum sa Bosnom 1998. godine o odobravanju 22 miliona FF, od kojih je 8,4 miliona FF namenjeno RS za dva određena projekta koja su zaobišla ministarstva: 4,9 miliona FF otišlo je za potrebe elektroprivrede kako bi izgradila elektrovodove i 3,5 miliona FF je namjenjeno izgradnji privatnih pekara. Francuska od 1998. nije davala direktnu pomoć ili zajmove RS, ali njen godišnji budžet daje cca 1 miliona FF pomoći pojedincima i nevladinim organizacijama iz RS, koji učestvuju u seminarima koje sponzorije Francuska i posećuju Francusku. Pismo Bernarda Riehl-a ICG-u, ekonomskog savetnika, Poste d'Expansion, Economique de Sarajevo, 19. septembar 2001. Pomoć Francuske iz 1998. se ne pojavljuje na spisku kofinansiranih projekata koji je vlada RS dostavila ICG-u. Vračar za ICG, 19. septembar 2001.

¹³ 'Prošlogodišnja poreska evazija iznosi 500 miliona - intervju Milica Bisić Savjetnica Predsjednika Vlade RS za ekonomska pitanja', *Reporter*, 27. juni 2001.

¹⁴ Podaci su dobijeni u ICG intervjuu sa zvaničnicima CAFAO, 14. februara 2001. Visoki procenat naplate od strane vlasti u Federaciji je još više za čuđenje ako se uzme u obzir činjenica da RS ima više međunarodnih prelaza, koji povezuju Bosnu sa Jugoslavijom i Hrvatskom.

¹⁵ 'Nikola Grabovac, ministar finansija FBiH, carina puni budžet', *Nezavisne novine*, 10. juli 2001.

¹⁶ OHR Media Round-up, 18. juli 2001.

¹⁷ 'RS na prosjačkom štapu', *Nezavisne novine*, 18-19. avgust 2001. S druge strane, RS je ispred Federacije u jednoj životnoj statistici: samoubistvima. Mada u njoj živi manje od jedne trećine stanovnika, u RS je bilo dva puta više samoubistava prošle godine (390) nego u Federaciji (179). 'U Hadžićima se ubio bombom, objesio se u Dobrinji i pucao sebi u glavu na Jekovcu', *Oslobodjenje*, 26. septembar 2001.

¹⁸ Citat iz Izjave za štampu OHR RS, 18. septembra 2001. Između ostalih, oni koji ne shvataju ozbiljnost situacije, nagovjestio je Ivanić, jesu i njegove kolege iz SDS-a, koji su i dalje opsjednuti ličnim 'igrama' na uštrb reformi, privatizacije i kako privući strane investicije.

¹⁹ Izjava za štampu OHR RS, 21. septembar 2001. Prihod je bio KM 298 miliona, ali su troškovi bili ukupno KM 344 miliona. Novi revizor RS izjavio je da deficit koji je Dodik zavještao iznosi više od KM 300 miliona.

Ako se uzme u obzir činjenica da je ekonomska situacija u RS ove godine isto tako strašna kao i prošle godine, međunarodna zajednica mora da razmotri da li je spremna da još jednom spasi ovaj entitet. Prilikom ove odluke, međunarodne agencije i vlade moraju da postavljaju sebi dva pitanja. Prvo, da li će podupiranje RS za još jednu godinu unaprijediti politički program međunarodne zajednice u Bosni i na Balkanu? Da li će, na primjer, obezbijediti stvarnu saradnju sa Haškim tribunalom, institucionalno poštovanje ljudskih prava, i udruženu akciju za stvaranje funkcionalne države Bosne, koja je sposobna da uđe u evropske institucije? I drugo, da li će stalna ekonomska pomoć stvoriti uslove za samostalni ekonomski razvoj same RS?

Sigurno da će doći do argumentacije da, bez obzira na njeno nepristajanje na međunarodne ciljeve kako danas tako i u prošlosti, treba održavati ekonomsku pomoć RS kako bi se Ivanićevoj vladi dala mogućnost da uvede svoj obećani reformski program. Prema ovom gledištu, razlog dosadašnjem odsustvu napretka je uglavnom rezultat Dodikove ranije fiskalne neodgovornosti, i stoga ne bi bilo pravično i politički da se on sada ostavi na cjedilu. Grupa koja je za Ivanića još tvrdi da je on istinski umjerenjak čije je jedino oružje za zaštitu RS (i međunarodne zajednice) od sveukupne dominacije SDS-a njegova sposobnost da privuče međunarodna finansijska sredstva. U svakom slučaju, koalicija Saveza za promjene na državnom nivou zavisi od učešća njegove i Dodikove stranke.

Ovaj izveštaj pokazuje da takvo gledište ne uzima u obzir prethodne neuspjehe prouzrokovane podupiranjem Plavšićeve i Dodika, i prihvatanjem njihovih praznih obećanja o reformi kao dokaza da je politička klasa RS promenila boju, da je postala prikladna za druženje i naučila da voli Bosnu. Dijelovi izveštaja koji slijede objašnjavaju zašto se od Ivanićeve vlade ne može očekivati ništa više nego od njenih prethodnika - barem ne bez primjene značajnog spoljnog pritiska. Pretvarajući se da SDS nema ponovo stvarnu vlast u RS, da ne uživa ekonomsku, vojnu i političku podršku od jugoslovenskog predsjednika Vojislava Koštunice, te da neće zadržati vlast u bliskoj budućnosti znači ignorisati političku stvarnost posljednjih osam mjeseci. Slično, priželjkivanja u smislu da je SDS postala samo još jedna normalna politička stranka su baš to. Ni sama PDP ne može se smatrati politički umjerenom s obzirom da njeno drugorazredno vođstvo uključuje 'reformisane' članove Srpske radikalne stranke (SRS) - izdanak srpskih radikala 'vojvode' Vojislava Šešelja - i ostale ultranacionaliste.

Jedino što ujedinjuje vođe PDP-a je njihova žed za vlašću.

U krajnjoj analizi malo je važno da li Ivanić radi u dosluhu sa SDS-om i drugim anti-bosanskim snagama u RS ili ga one prosto onemogućavaju. Ono što je važno jeste da međunarodna zajednica ne bi trebalo da se zavarava što se tiče prirode njenih odnosa sa RS. Tokom prošle tri godine, RS je uspjela da ne popusti skoro ni u čemu po pitanjima koja su važna za međunarodnu zajednicu, a pri tome uživa značajne finansijske transfuzije. Međutim, zbog velikih suma koje su već investirane u 'umjerenost' RS, većina međunarodnih donatora još uvek nije spremna da prihvati da su ova sredstva veoma malo doprinjela izazivanju i održavanju pozitivnih promjena. A ipak, ako RS treba posmatrati kao zakonitu zajednicu za koju njene vođe tvrde da to jeste, onda međunarodna zajednica mora da smatra njeno vođstvo odgovornim za očigledne neuspjehe. Sve dok se to ne dogodi, stalna međunarodna pomoć RS nema fiskalnog opravdanja, ona je moralno nesavjesna i politički nemudra.

II. KAKO SE TO DOGODILO?

A. FIJASKO NA IZBORIMA, 1996-97

Priča o međunarodnom odobrovoljavanju RS počinje sa prvim poslijeratnim izborima, međunarodno finansiranim, 1996. godine. Iako je kompromisnim mirom u Dejtonu garantovan međunarodni legitimitet Republici Srpskoj, izbori u 1996. i 1997. otišli su i korak dalje jer su potvrdili da su ratne vođe entiteta pobjednici 'slobodnih i pravičnih' izbora koje je organizovao OEBS (OSCE). Štaviše, time što je dozvolio glasanje raseljenim licima na njihovom trenutnom mjestu boravka, ako dokažu da namjeravaju da tu ostanu, Privremena izborna komisija (PEC) pod vodstvom OEBS-a ohrabrila je bujicu etničke konsolidacije i izmjene granica biračkih jedinica od strane tri velike nacionalističke stranke u Bosni. Kao rezultat toga, glasanje u odsustvu, na primjer, od strane etnički čistih Bošnjaka i Hrvata u svojim bivšim opštinama u RS bilo je zatrpano glasovima stvarnih i izmišljenih raseljenih Srba u tim istim opštinama koji su glasali bilo za SDS ili za još ekstremniju SRS.²⁰ Pošto su sprovedeni prije bilo kakvog značajnog povratka izbjeglica, ovi izbori su preobratili već ratom polarizovano stanovništvo u monoetničke glasačke blokove, koji podržavaju svaki svoje ratne šampione. Ne samo što nisu ohrabрили povratak i etničku reintegraciju, izbori u ovim okolnostima zakočili su oba procesa i izgleda da će vjerovatno potvrditi rezultate etničkog čišćenja.

U mjesecu prije izbora 1996., ICG je primjetio da međunarodna zajednica nije uspjela značajno da pritisne strane Dejtonskog sporazuma 'barem da počne sa repatrijacijom i reintegracijom izbjeglica i raseljenih lica; da izruči optužene ratne zločince sudu; da obezbijedi veću slobodu kretanja i govora.²¹ Dok je Mirovni sporazum iz decembra 1995. predložio da se izbori održe u roku od devet mjeseci (tj. do 14. septembra 1996) on je isto tako zahtjevao od OEBS-a da unaprijed potvrdi da izbori mogu da budu 'uspješni u

²⁰ U regionu Hercegovine gde je većinsko hrvatsko stanovništvo, kao što je zapadni Mostar, HDZ je primjenila sličnu strategiju obeshrabrivanja raseljenih Hrvata da glasaju u njihovim predratnim opštinama, ako u njima preovlađuju druge etničke grupe. Bošnjačke stranke su većinom - a naročito dominantna Stranka demokratske akcije (SDA) - podsticale svoje sljedbenike da glasaju u svojim predratnim opštinama, kandidati kako u RS tako i u dijelovima Federacije pod hrvatskom kontrolom, koji su dobili izbornu podršku od strane prognanog stanovništva.

²¹ ICG Balkans Report No 14, *Why the Bosnian Elections Must be Postponed*, 14 August 1996. www.crisisweb.org

trenutnim društvenim okolnostima u oba entiteta.²² Predsjednik kancelarije OEBS-a, Flavio Cotti, dao je potvrdu u junu 1996., s obrazloženjem da tokom sljedeća tri mjeseca mora da se postigne značajan napredak u kreiranju sredine prijemčive na 'slobodne i pravične' izbore. Upozorio je da u suprotnom slučaju izbori mogu da budu farsa, stvarajući 'pseudodemokratsku legitimizaciju struktura ekstremnih nacionalističkih snaga.²³

U nedjeljama koje su prethodile izborima postalo je jasno da se lokalni uslovi, ne samo što se ne poboljšavaju, već *pogoršavaju*.²⁴ Na primjer, tokom registracije birača srpske i hrvatske nacionalističke stranke vršile su pritisak na birače svojih i drugih etničkih grupa kako bi obezbjedili da oni glasaju u opštinama u kojima sada borave ili namjeraju da borave, a ne u svojim predratnim boravištima. Bez slobode kretanja između regiona pod kontrolom tri narodne vojske, kampanja se uglavnom vodila na talasima radija. Nacionalističke ratne stranke - HDZ, SDA, SDS i SRS - mobilisali su svoje medije kako bi uzburkali propagandu koja je često bila puna mržnje i ponekad podstrekivačka. Opozicionim strankama i kandidatima ne samo da je bio zabranjen pristup ovim medijima, već se koristilo zastrašivanje i ponekad nasilje kako bi se učitali alternativni glasovi i održala plemenska solidarnost.

Uprkos pitanjima koja se postavljaju o tome da li je mudro održavati izbore u ovakvoj atmosferi, veću težinu imala je odlučnost Sjedinjenih američkih država i drugih zemalja Kontakt grupe da se nastavi. Prvobitni jednogodišnji mandat IFOR-a koji je uskoro trebao da istekne. Bez potvrde o uspešnosti izbora - i potvrđivanja zamisli da je plodotvorna 'izlazna strategija' ostala na mjestu - bilo je malo vjerovatno da će Klintonova administracija moći da ubedi Kongres u neophodnost produženja američkog vojnog angažovanja. Bio je neophodan napredak u sprovođenju Dejtonskog sporazuma i tako je trebalo da bude. SAD su realno suzile uslove za održavanje izbora na samo jedan zahtjev: da Radovan Karadžić mora da side sa mjesta predsjednika RS i SDS-a i da se povuče iz političkog života. Ovaj cilj je postignut u pregovorima između izaslanika SAD, Richarda Holbrooke i Miloševića u Beogradu, jula 1996. Još od tih razgovora šire se glasine da je Karadžićev pristanak

²² Dejtonski mirovni sporazum, Aneks 3, Član I(2)

²³ ICG Balkans Report No 14, *Why the Bosnian Elections must be Postponed*, 14 August 1996. www.crisisweb.org

²⁴ Za potpuni pregled i analizu političke klime koja dovela do analize 1996., vidjeti ICG Balkans Report No 14, *Why the Bosnian Elections Must be Postponed*, 14 August 1996. www.crisisweb.org

kupljen po cijenu tajnog američkog uvjeravanja da ne mora da se plaši zvaničnog gonjenja od strane jedinica IFOR-a, zbog Haških optužnica za genocid i druge ratne zločine, samo ako se povuče sa svojih položaja i nestane sa javne scene.²⁵

Ako je i bio dogovor, bio je to loš dogovor. Karadžić se, kako i treba, povukao sa svojih položaja, ali njegovo lice i kosa i dalje su ukrašavali postere SDS-a na putevima i kampanjskim skupovima na kojima se redovno pozivalo na njegovo slavno vođstvo. Televizijske kamere su se sa puno naklonosti zadržavale na masi ljudi sa njegovim ikonama i oltarima ukrašenim njegovim likom. U stvari, SDS je organizovala izbore kao još jedan srpski referendum o 'državnosti' RS i zahvalnosti njegovom kreatoru. Isto je tako važno da je Karadžić nastavio da vodi svoje reketaške uvozno-izvozne poslove i da iza scene kontroliše politiku SDS-a. Kao što su predsjednik kancelarije OEBS-a i ICG predvidjeli, međunarodna zajednica je, insistiranjem na prijevremenim izborima, postala saučesnik u učvršćivanju rezultata etničkog čišćenja kako na licu mjesta tako i u glavama ljudi.

Zato su od početka izbori u Bosni manje poslužili konsolidaciji stabilne, mirne i demokratske države nego da spriječe njenu pojavu. Baš kao što su i prvi višestranački izbori u novembru 1990. doveli do veličanja nacionalizma u okviru inače nepromijenjenog sistema zaštitničke politike, tako su i prvi poslijeratni opšti izbori u septembru 1996. i prvi opštinski izbori godinu dana kasnije, potvrdili hegemoniju nosilaca zastava tri naroda iznad ruševina koje su napravili.²⁶ Ova zaostavština je i danas snažna. Pošto je pred stanovnicima Bosne proglasila da su izbori jednaki demokratiji, međunarodna zajednica se poslije toga našla u

²⁵ Kakva god da je istina, 'tehnički' razlozi koje su dale zemlje NATO-a, kada se periodično pozovu na odgovornost zbog toga što su Karadžić (i Mladić) i dalje na slobodi u jedinoj zemlji na ovoj planeti koja je pod direktnom kontrolom NATO snaga, zvučali su isprazno i sada, poslije više od šest godina, ne uvjeravaju nikoga. Međutim, lako je objasniti koje su štetne posljedice toga što je Karadžić na slobodi. Kao što je zamjenik tužioca Međunarodnog tribunala u Hagu, Graham Blewitt, rekao ICG-u: 'Činjenica da je Karadžić i dalje u bjekstvu jasno usporava dugoročni mirovni proces. Isto tako, ona uslovljava da NATO snage ostanu u Bosni mnogo duže nego da je on uklonjen sa scene. On je prepreka raznim vidovima pozitivnog razvoja, uključujući i pomirenje. Njegovo uklanjanje moglo bi da poremeti ravnotežu u rješavanju političkih prepreka u Bosni.' (ICG intervju, maj 2001.)

²⁶ Vidjeti, Robert J. Donia, 'Parties, Patronage and Constitutional Change in Bosnia and Herzegovina: A Brief History', European Security Initiative, December 2000, .

nezavidnom položaju da saraduje sa bandama demokratski izabраних demagoga, autokrata, gospodara rata i prevaranata. Na taj način se OEBS (OSCE) osjetio obaveznim da osujeti izvjesne stranke ('tvrde nacionaliste') a da istovremeno promovise izgledе drugih za izbor ('umjerenih') time što je često mijenjao izborna pravila, sve vrijeme pokušavajući da ubjedi javnost da oni ne pokušavaju da mijenja rezultate izbora. Novac je obilato trošen da bi se pomoglo 'dobrim momcima' - ili je uskraćivan kako bi se kaznili 'loši momci'. Napor da se SDS u RS isključi iz vlasti doveo je do masovne ekonomske pomoći režimu premijera Dodika između 1998. i 2000. godine. Nažalost, pomoć RS tokom ovog perioda uslovljena je samo time da Dodik kaže prave stvari, a ne i time da ih stvarno i radi.

B. LOŠE SPROVEDENO 'USLOVLJAVANJE', 1998-2000

Pre početka 1998. godine, veliki međunarodni donatori i finansijske institucije su odbile da pružaju značajnu pomoć i kredite Republici Srpskoj, u iščekivanju da vođe entiteta pokažu otvorenost prema povratku manjina i spremnost za saradnju sa Međunarodnim Haškim tribunalom. U julu 1997. Evropska unija je izričito uslovlila nastavak pružanja nehumanitarne pomoći RS izručenjem Karadžića Hagu.²⁷

Sredinom 1997. godine, Karadžićev nasljednik na mjestu predsjednika RS, Biljana Plavšić, posvađala se sa rukovodstvom SDS-a na Palama, uključujući Karadžića i Momčila Krajišnika, predstavnika RS u tročlanom predsjedništvu Bosne i ratnom predsjedniku Skupštine RS. Plavšićeva je počela da kritikuje stranku zbog njenog učešća u protivzakonitom švercu, što je skupo koštalo RS. Poslije raspuštanja Skupštine i raspisivanja novih izbora, Plavšićeva je izbačena iz SDS-a. Ona je onda nastavila sa formiranjem svoje Srpske narodne stranke (SNS). U novembru 1997. OEBS (OSCE) je organizovao specijalne izbore kako bi se ponovo uspostavila Skupština RS i, samim tim, izabrala nova Vlada.

Uprkos činjenici da su SDS i njeni saveznici u SRS osvojili 39 mjesta u 83-članoj Skupštini, SNS Biljane Plavšić i grupa manjih stranaka uspjela je da napravi slabu koaliciju, Sloga, i novu Vladu 18. januara 1998.

²⁷ 'Evropski Odbor obustavio svu pomoć Republici Srpskoj do izručenja Radovana Karadžića', *Glas Amerike*, 9. juli 1997.

Dodik, koga je međunarodna zajednica smatrala umjerenim, je postao premijer.

Međunarodni donatori su se sada postrojili kako bi pružili finansijsku podršku Vladi RS, bez SDS-a i SRS-e. Time što je pomagala Republici Srpskoj da preživi i da počne sa procesom ekonomske rekonstrukcije i političke dekontaminacije, međunarodna zajednica se nadala da će nagraditi glasače zbog toga što su napustili SDS, da će povećati Dodikovu popularnost i stvoriti osnovu za sveobuhvatnu reformu.

Donatori su ponudili novoj Vladi pomoć u budžetu, uključujući i obećanje neodložne pomoći od više od 15 miliona DM kako bi Vlada isplatila zaostale plate nastavnici, carinicima, finansijskoj policiji i ostalim zaposlenim u javnom sektoru.²⁸ Zatim je SAD odobrila direktnu budžetsku pomoć u iznosu od KM 10 miliona (USD 5 miliona) - isto tako za pokriće plata u javnom sektoru koje su bile u zakašnjenju - 'kako bi dali premijeru Miloradu Dodiku vrijeme da napravi svoj budžet i obezbijedi odgovarajući priliv prihoda'²⁹ USAID je odobrila pomoć od dodatnih KM 20 miliona (USD 10 miliona) u finansiranju tehničke pomoći namenjene ekonomskoj reformi 'za ubrzanje bosansko-hercegovačkog kretanja ka tržišnoj ekonomiji, kao i da promoviše jedinstvenu i funkcionalnu Bosnu i Hercegovinu.' Svjetska banka je takođe digla embargo koji se odnosi na Republiku Srpsku, i time otvorila put čitavom nizu velikih priliva u obliku pomoći projektima i povoljnih zajmova pod vrlo velikodušnim uslovima.

Početkom 1999. Stejt department je iskoristio Dodikovu posetu Vašingtonu kako bi ponovio kako ima povjerenja i podržava njegovu vladu.³⁰ Dodik je iskoristio ovu priliku da podsjeti Zapad da je RS u 'teškom ekonomskom škripcu i da joj je očajnički potrebna velikodušna finansijska pomoć kako bi platila troškove povratka izbjeglica i olakšala

²⁸ 'Primjedbe Ambasadora Carlosa Westendorpa, Visokog predstavnika, na svečanosti u Banja Luci povodom dodjele međunarodne finansijske pomoći Republici Srpskoj', Izvještaj za štampu OHR-a, ('Remarks by Ambassador Carlos Westendorp, High Representative, at a ceremony in Banja Luka to mark the delivery of International Financial Aid to the Republika Srpska', OHR press release) 24. februar 1998.

²⁹ SAD agencija za međunarodni razvoj, Misija u Bosni i Hercegovini (USAID): Republika Srpska Projects, 1996-2000. Može se vidjeti na USAID Bosnia website: www.usaid.ba

³⁰ 'US continues to support Dodik government in Republika Srpska', U.S. Information Service, 4 February 1999.

privatizaciju u ekonomiji.' On je takođe primetio da se on suprotstavlja ultranacionalističkim snagama u RS i Srbiji, ali da ima teškoća u njihovom kontrolisanju.³¹ Sa NATO-m koji se pripremao za rat sa Jugoslavijom kako bi natjerao Miloševića da prihvati međunarodni dogovor za Kosovo, američki i drugi donatori složili su da pomognu RS da začepi svoju sve širu rupu u budžetu, pogoršanu prestankom trgovine između entiteta i Jugoslavije, i da tako spriječi njenu finansijsku propast.³² Amerikanci su za ovu svrhu dali KM 20 miliona (USD 10 miliona) preko USAID-a, isplaćujući plate zaposlenih u ministarstvima obrazovanja i izbjeglica. Veća tehnička ekonomska pomoć od USAID-a iznosila je KM 15 miliona (USD 7,5 miliona).³³ Jedina stvarna korist ove pomoći bila je u tome što je sukob na Kosovu držala dalje od Bosne.³⁴

Pobjeda NATO-a nad Miloševićem nije učinila RS savitljivijom. Ona je i dalje odbijala da olakša povratak izbjeglica koje nisu Srbi ili da saraduje sa Haškim tribunalom. Ipak, značajna međunarodna pomoć nastavila se i u 2000. godini. Sa još jednom rundom opštih izbora koji su se približavali u novembru, međunarodna zajednica je tražila načina da ublaži posljedice Dodikovog lošeg upravljanja, uključujući i velike dugove u koje je ušao potpisivanjem vanbudžetskih ugovora sa kompanijama bliskim režimu. Na primjer, EC je u oktobru 2000. obezbjedila nekih KM 25 miliona u zajmovima i donacijama.³⁵ Maja mjeseca Svjetska banka je uvela paket vrijedan USD 300 miliona u povoljnim zajmovima i pomoći projektima za Bosnu, sa rokom implementacije od dvije do tri godine. Prema kriterijumima koje je ustanovila Svjetska banka za podjelu povoljnih zajmova na osnovu dvije trećine/jedna trećina između entiteta, očekivalo se da RS pripadne USD 100 miliona (KM 200 miliona),

³¹ 'The Future of Bosnia and Herzegovina: The Role of Republika Srpska', U.S. Institute of Peace, *Current Issues Briefing*, 4 February 1999.

³² 'US helps Bosnia Serbs bridge budget gap', *Reuters World Report*, 9 June 1999.

³³ SAD Agencija za međunarodni razvoj: Misija u Bosni i Hercegovini: (USAID): Republika Srpska Projects, 1996-2000. Može se vidjeti na USAID Bosnia website: www.usaid.ba

³⁴ Za analizu uticaja sukoba na Kosovu na politiku i ekonomiju RS, vidjeti ICG Balkans Report No 71, *Republika Srpska in the Post-Kosovo Era: Collateral Damage and Transformation*, 5 July 1999. www.crisisweb.org

³⁵ Misija EC u Bosni i Hercegovini. EC normalno raspoređuje svoja sredstva prema formuli da dvije trećine ide Federaciji a jedna trećina RS, na osnovu njihovog broja stanovnika. Međutim, oktobra 2000. je donjeta odluka da RS treba da primi 50 procenata.

samo mali dio onoga što je potrošeno u vrijeme kad se ovo piše.³⁶

Međutim, pomoć o kojoj je gore riječ odnosi se na sredstva koja su direktno data Vladi RS. Ona ne uključuje međunarodnu pomoć za potrebe projekata infrastrukture, transporta, vodoprivrede i rekonstrukciju škola. Oni su činili glavni dio nekih donatorskih programa, uključujući i onaj koji ima USAID. Iako su ovi projekti imali tendenciju da se skoncentrišu na regione u koje se vraća manjinsko stanovništvo do 2000, mnogi projekti koji su bili primjenjeni prije 2000. usmjeravani su na regione RS u koje se Bošnjaci i Hrvati ne vraćaju ili gde je to koristila cijela opština. Ponekad su ovi projekti za rekonstrukciju i infrastrukturu imali za nenamjernu posljedicu to da su osvojili politički prestiž za strukture lokalnih nacionalističkih sila, kao što je SDS u aprilu 2000. na opštinskim izborima pripisala projekte za infrastrukturu finansirane od strane međunarodne zajednice u istočnoj RS kao rezultat donacija SDS-a!³⁷

Novac koji se slivao u RS tokom Dodikove vladavine nije stvorio ekonomsku stabilnost ili natjerao Vladu da pruži nešto više od podrške na jeziku osnovnim zahtjevima iz Dejtona. Dodikova, sada već poznata fiskalna neodgovornost, dalje je opteretila slabu ekonomiju RS i značajan dio stranih sredstava je nestao u mrežama političkih zaštitnika i obložilo džepove pojedinaca. Međutim, zapadne metropole su se plašile Dodikovog slabljenja u korist još uvek snažnog SDS-a, tako da su malo zahtijevale što se tiče ekonomske transparentnosti ili političkog napretka kako bi održali priliv novca. Bilo je dovoljno da on nije Karadžić, Krajišnik ili Kličković.³⁸

Kao rezultat toga, Dodikova vlada je malo učinila na podršci povratka manjina u RS, uprkos obećanjima iz 1998. da će doći do povratka 80.000 i da su primljena sredstva od USAID-a za plate zaposlenih u Ministarstvu za izbjeglice.³⁹ Stambena vlast RS

ustanovila je i veoma sporo sprovodila imovinske zakone u periodu između 1998. i 2000. U jednom od svojih posljednjih izveštaja o radu svoje vlade za period od 1998. do 2000., Dodik je odbacio činjenicu da su dodjelili 12.048 parcela zemlje za izgradnju kuća za stalno naseljavanje u RS onih Srba koji su pobjegli iz Federacije ili Hrvatske.⁴⁰ Većina ovih parcela uzeta je od nelegalno podjeljenog javnog zemljišta ili privatnog vlasništva protjeranih Hrvata i Bošnjaka. Uprkos međunarodnim subvencijama, budžet Vlade tokom Dodikove vladavine davao je veliku prednost naseljavanju raseljenih Srba u RS prije nego povratku u RS onih koji nisu Srbi ili Srba u Federaciju. Ni Dodik nije bio ništa pristupačniji nego njegovi SDS prethodnici što se tiče saradnje sa Haškim tribunalom. Prema visokom zvaničniku UN, Dodikov ministar pravde primio je zapečaćene optužnice Međunarodnog Haškog tribunala za bosanske Srbe osumnjičene za ratne zločine, ali nije preduzeo ništa. Vladi su ponudeni i drugi, suptilniji putevi saradnje sa Hagom, ali ni oni nisu proizveli pozitivan odgovor.⁴¹ Na kraju, Dodikova vlada je blokirala sve pokušaje uvođenja zakonodavstva na teritoriji cijele Bosne kako bi se povećale državne nadležnosti. Ne saradivati je postalo pravilo. Dodik je već doveo međunarodnu zajednicu u nemoguć položaj i zajedno je sa svojim prijateljima uživao u njenoj nemoći.

C. SNAGA SDS-A U DODIKOVO DOBA

Neuspjeh da međunarodna pomoć proizvede željene promjene u RS u periodu između 1998. i 2000. bio je odraz ne samo cinizma i neodgovornosti Dodikove vlade, već i značajan udarac kojim je SDS mahao tokom tog perioda. SDS je, iako više nije bila u vladi entiteta poslije 1997., zajedno sa partnerima SRS, ostala najjača stranka na opštinskom nivou. Od 2.671 opštinskih odbornika izabranih u RS 1997. godine, SDS i SRS su podelili 1.489 mandata.⁴² Zajedno u izbornoj trići sa svojim još vatrenijim velikosrpskim saveznicima u lokalnim izborima

³⁶ U stvari, prema zvaničniku Svjetske banke višeg ranga, do leta 2001. izdvojeno je svega USD 63 miliona. ICG Intervju, 22. avgust 2001. Vidjeti Svjetska banka, Country Assistance Strategy, 18 May 2000, www.seerecon.org/Bosnia.

³⁷ ICG Intervju sa međunarodnim službenikom koji radi u istočnoj RS, 12. juni 2001.

³⁸ Gojko Kličković je bio premijer RS u periodu 1996-97.

³⁹ Vidjeti Inicijativu za evropsku stabilnost, (European Stability Initiative, 'Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovina, The End of Nationalist Regimes and the Future of the Bosnian State, Part III', 22 March 2001.) Ovaj izveštaj razmatra, između ostalog, razloge

zbog kojih finansijska podrška Dodiku nije proizvela ništa više od retoričkih rezultata, jer za uzvrat ovoj pomoći nije postavljen nijedan određen uslov koji može da se ispuni. Nažalost, ova 'lekcija' nije naučena.

⁴⁰ Izveštaj o radu vlade Republike Srpske od 19.1.98. godine do 30.4.2000. godine, *Vlada Republike Srpske*, maj 2000.

⁴¹ ICG Intervju sa visokim zvaničnikom UN, 16. avgust 2001.

⁴² MediaPlan, *Guide for Journalists in Bosnia and Herzegovina: Elections '98*, Sarajevo, August 1998.

aprila 2000., SDS je učvrstila svoj položaj izašavši kao pobjednik u 49 od 61 opštine u RS.⁴³

Pored većinske kontrole u opštinama, SDS ima jak uticaj u Skupštini RS. Iako je slaba koalicija Sloga zadržala svoju malu parlamentarnu većinu, SDS i SRS zauzele 37 procenata (30) od ukupno 83 sjedišta poslije opštih izbora u jesen 1998. i one su naimenovali predsjednika Skupštine, Dragana Kalinića. Zato je SDS-u i SRS-u bilo potrebno samo da ubjede ili potkupe nekoliko kolebljivaca iz Sloge kako bi blokirali ili pak obezbjedili donošenje zakona. U svakom slučaju, Dodikova vlada morala je da živi zajedno kako sa vođom SRS, Nikolom Poplašenom, na mjestu predsjednika RS u periodu 1998-99 te Mirko Šarović iz SDS-a, na mjestu potpredsjednika. Krajišnik je, sa svoje strane, nastavio da predstavlja RS (i SDS) u tročlanom predsjedništvu države. Najzad, 'državotvorni' SDS je još uvek uživao široku institucionalnu podršku u pravoslavnoj crkvi, u obrazovnim ustanovama, u većini lokalnih policijskih snaga i u vojsci i obavještajnoj službi RS. Ove institucije su ostale veoma povezane - i još uvek su - sa strukturama moći u susjednoj Srbiji.

Pored SDS-ovog uticaja na javne funkcije i kontrole nad oruđima prinude, jednako važan je i uticaj njenih pobornika nad javnim sektorom i javnim preduzećima. Uprkos tome što je izbačen iz vlade na nivou entiteta, SDS je još uvek uspjevao, na primjer, da imenuje direktore barem 28 javnih preduzeća samo u Banja Luci.⁴⁴ U stvari, SDS je imao takav ušančen položaj da je bio u stanju ne samo da održi već i da konsoliduje kontrolu nad lokalnim političkim i ekonomskim strukturama, u iščekivanju propasti Sloge i njenog povratka na neometanu vlast - osvežena, reformisana i sa novim imidžom poslije svog tobožnjeg odmora od odgovornosti.

⁴³ ICG Balkans Report No 91, *Bosnia's Municipal Elections 2000: Winners and Losers*, 28 April 2000. OEBS (OSCE) je zabranio učešće SRS u lokalnim izborima aprila 2000. (kao i kasnijim izborima) zbog odbijanja stranke da smjeni svog vođu Nikolu Poplašena, poslije njegove smjene sa mjesta predsjednika RS od strane Visokog predstavnika Carlosa Westendorpa marta 1999. Novi Zakon RS o lokalnoj upravi, koji je stupio na snagu 8. aprila, značajno je učvrstio autonomnu vlast na opštinskom nivou i došao je taman na vrijeme da SDS može da ima koristi od njega. S druge strane, povratak SDS-a na vlast na nivou entiteta tokom 2001. imao je sasvim suprotan efekat.

⁴⁴ Prema zvaničniku OHR-a, bilo je oko 30 ovakvih slučajeva. Istaknuti političar RS navodio je brojku od 28. ICG Intervjui, juli 2001.

III. IVANIĆEVA 'REFORMSKA' KOALICIJA: VUK U JAGNJEČOJ KOŽI ILI JAGNJE ZA KLANJE?

A. IZBORNI KOMPROMIS U 2000: VLAST SDS-A BEZ ODGOVORNOSTI

Još uvek poričući svoju ulogu u etničkom čišćenju, držeći se laži da se o Srbe u istoj mjeri grijeshilo koliko su i grešni te jašući na talasu narodnog nezavodoljstva Dodikom, SDS se pojavila sa opštih izbora u novembru 2000. kao ubjedljiv pobjednik u Republici Srpskoj. Pošto je zauzela mjesta predsjednika i potpredsjednika entiteta, dobila 31 od ukupno 83 mjesta u Narodnoj skupštini, i dobila šest od ukupno jedanaest mjesta koliko su osvojile 'srpske' stranke u državnom Predstavničkom domu (gde je postala sveukupno treća najveća stranka), SDS se vratila na vlast. Njoj je praktično obezbjeđena kako vodeća uloga u Vladi RS tako i vlast da odbrani 'suverenitet' RS time što će u Parlamentu države sprječavati donošenje bilo kog ili svih zakona čija bi namjera bila da obdare Bosnu makar zamecima centralne vlade.

To nije trebalo da se desi. Pokazalo se da je izdašno trošenje na Dodika bila uzaludno. Međunarodna zajednica se sada suočava sa teškom dilemom: da li da dozvoli učešće SDS-a u Vladi ili da zabrani stranki ono što joj demokratski pripada. Visoki predstavnik je dozvolio da neposredno izabrani predsjednik i potpredsjednik zauzmu svoje položaje - i pobjednički kandidati SDS-a da zauzmu svoja mjesta u Narodnoj skupštini i Predstavničkom domu BiH - ali je kasnije natjerao predsjednika Šarovića, potpredsjednika Čavića i predsjednika Narodne skupštine Kalinića da potpišu izjavu u ime svoje stranke 12. decembra. Ovaj besmislen dokument je trebalo da obaveže SDS na poštovanje svih prethodnih deklaracija Vijeća za sprovedbu mira da unaprijedi ekonomsku reformu, povratak izbjeglica, na sprovedbu odluka Doma za ljudska prava i, na kraju, da ponovo potvrdi svoju privrženost odredbama Dejtona, uključujući i saradnju sa Haškim tribunalom.⁴⁵

Poslije šest godina praznih obećanja od strane raznih vođa i Vlada RS, međunarodna zajednica je sada samo zahtijevala da SDS učini ono što političari RS najbolje rade: da obećaju sve što je potrebno kako bi izbjegli sankcije. Međutim, ova decembarska deklaracija bila je u osnovi beskorisna - iz četiri razloga. Prvo, ona se odnosila na pitanja za koja je međunarodna zajednica već imala mandat da obezbjedi da bosanske vlasti iste izvrše, budući da su

⁴⁵ Izjava Mirka Šarovića, Dragana Čavića i Dragana Kalinića, 12. decembar 2000.

to uglavnom izričite obaveze preuzete iz Dejtona. Drugo, tu nije bilo ni pomena o kazni ako se prekrši bilo slovo bilo duh ovog dokumenta od strane SDS-a. Treće, on je sugerisao da je samo SDS kao stranka - a ne Vlada RS u formiranju - odgovorna po ovim pitanjima. Četvrti razlog zbog koga je ovaj dokument samo uzaludna vežba postao je jasan mjesec dana kasnije, kada je nova Vlada RS i stvarno stupila na vlast.

U međuvremenu, OEBS, OHR i razni strani ambasadori skoncentrisali su svoju pažnju (i vatru) na to da SDS ne formira niti da joj se dozvoli da služi toj vladi. Iako je bila najveća stranka, SDS nije imala većinu u Skupštini. Tako je teoretski bez nje mogla da se formira koalicija manjih stranaka. Međunarodna zajednica je dala jasno do znanja da će bilo koji kabinet koji ima ministre is SDS-a izgubiti svu stranu pomoć. Imenovani lider ove koalicije bez SDS-a, ekonomista Mladen Ivanić, prigovorio je, međutim, da će bez glasova SDS-a u Skupštini morati da formira koaliciju sa dvanaest drugih manjih stranaka. Njegov argument je bio da je takva nezgrapna koalicija osuđena na propast. Činjenica da bi ona morala da uključi i diskreditovanog Dodika bila je dodatni podstrek.

Nevoljno prihvatajući činjenicu da Ivanić neće ili ne može da formira Vladu bez SDS-a, međunarodna zajednica je jedva dočekala smiješan kompromis da sačuva svoj obraz. Radije nego da prizna da će SDS sada da dijeli vlast - i da postavi odgovarajuće stroge uslove ako hoće i dalje da dobija međunarodne subvencije - od Ivanića se tražilo da oformi kabinet 'nezavisnih eksperata' koji bi, navodno, obustavili svoje stranačke sklonosti za vrijeme trajanja mandata.⁴⁶ Na taj način su OEBS (OSCE) i OHR naivno predali SDS-u mogućnost da bude *de facto* vlast, bez *de jure* odgovornosti.⁴⁷

Moć bez odgovornosti je tradicionalna povlastica kurve. To je takođe i četvrti razlog zbog koga je

⁴⁶ Izgleda da je ovo 'rješenje' rezultat kompromisa između raznih glavnih igrača u međunarodnoj zajednici. Britanci i Amerikanci su navodno odbijali da imaju bilo kakvu pogodnu sa SDS-om, dok je OHR učešće ove stranke u vladi smatrao neizbežnim.

⁴⁷ Ivanić je prvobitno naimenovao jednog ministra (Gorana Popovića za trgovinu), koji je otvoreno pokazivao sklonost ka SDS-u. Međunarodni, a naročito, američki pritisak naterao je Ivanića da ukloni Popovića iz svog kabineta; ali on ga je onda postavio na isto tako važan položaj: za direktora Carine RS. Na tom mjestu, Popović će kontrolisati značajne prihode od carina i imati značajnu političku snagu samim time što je od njega zavisilo koji će uvoznici biti oslobođeni plaćanja carinskih dažbina. Priroda ove moći se analizira u tekstu koji slijedi.

izvlačenje izjave od SDS-a 12. decembra od strane OHR-a o nameri saradnje, bila samo besmislena vježba. Vođstvo SDS-a zareklo se da će saradivati po velikom broju pitanja, ali ono nije moglo da bude odgovorno sa promašaje nove Vlade da ispuni ova obećanja, s obzirom da je međunarodna zajednica isto tako prihvatila izmišljotinu da ministri iz SDS-a u stvari ne učestvuju u radu Vlade.

Što se tiče saradnje sa Haškim tribunalom, decembarški dokument postao je za međunarodnu zajednicu jedna vrsta Kvae 22. S jedne strane, Ivanić i njegova vlada insistiraju na tome da saradnja može da počne samo onda kada se sprovede zakonska procedura u Skupštini RS. Ovo je, svakako, nepotrebno, jer je RS obavezna, kako po odredbama iz Dejtona tako i članstvom Bosne u UN, na punu saradnju sa Međunarodnim Haškim tribunalom. Stoga je predloženi Zakon samo taktika odlaganja, i kao takav je osuđen od strane međunarodnih organizacija. U stvari, uticaj SDS-a u Vladi je ključni faktor koji spriječava saradnju RS sa Hagom. (Ova tačka će biti detaljno ispitana u daljem tekstu). Ipak, pošto teoretski, SDS nije u Vladi, ona ne može da bude odgovorna. Ni međunarodna zajednica nije skrenula pažnju na činjenicu da Ivanić nema tu vlast da preglasa svoje kolege 'eksperte'. S druge strane, međunarodna zajednica može da izvrši pritisak na poslanike SDS-a u Skupštini RS da donesu prijedlog Zakona, ali da bi to uradili trebalo bi da prihvate lažnu tezu da je ovakav zakon neophodan.

Pored toga što je pomogla SDS-u da izbjegne odgovornost za spriječavanje implementacije odredaba iz Dejtona, vlada 'eksperta' RS skovana od međunarodne zajednice je isto tako dozvolila SDS-u da izbjegne javnu sramotu zbog sve brže ekonomske propasti entiteta. Iako je SDS realno u poziciji da vuče konce, i da može da sabotira one ekonomske reforme koje Ivanić predloži, on je taj koji snosi odgovornost - i kao javno lice Vlade i kao omiljeni političar RS od strane međunarodne zajednice. Može se očekivati da će, dok društveni nemiri rastu zbog neisplaćenih penzija i plata i drugih ekonomskih teškoća, SDS nastaviti da se distancira od svog koalicionog partnera. Ivanić i PDP će zbog toga vjerovatno da izgube podršku, dok će SDS potražiti novog frontmena, koji je prihvatljiv za međunarodnu zajednicu, za sledeću izbornu kampanju u jesen 2002.

B. SDS KONSOLIDUJE SVOJU VLAST: KOČENJE REFORME

1. SDS kontroliše ministarske položaje

Međunarodni službenici i lokalni politički analitičari u RS otvoreno priznaju da 'bivši' političari SDS-a, koji su imenovani za 'ekspertske' ministre, u stvari nastavljaju da zastupaju interese svoje stranke.⁴⁸ Na primjer, 'nezavisni ekspert' koji služi kao Ministar za izbjeglice i raseljena lica, Mićo Mičić, bio je prije rata profesor fizičkog vaspitanja i kasnije je postao političar SDS-a. On je prije imenovanja na mjesto ministra bio na čelu Udruženja ratnih invalida i palih boraca iz Bijeljine. U tvrdokornim opštinama, kao što je Bijeljina, tipično je da ova udruženja organizuju suprotstavljanje sprovedba imovinskih zakona.⁴⁹ Nekoliko međunarodnih službenika reklo je ICG-u da se veruje da je ovo udruživanje sudelovalo u koordiniranju nedavnog nasilja usmerenog protiv povratka Bošnjaka u RS i narušenih ceremonija koje su trebale da obeleže početak rekonstrukcije razorenih džamija. Nekoliko političara iz Banja Luke i međunarodnih službenika opisali su Mičića kao člana SDS-a iz 'stare garde',⁵⁰ koji su javno izjavili da se imovinski zakon neće ispoštovati ako to znači izbacivanje ratnih veterana iz domova koji pripadaju drugim ljudima.⁵¹ Kao što je dole objašnjeno, Mičićevo ministarstvo je veliki dio svojih sve manjih sredstava posvetilo stalnom naseljavanju raseljenih Srba u RS, zanemarujući potrebe kako Srba koji žele da se vrate u Federaciju tako i onih ne-Srba koji žele da se vrate u RS.

Druga ministarstva u rukama SDS-a uključuju Ministarstvo energetike i rudarstva, Ministarstvo za industriju i tehnologiju, Ministarstvo trgovine i turizma

i Ministarstvo obrazovanja.⁵² Ministar obrazovanja je navodno pod pretnjom da izgubi svoj položaj, jer ga visoki zvaničnici SDS-a smatraju suviše popustljivim u odnosu na međunarodne planove za reformu obrazovanja.⁵³ Ministarstvo finansija je posebno kritično ministarstvo jer ono kontroliše budžet i ima mogućnost da zatvara bankarske račune onih preduzeća koja nisu platila poreze. Usred konflikta o sukobu interesa Ivanić je naimenovao na ovaj položaj kontroverznog Milenka Vračara, jer je navodno Vračar i dalje *de facto* direktor Cepter banke, banke koju je vodio prije nego što je postao član Vlade. Iako je Ivanić prije izbora objavio da je Vračar njegov kandidat za položaj ministra finansija - a tačne Vračareve političke sklonosti su ostale nejasne - sigurno je da je on blisko povezan sa hijerarhijom SDS-a, koja ga je 1992. godine postavila za direktora Narodne banke RS.⁵⁴

U svakom slučaju, članovi PDP-a u Vladi RS izgleda da se slažu sa SDS-om po većem broju pitanja. Ne samo da izgleda da SDS ima glavnu riječ, već je i sama PDP daleko od toga da je za reformu. Njeni vodeći članovi zastupaju raznolik spektar ideoloških tendencija, počev od bivših pristalica SRS-a, kao što je Stevo Stević, do bivših članova Dodikove SNRS.⁵⁵ Stranački zvaničnici drugog ranga, koji uključuju ljude kao što su Petar Kunić i Branko Dokić, mogu se lepo opisati kao tvrdokorni nacionalisti. Ovaj drugi je ranije bio Karadžićev savetnik. Kao što je primetio jedan međunarodni izvor na visokom položaju, 'članovi PDP-a imaju samo jednu zajedničku stvar: svi oni žele da budu na vlasti.'⁵⁶

PDP unosi u koaliciju samo jedan jedinstveni element: samog Ivanića. Njegova vlast potiče iz predstave javnosti - i međunarodne zajednice - o njemu kao ekonomskom reformatoru koji će se boriti protiv korupcije i podići životni standard. Bez Ivanića PDP ne postoji. Ali bez PDP-a ne bi bilo Vlade, jer ga je njegov položaj napravio potencijalnim premijerom i izbornom predstavljajući njegove stranke bilo je takvo da je to bilo najbolje raspoloživo jezgro oko koga će se formirati Vlada. Na početku njegove uprave tajna anketa američkog Stejt department otkrila je da je Ivanić drugi

⁴⁸ Na primjer, vođa jedne opozicione stranke u RS nedavno je tvrdio da je 'Ivanić talac politike SDS-a, pošto SDS želi da ispuni te političke zahteve svog članstva.' Medijski Round-up OHR-a BiH, 23. avgust 2001.

⁴⁹ U samoj Bijeljini, agresivne grupe ratnih veterana i izbjeglica nedavno su protestovale zbog izbacivanja ilegalaca, a međunarodni službenici su primjetili da raste neprijateljstvo prema međunarodnoj zajednici. Pored toga, i međunarodni i lokalni službenici u gradu ukazali su na to da se na organizacije ratnih invalida i veterana, na čijem su čelu često ratne vođe SDS-a, sumnja da su upletene u nasilje protiv povratnika, uključujući i trodnevne pobune protiv povratka Bošnjaka u Janje prošle godine.

⁵⁰ ICG Intervju sa međunarodnim službenicima u Banja Luci i Sarajevu i sa istaknutim političarima RS, jula 2001.

⁵¹ ICG Intervju sa predstavnicima RRTF-a u Banja Luci i Sarajevu, juli-avgust 2001.

⁵² ICG Intervju sa međunarodnim službenikom koji je lociran u Banja Luci, juli 2001.

⁵³ ICG Intervju sa međunarodnim službenikom, 16. avgust 2001.

⁵⁴ ICG Intervju sa političarem istočne RS, avgust 2001. Za više podataka o Vračaru i Cepter banci, vidjeti ICG Balkans Report No 115, *Bosnia's Precarious Economy*, 7. avgust 2001. www.crisisweb.org

⁵⁵ ICG Intervju sa međunarodnim službenikom u RS, 27. juni 2001.

⁵⁶ ICG Intervju sa međunarodnim predstavnikom u RS, 29. juni 2001.

političar po popularnosti u RS - poslije Radovana Karadžića. Ali i Ivanić i njegova stranka već počinju da postaju uprljani, i njihova popularnost izgleda da brzo opada dok se Ivanić bori sa snagama unutar njegove koalicije koje su protiv bilo kakvih reformi koje bi ugrozile njihovu ekonomsku i političku moć. S druge strane, međunarodnu zajednicu je do sada izgleda bilo lakše nasamariti nego javnost RS, jer je stalno tolerisala Ivaniću nedostatak saradnje sa Hagom, kontrolisanja nasilja nad ne-Srbima te konstruktivnog učešća u državnim institucijama.

2. SDS direktori javnih preduzeća i glavnih administrativnih tijela

Tokom prvih mjeseci 2001., dok se međunarodna zajednica bavila krizom koju je izazvalo proglašenje hrvatske 'samouprave'⁵⁷ i aferom Hercegovačke banke, SDS je iskoristio svoj povratak na vlast da preuzme kontrolu nad značajnijim javnim preduzećima, službama i vladinim agencijama u RS. Iako je SDS održao svoju vlast u brojnim istaknutim lokalnim javnim preduzećima u vrijeme Dodika, on je najbolje poslove na nivou entiteta podijelio svojim sljedbenicima. Pošto je opet na državnim jaslama, SDS je povratila direktorska mjesta u velikim kompanijama i agencijama sa dobrim prihodima.⁵⁸ Razlog je tome što ove javne institucije i administrativna tijela obezbjeđuju stranci pod čijom su kontrolom kako dotok sredstava tako i način raspodjele politički patronat.

Na primjer, šverc je posao od više miliona dolara i uglavnom kontrolisan od strane Vlade, i prema nekim procenama, prošle godine on je koštao državnu blagajnu RS KM 500 miliona. Zato stranka koja kontroliše carinske vlasti raspolaže značajnim izvorom prihoda za stranačke aktivnosti i patronat. Prema tome premještaj Gorana Popovića sa mjesta Ministra trgovine u službu Carine nije bila degradacija.⁵⁹ Još jedan važan položaj, na kome je nedavno jedan veteran SDS-a, jeste mjesto direktora autoputa. Pored toga što ima kontrolu nad značajnim fondovima za infrastrukturu, bivši gradonačelnik Prijedora, Nemanja Vasić, sada takođe donosi odluke o tome koji će regioni imati koristi od izgradnje novih puteva. To su značajna politička preimućstva.

Unutar koalicioni pregovori o rasporedu poslova u javnim preduzećima i agencijama navodno se obavljaju prema formuli u kojoj, ako je u nekom tijelu SDS imenovao direktora, PDP ima pravo da postavi pomoćnika direktora, i *vice versa*. Neki od pojedinaca koji su imenovani na ovaj način tokom posljednjih osam mjeseci bili su već pod krivičnom istragom zbog zloupotrebe vlasti na svojim prethodnim položajima - previd koji dovodi u pitanje ozbiljnost proklamovane riješenosti koalicije da se bori sa sistemskom korupcijom koja je mnogo doprinjela propasti ekonomije RS. Na primjer, jedan od novo-naimenovanih članova upravnog odbora Naftne industrije RS, Vojin Mujičić, nalazi se pod istragom zbog povezanosti sa nestankom nekoliko miliona maraka iz blagajne rafinerije. OHR, sa svoje strane, je bio više nego spreman da goni i isključi izdanke korupcije - i da napadne finansijske baze stranačke političke moći - u Federaciji a ne u RS.⁶⁰

3. Borba za privatizaciju

Jedna od očekivanih prednosti privatizacije jeste preuzimanje kontrole nad državnim preduzećima te i njihovog profita iz ruku političkih stranaka i stvaranje tržišne ekonomije koja ne zavisi od političkih uticaja. Međutim, rezultati prve faze privatizacije u RS ukazuju na to da stanke - a, naročito, SDS - uspijevaju u tome da zloupotrebe ovaj proces, tako što uzimaju imovinu manjih preduzeća i time kontrolišu svoje interese u profitabilnim kompanijama poslije njihove umišljene privatizacije. Prema internom dokumentu jedne međunarodne organizacije koja radi u Bosni, 'imajući u vidu da su skupštine opština izabrane 1997. imale punu kontrolu nad imenovanjem direktora, procesom privatizacije izborni rezultati iz 1997. polako se prenose u upravljanje lokalnim ekonomijama čitavih regiona.'⁶¹ To znači, naročito u istočnoj RS, da su SDS i njeni bivši saveznici SRS pojačali kontrolu nad lokalnim ekonomijama u procesu privatizacije malih i srednjih preduzeća.

Pored toga, postoje još druge tri nenamerne posljedice ovog procesa. Prva je da su privatizovane firme i lokalne ekonomije u kojima one preovlađuju ostale pod monoetničkom kontrolom, tako da je povratak 'manjina' neodrživ. Druga je da otimanje imovine i prodaja preduzeća političkim prijateljima po sumnjivo niskim cenama minimizuje dobit od

⁵⁷ Vidjeti ICG Balkans Report No. 106, *Turning Strife to Advantage: A Blueprint to Integrate the Croats in Bosnia and Herzegovina*, 15. mart 2001. www.crisisweb.org

⁵⁸ ICG Intervju sa međunarodnim političkim savetnikom, maj 2001.

⁵⁹ IBID.

⁶⁰ Vidjeti ICG Balkans Report No 115, *Bosnia's Precarious Economy*, 7. avgust 2001. www.crisisweb.org

⁶¹ 'Početna procjena procesa privatizacije u RS', Interni radni materijal međunarodne organizacije dostavljen ICG-u.

privatizacije koja je na raspolaganju za pokriće društveno-ekonomskih posljedica gubitka posla i viška radne snage. Treća je da je uništavanje sposobnih firmi povećalo značaj kriminogene ekonomije. Na primjer, Kartonaža, mala kompanija za izdavaštvo i pakovanje u Bratuncu, za koju se smatralo da je ekonomski žilava, zapošljavala je oko sto radnika prije privatizacije. Manipulacijom objave javnog oglasa i procesa licitacije, 'posrednik' iz Beograda kupio je kompaniju u ime četiri osobe, od kojih su barem tri bili i izuzetno moćni političari u Bratuncu i Srebrenici, usko povezani sa zločinima nad Bošnjacima u ovim gradovima 1992. i 1995. U stvari, jedan od četvorice je Miroslav Deronjić, koji je 1992. vodio Krizni štab u Bratuncu kada je izvršen masakr Bošnjaka u sali lokalne gimnazije ili su *en masse* deportovani, bio je civilni komesar u Srebrenici jula 1995. kada je izvršen masakr preko 7.000 Bošnjačkih muškaraca i dečaka, i sada sedi u Skupštini opštine Bratunac kao predstavnik SDS-a.⁶²

Deronjić i drugi su kupili ovu kompaniju za samo KM 300.000, ugasili proizvodnju, otpustili zaposlene i preprodali mašine i opremu. Onda su prodali zemlju na kojoj je bila fabrika građevinskoj kompaniji koja se uveliko od kraja rata bavila nezakonitom izgradnjom na ekspropisanom opštinskom zemljištvu kao i onom čiji su vlasnici bili Bošnjaci. Ova firma namjerava da gradi stanove za raseljene Srbe iz Sarajevskog predgrađa Hadžići, nudeći im stalan boravak u ovoj opštini pod kontrolom SDS-a.⁶³ Ovaj primjer pokazuje vještinu lokalnih brokera moći i bivših gospodara rata u manipulaciji procesa privatizacije ne samo u ličnu korist već i u svrhu konsolidacije nacionalističkih političkih ciljeva.

Međunarodni službenici su potvrdili ICG-u da se slični procesi dešavaju širom RS. Jedna nezvanična studija je našla da od slučajnog uzorka od sedamnaest malih preduzeća u istočnoj RS koji su privatizovani na javnoj licitaciji, četrnaest je završilo u rukama

bivšeg direktora ili moćnog lokalnog člana SDS-a.⁶⁴ Ovo nagovještava da lokalni SDS i bivši članovi SRS-a u istočnoj RS koriste svoje položaje kako bi obezbjedili da profit i politička vlast ostanu u njihovih ultranacionalističkim rukama. Zemljište sa koga su uklonjene privatizovane firme je onda spremno za isto tako unosan posao izgradnje kuća i stanova za Srbe raseljene iz Federacije. Njihovo ponovno nastanjivanje u RS pojačaće etničko čišćenje i obezbijediti glasove za svoje dobročinitelje iz SDS-a.

Do sada je ova analiza procesa privatizacije isključivo bacila težište na mala i srednja preduzeća, kod kojih je proces privatizacije skoro završen. Još 52 'strateška preduzeća' - izgleda da su veće kompanije potencijalno profitabilne i interesantne za strane investitore - sada treba da se privatizuju. Ovo objašnjava hitnost sa kojom sadašnja koalicija vrši raspodjelu mjesta direktora velikih javnih preduzeća, kojom prilikom SDS-u navodno pripada najveći broj položaja.⁶⁵ U međuvremenu, SDS namjerava da uspori privatizaciju. Nakon što postavi lojalne ljude u većinu odbora, onda će prije privatizacije ili oduzeti preduzeću sva sredstva ili će nekoliko zdravih firmi poslije privatizacije zadržati pod svojom kontrolom.⁶⁶ Borba između SDS-a i PDP-a oko brzine i toka privatizacije, rezultirala je u uzastopnoj smjeni dva direktora Agencije za privatizaciju u toku prvih nekoliko mjeseci rada nove Vlade. Predsjednik Narodne skupštine Kalinić javno je izjavio da treba ubrzati prenošenje kontrole nad javnim preduzećima na SDS: 'SDS nije zadovoljan implementacijom izbornih rezultata na ovom polju, tj. kadrovskom politikom Vlade RS pri dodjeljivanju direktorskih i rukovodećih položaja u odborima i drugih izvršnih položaja članovima SDS-a. Šest mjeseci poslije izbora nove Vlade na ovim položajima se još uvek nalazi dosta ljudi iz bivše Vladine stranačke koalicije Sloga. SDS zahtijeva da rok za promjenu ovoga bude 20. juli.'⁶⁷

Izgleda da će političke stranke takođe koristiti Privatne investicione fondove (PIF) kao sredstvo za kontrolu velikih preduzeća. Ovi fondovi, kojima većim dijelom upravljaju banke RS koje su i same pod stranačkom kontrolom, obezbjeđuju građanima mali broj vaučera koje distribuira Vlada kako bi

⁶² Ratna istorija dva kupca, Deronjića i Novaka Stjepanovića, sadašnjeg predsjednika zabranjene Srpske radikalne stranke u Srebrenici, novembra 2000. bila je tema Izveštaja ICG-a o stalnom uticaju pojedinaca za koje se tvrdi da su bili upleteni u etničko čišćenje na strukture opštinske vlasti. Vidjeti ICG Balkanski izveštaj br. 103, *Ratni zločinci u Bosanskoj Republici Srpskoj: Ko su ljudi u vašem susedstvu?* (ICG Balkans Report No 103, *War Criminals in Bosnia's Republika Srpska: Who are the People in Your Neighbourhood?*), 2. novembar 2000. www.crisisweb.org

⁶³ Interni dokument OHR-a koga je ICG nabavio, avgust 2001.

⁶⁴ 'Početna procjena procesa privatizacije u RS', Interni radni materijal međunarodne organizacije koji je dostavljen ICG-u.

⁶⁵ 'Dogovor vladajuće koalicije u Republici Srpskoj: Vlast na procenat!?', *Nezavisne novine*, 27. juli 2001.

⁶⁶ ONASA, 14. avgust 2001.

⁶⁷ SRNA, 22. juni 2001., citirano u Izveštaju za štampu OHR-a RS. Prevod popraavljen od strane ICG-a.

učestvovali u privatizaciji velikih preduzeća, u osnovi kao dioničari. U trci pred novembarske izbore 2000., Ivanić je javno objavio da je on svoje vaučere uložio u PIF Cepter banke.⁶⁸ Kao što je gore navedeno, ovu banku vodio je sadašnji ministar finansija RS prije nego što je ušao u Vladu, i za ovu banku se smatra da je u sprezi sa vladajućom koalicijom.

Pored tako opasno dugog perioda tokom koga će menadžeri koje je postavila stranka moći da ugrabe imovinu preduzeća koja se privatizuju i na taj način obezbijede kontrolu poslije privatizacije, drugi retrogradni vidovi Zakona o privatizaciji RS obeshrabiće strane investitore koji bi inače možda mogli da dođu u iskušenje da uzmu učešća u ovom procesu.⁶⁹ To se baš, avaj, izgleda i htjelo, uprkos činjenice da su RS očajnički potrebne strane investicije ako će da počne da izlazi iz jame koju su iskopali njeni lideri ili da zadovolji potisnute težnje njenog naroda za evropskim životnim standardom.

4. Drugi stubovi nosioci institucionalne kontrole

Otkako se vratila na vlast početkom 2001. SDS je krenula da preuzme kontrolu nad ključnim institucijama RS. Na primjer, SDS i PDP su pokušali da istisnu javnog tužioca entiteta i da imenuju svog (po svoj prilici pitomog) kandidata. Čovek koji je sada na toj dužnosti, Vojislav Dimitrijević, opstao je zahvaljujući samo jednom glasu kada je Narodna skupština razmatrala ovaj predmet u leto 2001. Činjenica da je pravosudni sistem RS uglavnom nesposoban da sudski goni bivši službenike koji su optuženi zbog korupcije postala je vruća tema u RS. Smjenom tužioca koga je naimenovao Dodik, koalicija bi požnjela nekoliko političkih poena. Prvo, izgledalo bi da ima čvrst stav u odnosu na korupciju. Drugo, može se očekivati da bi novi tužilac imao za cilj da se okomi na prethodnu vladu, ali bi ostavio na miru sadašnje ministre i njihove podanike. Treće, Vlada bi se oslobodila tužioca za koga međunarodni službenici smatraju da je kooperativan, profesionalac i gleda unaprijed. Prema ovim službenicima, Dimitrijević je radio na nacrtu važnih zakonodavnih reformi, uključujući i nove zakone o pranju novca i odgovornosti pravnih lica. Značajna reforma pravosudnog sistema RS ugrozila bi kontrolu političke strane nad ekonomijom i glavnim institucijama u entitetu. Štaviše, Vladi je potreban tužilac koji je spreman na saradnju sa njom po

⁶⁸ ONASA, 9. oktobar 2000.

⁶⁹ Za dublju analizu nedostataka zakona o privatizaciji RS i njegove implementacije, vidjeti ICG Balkans Report No 115, *Bosnia's Precarious Economy: Still Not Open for Business*, 7. avgust 2001.

pitanju sprečavanja nacrtu Zakona koji definiše nadležnosti javnog tužioca na nivou države.⁷⁰

Nova Vlada je isto tako krenula da zauzda medije, od kojih su neki nedavno ušli u nepoželjne navike nezavisnog uređivanja. Februara 2001. Vlada je otpustila upravne odbore sve tri državne medijske organizacije: novinske agencije SRNA, dnevnih novina *Glas srpski* i nedjeljnika *Srpsko oslobođenje*. SRNA je najvažnija od ova tri medija, jer pruža usluge novinske agencije većini radio i TV stanicama i novinskim redakcijama. Vlada je prvo navodila 'finansijske teškoće' kako bi objasnila čistku u upravnom odboru SRNE, ali je na kraju priznala da se SDS nije slagao sa 'uređivačkom politikom' agencije.⁷¹ Optužujući Vladu da je pokušala pod lažnim izgovorima da izvrši kontrolu nad uređivanjem, Dragan Davidović, generalni direktor SRNE, zaprijetio je ostavkom.

Početkom avgusta Vlada je iznenada 'prihvatila' Davidovićevu 'ostavku' podnijetu prije četiri mjeseca. Predsjednik SDS-a i predsjednik Narodne skupštine, Dragan Kalinić, izrežirao je smjenu Davidovića,⁷² baš kao i personalne promjene koje su nametnute odborima na stotine organizacija i preduzeća u RS. Kalinić je bezobzirno potvrdio medijsku strategiju SDS-a na konferenciji za štampu u junu: 'U medijima je došlo jedino do odgovarajućih personalnih promjena, kao što su u *Glasu srpskom*, dok su u SRNI, uvjereni smo, ostali kadrovi koji nisu sinhronizovani sa opštom politikom većine u Parlamentu.'⁷³ Davidović je, sa svoje strane, navodio primjere pritiska SDS-a na novinsku agenciju posljednjih mjeseci da izmjeni svoje izvještaje, uključujući i prisilu da izmjene izjavu koju je sam Ivanić dao u Hagu o saradnji sa Međunarodnim Haškim tribunalom.⁷⁴ OEBS (OSCE) i OHR posebno istražuju slučaj SRNE, kao i generalno pitanje kao nova Vlada namjerava da kontroliše medije u RS.⁷⁵

Sa spornim Zakonom o saradnji za Haškim tribunalom koji je na dnevnom redu Narodne skupštine u septembru, sa štrajkovima i demonstracijama zbog očajničkog stanja u ekonomiji planiranim za jesen, i izborima koji se bliže sljedeće godine, SDS-u je potrebno, više nego ikad, da može

⁷⁰ ICG Intervju sa međunarodnim službenikom u Banja Luci, 26. juni 2001.

⁷¹ Izjava za štampu OHR-a RS, 10. avgust 2001.

⁷² *Nezavisne novine*, 10. avgust 2001.

⁷³ SRNA, 22. juni 2001.

⁷⁴ *Nezavisne novine*, citirano u Izjavi za štampu OHR-a RS, 10. avgust 2001.

⁷⁵ ONASA, 21. avgust 2001.

da kaže stanovništvu kako i šta da misli. Njoj su isto tako potrebni mediji da bi žrtvovali Ivanića i PDP kao odgovorne za sve vladine neuspjehe ako dođe do raspada, da bi osuli po bilo kakvoj stvarnoj saradnji sa Međunarodnim Haškim tribunalom i međunarodnom zajednicom, i da bi predstavili većinu novo predloženih zakona u državnom Parlamentu kao štetne za srpske interese i njihov 'suverenitet'.

C. KOŠTUNICA, SDS I PRIJETNJA BOSANSKOJ DRŽAVNOSTI

Dok su izbori u Hrvatskoj poslije smrti Franje Tuđmana početkom 2000. imali za rezultat novu vladu lijevog centra koja je prestala da podržava separatiste HDZ-a u Bosni, pad Miloševića i dolazak DOS-a (Demokratske opozicije Srbije) u jesen 2000. u Srbiji ne daju znakove slične transformacije u politici Jugoslavije u odnosu na Bosnu. U isto vrijeme kad je početkom 2001. Hrvatska objavila da će odsada sve svoje odnose sa Bosnom obavljati strogo na bilateralnoj osnovi, Jugoslavija je potpisala sporazum o posebnim, paralelnim odnosima sa RS. Još je značajnije to što je predsjednik Koštunica otvoreno prihvatio SDS. Njegov Demokratska stranka Srbije (DSS) potpisala je protokol o saradnji sa SDS-om u Beogradu tokom jula. Tako se Koštunica ulaguje svesrpskim osjećanjima i prećutno odobrava ideal Velike Srbije, primjetivši da se 'saradnja između dvije stranke odvija godinama, uključujući i u vrijeme velikih iskušenja za naš narod s druge strane Drine.'⁷⁶

Još jedna Koštunicina izjava povodom potpisivanja pakta DSS-SDS je isto tako značajna. On je izjavio da stabilnost i integracija u Evropu 'zahtevaju dosljedno poštovanje i prihvatanje Rezolucije 1244 i Dejtonsko-Pariskog mirovnog sporazuma.'⁷⁷ Time što je izjednačio rezoluciju Savjeta bezbjednosti koja potvrđuje suverenitet Jugoslavije nad Kosovom i Dejtonski sporazum na sastanku sa liderima bosanskih Srba, Koštunica je napravio samo malo skrivenu aluziju na svoj prethodno iznijet stav da će bilo koji pokret za nezavisnost Kosova značiti neophodnost kompenzacije

Jugoslaviji: naime, raspad Bosne i ustupanje RS Beogradu. On je isto tako istakao svoju podršku bukvalnoj interpretaciji Dejtonskog sporazuma od strane SDS-a, koja smatra da je bilo šta što je *izvan* Dejtona znači *povredu* Dejtona, uključujući i takve mjere kao što su ujedinjenje struktura bosanske vojne komande i jačanje slabih državnih institucija u Bosni. Koštunicini pokušaji da napravi politički kapital od ponovnog otvaranja pitanja teritorijalnog integriteta Bosne u slučaju nezavisnosti Kosova imaju opasne implikacije za regionalnu stabilnost.

Ove političke uvertire odražavaju postojanje još uvek snažnih institucionalnih veza između jugoslovenskih vojnih i obavještajnih establišmenta sa onima u Republici Srpskoj. Početkom avgusta ministarstva odbrane RS i Jugoslavije potpisala su vojni sporazum bez konsultacije međunarodne zajednice. Po Dejtonskom sporazumu, entiteti imaju pravo da potpisuju sporazume o posebnim odnosima sa zemljama u susjedstvu; ali Koštunicin napor da oformi savez sa samo jednom polovinom oružanih snaga Bosne je zabrinjavajući. Međutim, Visoki predstavnik je izjavio da je ovaj sporazum bez pravnog značaja s obzirom da ima nejasne odredbe.⁷⁸

Veze između Koštunicine stranke i SDS-a, baš kao i između vojski Jugoslavije i Republike Srpske, nedavno su postale predmet političkog sukoba u Srbiji. Krajem avgusta, predsjednik skupštine bivše autonomne pokrajine Vojvodine, Nenad Čanak, iznio je optužbu da su vojske Jugoslavije i Republike Srpske planirale zajedničke manevre sa ciljem izvršenja državnog udara u Jugoslaviji.⁷⁹ Iako izgleda da je ova optužba špekulantska, ona je zasnovana na činjenici da su dvije vojske povezane. Kao što je pisano u beogradskom dnevniku *Danas*, 'DSS nastavlja da održava bliske odnose sa SDS-om u Republici Srpskoj, što jasno govori o kontinuitetu političkih veza ove dvije grupe, kao što je bio slučaj tokom Miloševićevog režima, plus integracija vojnih snaga, što je zabranjenom Dejtonskim sporazumom, i drugi sporazumi.'⁸⁰ Nedelju dana kasnije Čanak je tvrdio da trenutno oko 1.400 služi pod zajedničkom komandom vojski Jugoslavije i RS i zatražio je da se ova stvar istraži.⁸¹

⁷⁶ Koštunica i Kalinić potpisali sporazum o saradnji, DSS bliži SDS,' *Blic*, 30. juli 2001. Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini u junu je izrazio zabrinutost zbog 'prelaska međunarodne zajednice posljednjih mjeseci preko činjenice da se nije odustalo od projekta "Velike Srbije" i da anahrona nacionalistička ideologija dobija na snazi od najviših [jugoslovenskih] zvaničnika'. Helsinški komitet za ljudska prava, 'Analiza stanja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (istraživanje za period od januara do juna 2001)'.

⁷⁷ *Blic*, 30. juli 2001.

⁷⁸ 'Vojni sporazum RS/SRJ nema zakonskog osnova', Izveštaj za štampu OHR-a ('RS/FRY military agreement has no legal effect', OHR Press Release), 1. avgust 2001.

⁷⁹ Za puni prikaz konteksta Čankovih izjava, vidjeti ICG Balkans Report No. 117, *Serbia's Transition: Reforms Under Siege*, 21. septembar 2001. www.crisisweb.org

⁸⁰ 'Za manevre niko ne zna', *Danas*, 22. avgust 2001.

⁸¹ 'Tražićemo dodatnu istragu - Nenad Čanak o suradnji VJ i VRS', BH Press, 29. avgust 2001.

Saradnja između SDS-a i DSS-a može da znači udruženi otpor RS i Jugoslavije po pitanju izručenja optuženih bosanskih Srba Međunarodnom Haškom tribunalom, bez obzira da li se kriju u RS ili Jugoslaviji. Ipak, DSS i SDS su potpisali sporazum odmah poslije Miloševićevog izručenja Hagu i Kuštunicinog neiskrenog pokušaja da porekne da je unaprijed bio obavješten o izručenju, a kamoli da se složio sa njim. Pošto je finansijska pomoć Jugoslaviji djelimično uslovljena saradnjom zemlje sa Međunarodnim Haškim tribunalom i prekidom podrške vojsci RS, međunarodna zajednica mora da nastavi sa pritiskom na vlasti s obje strane Drine da ne preduzimaju ništa što bi moglo da ugrozi stabilnost i integritet Bosne. Ukratko, od Beograda bi trebalo da se zahtijeva da prekine sa finansiranjem vojske, obavještajne službe i policije RS; da povuče sve oficire i podoficire Vojske Jugoslavije (VJ) iz redova vojske RS (VRS); i da prestane da podržava i ohrabruje ekstremističke političke organizacije u RS, uključujući i SDS.⁸²

IV. DA LI RS MOŽE PREVAZIĆI SVOJU RATNU PROŠLOST?

A. KARAKTER SDS-A

SDS je ponovo najjača stranka u Republici Srpskoj. Istini za volju ona je vjerovatno bila najistaknutija čak i u vrijeme kada su Dodik i Plavšićeva zvanično vodili ovaj entitet. Stoga je od koristi da se ispita njen karakter i ideologija, njena unutrašnja struktura i razlozi zašto ona uživa toliku narodnu podršku.

Neizbježna početna tačka za bilo kakvu takvu analizu mora biti ratni istorijat stranke. Krenuvši široko od 1992. godine - i sprovodeći to na dijelu tokom naredne tri godine - sistematsku politiku onoga što je ubrzo postalo poznato kao 'etničko čišćenje', SDS je imao za cilj da rasturi nasljeđe gomilano tokom jednog milenijuma istorije Balkana. Nacionalna, kulturna, religiozna, društvena pa čak i topografska raznovrsnost Bosne predstavljala je anatemu za fanatike, znalce, gangstere i uplašene ovce koji su svi krenuli da stvore nešto što nikada ranije nije postojalo otkako su Sloveni pristigli na Balkansko poluostrvo tokom šestog i sedmog veka: nacionalnu, ideološku i političku homogenost. Koristeći egzemplarne egzekucije istaknutih ličnosti, masakre običnog svijeta, koncentracione i kampove za silovanje, bombardovanje kosmopolitskih kotlina kao što je Sarajevo, i rušenje džamija, crkava i drugih arhitektonskih djela prezrene prošlosti, etnički čistači su nastojali da se osvete samoj istoriji. Međutim, za razliku od Pola Pota i crvenih Kmera, Karadžić i SDS su uvek bili spremni da se nagode i sa gubitkom, nego da se vrata na sam početak. Rat im je finansijski donosio dobit i oni nisu želeli da se odreknu opljačkanog i moći. Ali se već 1995. pokazalo da se taj isti rat ne može i dobiti. Bio je potreban kompromisni mir. Ovo je pružio Dejton, dajući vođama SDS-a šansu da institucionalizuju svoju vlast i ozakone svoju 'državu'. Kao što je gore napomenuto, poslijeratni izbori predstavljali su šlag na tortu. SDS je ubrzo naučila da voli Dejton - ili bar u svom ograničenom tumačenju teksta. Etničko čišćenje će se očuvati. Nasrtljivi stranci će otići. Velika Srbija se još uvek može roditi.

U međuvremenu trebalo je upravljati 'državom', sticati ili uvećavati bogatstvo. SDS nikada nije bila monolitna stranka. Više nalik na Tuđmanovu HDZ no na Miloševićevu novo-komunističku Socijalističku partiju Srbije, SDS je predstavljala pokret koji se sastojao od različitih frakcija, regionalnih interesnih grupa i lokalnih gospodara rata. Neki su zaista vjerovali u 'nebesku' Srbiju; drugi su pak bili

⁸² O neophodnosti političke uslovljenosti za međunarodnu finansijsku pomoć SRJ, vidjeti ICG Balkans Report No. 112, *A Fair Exchange: Aid to Yugoslavia for Regional Stability*, 15. juni 2001.

homicidni manijaci: a neki drugi opet oportunisti pogleda uprtog na veliku šansu. Uspostavljanje mira samo je pojačalo ovakve podjele i stvorilo nove. Glavne podjele danas u rukovodstvu SDS-a postoje između onih koji su prigrabili i zauzeli moćne položaje tokom rata - i stoga mogu biti optuženi za ratne zločine - i onih koji su se manje eksponirali tokom konflikta ili ušli u politiku tek poslije njega.

Drugi važan aspekt sadašnje SDS koji odražava njenu ratnu prošlost je i kontinuirano postojanje regionalnih centara moći. Lokalni šefovi i kriminalci koji su imali vlast nad životom i smrću - i kontrolisali i legalnu i nelegalnu trgovinu - na vlastitoj kmetovini tokom rata često i danas su zadržali svoj smrtni stisak na tim istim lokalnim prostorima. Neki se još uvek nalaze na svom političkom položaju, dok drugi sprovode svoju vlast iza scena, kroz svoja preduzeća ili organizovani kriminal. Ponovo, mnogi od ovih lokalnih vlastodržaca su otpočeli etničko čišćenje u svojim gradovima tokom rata, a za mnoge se misli da još uvek održavaju kontakt sa Karadžićem. U ovakve vođe spadaju Cvijetin Nikić⁸³ iz Bijeljine i Milan Ninković iz Doboja.⁸⁴ Oni upravljaju svojim zajednicama kao i ranije, ali im je sada potrebno da se pozivaju na Karađića i herojske dane sa Pala kako bi očuvali legitimnost naspram novog i navodno uglednijeg centra vlasti u Banja Luci.⁸⁵

Razvoj SDS-a kroz rat i mir suočava njen sadašnji rukovodeći triumvirat Šarovića, Čavića i Kalinića sa kontradiktornim nizom imperativa. Oni moraju ubijediti međunarodnu zajednicu da podržavaju sprovođenje mirovnog procesa; biračko tijelo da podržavaju ekonomsku reformu i obnovu; i još uvek moćne silnike da ne podržavaju ni jedno ni drugo. Vođe SDS-a žele da međunarodna zajednica povjeruje da se stranka reformiše, demokratizuje i da postaje obična politička stranka.⁸⁶ U svom nedavnom intervjuu

⁸³ Tvrdi se da je Nikić i dalje vrlo blizak Karadžiću i da ima znatan uticaj na lokalnu politiku, pored činjenice da mu je Provizorna izborna komisija OEBS (OSCE) zabranila da učestvuje u izborima 1999. Po OEBS-u Nikić je ponovo pokušao da se kandiduje na opštinskim izborima aprila 2000, ali ga je OEBS (OSCE) ponovo omeo u tome.

⁸⁴ Tokom 1996. godine dok je Ninković bio na mjestu ministra za odbranu RS, Odbor za ljudska prava tvrdio je da je on bio 'jedan od pet glavnih organizatora etničkog čišćenja u oblasti Doboja' i da je početkom 1993. rekao slušaocima 'Radio Doboja da bi sve Bošnjake trebalo ubiti i da bi grad trebalo da ostane srpski grad.' Vidjeti 'Produženi uticaj bosanskih gospodara rata', Odbor za ljudska prava, decembar 1966, str. 12-13.

⁸⁵ ICG intervju sa međunarodnim predstavnikom u Banja Luci, 29. juni 2001.

⁸⁶ Mirko Šarović, Predsjednik Republike Srpske, Karadžić nije u SDS-u', *Reporter*, 25. juli 2001.

Šarović je potvrdio da postoje kultovi ratnih veterana u stranci i skorijih pridošlica, i neslaganje između onih koji veruju da se 'moramo apsolutno pridržavati principa koji su zacrtani 1990. godine' i onih koji imaju praktičan pristup problemima. Šarović je u istom intervjuu tvrdio da se stranka 'demokratizuje'.⁸⁷

Postoji, međutim, jedan zajednički imenitelj za sve struje, frakcije i šefove SDS-a: oni žele da održe status quo.⁸⁸ U svakom slučaju, stranka izvlači svoju snagu u narodu uz pomoć svog položaja kao one *ratne* stranke koja je stvorila Republiku Srpsku. To znači, međutim, da se njene vođe moraju takođe redovno pozivati na prošlost, podgrijavati strahove onih 'stranih' elemenata čiji bi povratak izložio riziku njihova dostignuća, i da moraju održavati izvjesnu mjeru nacionalističke paranoje kod stanovništva - a sve da bi podsjetili mase na dragocjene usluge stranke tokom rata i njenu neophodnost tokom mira. Majski neredi u Trebinju i Banja Luci dobro su došli stranci, nezavisno od toga da li ih je SDS organizovala ili ne. Oni su doprinjeli ujedinjavanju Srba protiv njihovih zajedničkih muslimanskih i međunarodnih neprijatelja i omogućili SDS-u da eksploatiše strahove raseljenih Srba u RS koji stanuju u kućama Bošnjaka ili Hrvata koji prijete da će se vratiti.

Konačno, SDS se danas oslanja na održavanje visokog stepena nacionalističke solidarnosti kako bi odvušla pažnju građana sa pravca stalnog opadanja privrede RS. Istovremeno, kako su njene lokalne strukture toliko ogrezle u organizovani kriminal i korupciju, stranka ne može pošteno da podržava stvarne ekonomske i pravne reforme. U sadašnjoj kolaciji je, ipak, Ivanić taj koji se zalaže za unapređenje reforme. A on je i taj koji će vjerovatno biti kažnjen od strane glasača kada obećane reforme ili ne uspeju da se ostvare ili ne budu djelovale. SDS namjerava da se izvuče nekažnjena.

B. RATNI ZLOČINI I SARADNJA SA HAŠKIM TRIBUNALOM

Dramatično izručenje Slobodana Miloševića od strane Srbijanske vlade Međunarodnom tribunalu u Hagu na Vidovdan (28. juna) odmah je preusmerilo pažnju međunarodnih medija i politički pritisak na Vladu RS i njen stalni neuspjeh da saraduje sa tribunalom. Štampa je žučno nagađala koliko će proći prije no što se 'velike ribe' iz Bosne, Karadžić i Mladić, pridruže Miloševiću u Hagu. Zvaničnici OHR-a i OEBS-a su se sastali sa vlastima RS da bi ih podsjetili na njihovu međunarodnu

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ ICG intervju sa međunarodnim predstavnikom u Banja Luci, 29. juna 2001.

obavezu da saraduju sa Haškim tribunalom. Verovatno da su ove organizacije isto tako podsjetile Šarovića na obećanja koja su on i drugi rukovodioci SDS-a dali decembra 2000. godine. Robert Barry, tada šef misije OEBS-a, upozorio je da će se 'tokom narednih dana pratiti (r)reakcija vlasti u RS a posebno SDS-a. Ostali koji se nalaze na spisku Haga ne bi trebalo da djeluju pod utiskom da mogu naći sklonište u Republici Srpskoj.⁸⁹ Ivanić je, sa svoje strane, ispunio raniju obavezu da poseti Hag 4. jula i da se sastane sa glavnim zvaničnicima Međunarodnog Haškog tribunala, i javno obećao da će RS ispuniti svoje obaveze. Do ove posete je došlo pošto je preduzeo korake da osnuje Kancelariju za saradnju sa Međunarodnim sudom u Hagu, koji vodi neki Siniša Đorđević, a koji isto tako radi i kao specijalni savetnik Ivanića po pitanju ratnih zločina. Đorđević tvrdi da je sakupio više od 3,000 dosijea o ratnim zločinima počinjenim u RS. Imajući u vidu, međutim, njegovo priznanje da *nijedan* od počililaca ovih navodnih zločina nije Srbin, teško da bi iko mogao da tvrdi da ovaj Kancelarija radi u smislu nepristrasnog sprovođenja pravde.

I poslije nekoliko mjeseci RS je konkretno napredovala malo, ali se pritisak međunarodne zajednice ponovo smanjio.⁹⁰ Iako su Šarović i Ivanić javno priznali juna mjeseca da je saradnja sa

⁸⁹ 'Šef Misije OEBS-a sastao se danas sa predsjednikom RS, potpredsjednikom i premijerom RS', Informacija za štampu OEBS-a ('Head of the OSCE Mission Met Today with RS President and Vice President and with Prime Minister of RS', OSCE Press Release), 29. juni, 2001.

⁹⁰ Zanimljiv primjer ovog odsustva ozbiljnosti sa međunarodne strane vidi se pokrivanju Haškog tribunala od strane javnog medija Radio-Televizije Republike Srpske (RTRS). Ovo obaveštavanje je jedan zvaničnik Međunarodnog tribunala u Hagula procijenio je kao 'praktično nepostojeće. I ono što se daje uglavnom je neprijateljskog karaktera i netačno.' RTRS je odbila da emituje nedeljne biltene o Međunarodnom tribunalu u Hagu koje priprema tim bivših jugoslovenskih novinara u Holandiji i u Briselu. Prikazivani rutinski na brojnim privatnim stanicama u Srbiji i javnim stanicama u Crnoj Gori u udarno vrijeme, ovi bilteni se emituju u RS samo - i to neredovno - od strane lokalne privatne stanice, ATV. Kao državna stanica, međutim, RTRS je obavezna prema uslovima dobijanja dozvole za rad da obezbjedi 'pokrivanje rada ... Međunarodnog tribunala u Hagu' (vidjeti član 15/2 Opštih odredbi i uslova CRA [Communications Regulatory Agency] za dobijanje dugoročne dozvole za emitovanje). Sve do danas OHR (Kancelarija Visokog predstavnika) je navodno odbijala da iskoristi ovo izvanredno sredstvo i pokuša da podigne nivo informisanosti i **pokrene** debatu po pitanju ratnih zločina u RS. Kao posljedica ovoga nepotpuno obaveštavanje o MS u Hagu pouzdano obezbeđuje u RS samo jedan list, *Nezavisne novine*. ICG intervju, oktobar 2001.

Međunarodnim Haškim tribunalom neizbježna, obadvojica su brzo ponudili izgovore zašto do toga ne može odmah doći. Pitanje je odgađano zato što su insistirali da Narodna skupština RS mora donijeti poseban zakon prije no što može otpočeti saradnja.

Tokom juna i jula mjeseca Šarović je besmisleno tvrdio da u Republici Srpskoj nema optuženih ratnih zločinaca,⁹¹ da bi se zaprepastio samo nekoliko dana kasnije zbog dobrovoljne predaje predstavnicima Haškog tribunala u Banja Luci Dragana Jokića, oficira vojske RS, koji je bio naveden u zapečaćenoj optužnici. Ova optužnica je navodno bila isporučena Ministarstvu odbrane RS, zajedno sa drugom optužnicom protiv nepoznate osobe. Po tvrdnji zvaničnika UN u Bosni, i drugi optuženi i dalje uživaju zvaničnu podršku, uključujući i jedne javno optužene osobe kojoj je nedavno izdata vozačka dozvola od strane vlasti u sjevernoj RS.⁹² Pored toga vojne jedinice RS navodno i dalje pružaju zaštitu svom ratnom komandantu, Ratku Mladiću.⁹³

Rukovodioci bosanskih Srba su često opravdavali svoju politiku zaštite ratnih zločinaca pomoću kritikovanja primjene zapečaćenih - ili tajnih - optužnica. Oni tvrde da bi saradivali u izručenju ratnih zločinaca kada bi samo Haški tribunal, sa svoje strane, pokazao povjerenje u institucije RS i upoznao vlasti sa svim optužnicama. A ipak ove iste vlasti su propustile sve do sada da uhapsu ijednog *javno* optuženog osumnjičenog. Od sedamnaest bosanskih Srba koji su se pojavili pred Tribunalom na osnovu javnih optužnica, vlasti RS nisu isporučile nijednog.⁹⁴ Sa brojem optuženih koji se sada nalaze u RS, za koji se smatra da je između 20 i 30, daje

⁹¹ Associated Press, 31. juli 2001. Kancelarija Visokog predstavnika je zaobilazno kritikovala Šarovića što je radije iznio štampi a ne Međunarodnom tribunalu u Hagu da RS ne skriva optužene ratne zločince, navodeći da je to još jedan primjer nesaradnje od strane Vlade entiteta. Monthly Tracker: maj 2001, Mesečni pregled Kancelarije Visokog predstavnika. Zvaničnici Međunarodnog tribunala u Hagu tvrde da je sve do kraja maja nekih 26 optuženih živjelo na teritoriji RS. (ICG intervju u Hagu, maj 2001).

⁹² ICG intervju sa višim zvaničnikom UNMI Bosne i Hercegovine, avgusta 2001.

⁹³ Između ostalih izveštaja vidjeti Zlatko Dizdarević, 'Tribunal Ivaniću ne veruje', BH Dani, 20. juli 2001, str.23; Mehmed Pargan, 'Raspušta trojke i infiltrira se u vlast i građanska udruženja!', Slobodna Bosna, 2. avgust 2001, str. 8.

⁹⁴ Na osnovu broja slučajeva koji se navode na web stranici Haškog tribunala, www.un.org/icty/, 'Pritvorenici i bivši pritvorenici'.

se velika mogućnost da policiji i sudovima u RS da dokažu da zapečaćene optužnice nisu više potrebne.⁹⁵

U svakom slučaju neke zapečaćene optužnice su dostavljane vladama RS još od vremena Dodika.⁹⁶ Sa ovom praksom se nastavilo, ali ona nije dovela do toga da bivši ili sadašnji ministri unutrašnjih poslova naredi bilo kakva hapšenja.⁹⁷ Poslije nedavne predaje Jokića, jedan opozicioni političar iz Srpskog narodnog saveza (SNS) iznio je optužbu da je 'neka grupa' u RS izvršila pritisak na Jokića da se preda, i da tako spase Vladu od neprijatnosti hapšenja, a da istovremeno sebi s vrata skine međunarodnu zajednicu.⁹⁸

U međuvremeni vlasti Federacije su odmah uhapsile i prebacile u Hag dva popularna bošnjačka generala i pukovnika navedenih u zapečaćenim optužnicama - što je još više istaklo odsustvo saradnje RS. S druge strane, Šarović je izjavio da 'očekuje da će Haški tribunal optužiti Aliju Izetbegovića i jedan broj drugih političkih i vojnih bošnjačkih zvaničnika koji su u toku rata imali ključnu ulogu u komandovanju i donošenju odluka.'⁹⁹ Kao što je to često bio slučaj u prošlosti, međunarodni zvaničnici prema RS primjenjuju niži standard u pogledu zahtijeva za pridržavanje Dejtonskog mirovnog sporazuma. Mali broj će se danas sjetiti da je prvobitan uslov za pružanje pomoći Republici Srpskoj poslije embarga iz 1996-1997 bio da bi vlasti trebalo da isporuče Karadžića Hagu.

1. Zakon o saradnji

Posljednja taktika zavlačanja od strane Vlade RS bila je da insistira da ne može da saraduje sa Hagom sve dok Skupština entiteta ne donese zakon kojim bi se Kancelarijama takva saradnja. Ovaj isti problem se pojavio i u Jugoslaviji u toku debate o tome šta učiniti sa Miloševićem.¹⁰⁰ Pravna osnova po kojoj je

Beograd prebacio (ne izručio) Miloševića u nadležnost Haškog tribunala podjednako važi i za RS, na osnovu odredbi Dejtonskog sporazuma i kao konstitutivni dio države članice UN. Međunarodna zajednica nije prihvatila da je Jugoslaviji potreban poseban zakon, ali je tolerisala insistiranje Banja Luke da ga ona mora imati. Nezavisnost od pravnih argumenata za i protiv potrebe za zakonom, Vlada RS očigledno želi da dobije u vremenu i nastoji da prebaci odgovornost na Skupštinu za njeno sadašnje odbijanje - i eventualno prihvatanje - obaveze da saraduje sa Haškim tribunalom. Čak i kada bi takav zakon bio potreban, zašto je onda RS čekala skoro šest godina poslije Dejtona da donese neki instrument potreban da omogući entitetu da ispunjava obaveze međunarodnog ugovora?

Neki međunarodni zvaničnici i posmatrači smatrali su da, ipak, i sama izrada Nacrta Zakona o saradnji i njegovo podnošenje Narodnoj skupštini jula mjeseca predstavlja znak napretka.¹⁰¹ Ako se bliže pogleda, međutim, i debata o predloženom Zakonu kao i sam Nacrt pokazuju da se RS ne približava ništa bliže konstruktivnijem radu sa Haškim tribunalom. Predloženi Zakon je više nalik na povelju za upozoravanje ratnih zločinaca a ne niz odredbi i uslova za efikasnu saradnju. Jedan od njegovih glavnih nedostataka jeste da on obezbjeđuje mehanizam da vlasti RS odbiju saradnju ukoliko smatraju da bi takva saradnja ugrozila interese Republike Srpske.¹⁰² Nacrt takođe pravno skoro sasvim onemogućava hapšenje i izručenje osumnjičenih. Njime se zabranjuje lokalnim vlastima da zatvore osobe koje optužuje Sud u Hagu bez podnošenja potpune informacije o njihovim navodnim zločinima lokalnom sudiji, u prisustvu predstavnika odbrane, i podnošenju dovoljno dokaza koji potvrđuju da postoji *prima facie* slučaj protiv optuženog.¹⁰³ Nacrtom se čak priznaje da je ova odgovornost koja se nameće vlastima da podnesu zatražene dokaze o kriminalnom činu čak i veća no što bi bila u slučaju nekog lokalnog postupka.¹⁰⁴

Banja Luku da i ona to brzo uradi. (ICG intervju u Hagu, maj 2001).

¹⁰¹ Media Round-up OHR-a, 27. juli 2001. Za razmatranje problema skupštine RS, vidjeti Izveštaj za štampu OHR-a RS, 13. septembra 2001.

¹⁰² Nacrt Zakona o saradnji Republike Srpske sa Međunarodnim sudom za ratne zločine u Hagu, juni 2001, Član 6.

¹⁰³ Ibid, Član 13. 'Hapšenje se ne može narediti ukoliko se ne pruže pouzdani dokazi o identitetu i informacije o krivičnom djelu za koji se osoba optužuje.'

¹⁰⁴ Ibid. Prethodni paragraf dalje nastavlja 'Zahtevi iz paragrafa jedan i dva /navedenih u prethodnoj fusnoti/ ovog člana se ne primenjuju ukoliko je ista osoba već izvedena pred lokalni sud.'

⁹⁵ Ibid. Vidjeti 'Neizvršene javne optužnice'. ICG intervju sa zvaničnikom Haškog tribunala, oktobar 2001.

⁹⁶ Prema zvaničnicima Haškog tribunala saradnja RS u vrijeme Dodika je bila 'zanemarljiva'. Na primjer, Dodikovoj vladi predati su zahtevi Haškog tribunala za hapšenje braće Milana i Sredoja Lukića. Poslije čutanja od devet mjeseci, nakon što je Haški tribunal ponovo pokrenuo pitanje, rečeno je da se optuženi ne mogu pronaći. U ovom trenutku Haški tribunal je odlučio da otpečati optužnice. ICG intervju u Hagu, maj 2001.

⁹⁷ ICG intervju sa višim zvaničnikom UN, 16. avgust, 2001.

⁹⁸ 'SNS o saradnji RS sa Haškim tribunalom', Nezavisne novine, 21. avgust 2001.

⁹⁹ Kancelarija Visokog predstavnika BiH, Media Round-up, 23. avgust 2001.

¹⁰⁰ Zvaničnici Međunarodnog tribunala u Hagu veruju da je insistiranje Beograda na potrebi za zakonom ohrabrilu

Pored toga, eventualno izručenje Tribunalu osumnjičenog iz zatvora u RS iziskuje posebno saslušanje pred lokalnim sudom o tome da li je zadovoljen nivo dokaza ili ne.¹⁰⁵ Tokom čitavog ovog složenog postupka sat će otkucavati, jer poslije tri mjeseca policija mora osloboditi osumnjičenog ukoliko nisu ispunjeni svi uslovi.¹⁰⁶

U toku početne debate u Skupštini o Zakonu tokom jula mjeseca, poslanici SDS-a predložili su da bi Vlada trebala odmah da pripremi deklaraciju o karakteru rata u Bosni, i da bi predsjedništvo skupštine trebalo da naimenuje delegaciju koja bi posetila zatvorenike RS u Hagu. U međuvremenu, anketni odbor skupštine za pravna pitanja izjavio je da je Nacrt potencijalno neustavan.¹⁰⁷ Na pitanje da li će Zakon proći, Šarović je bio dvosmislen: 'Ne znam da li će predstavnici SDS-a glasati za Zakon a ja ne donosim odluku u njihovo ime. Kao predsjednik RS, verujem da će svi predstavnici u Narodnoj skupštini razumjeti značaj ovog trenutka i da će po vlastitom političkom nahođenju usvojiti Zakon koji je najprihvatljiviji i najkorisniji za RS.'¹⁰⁸

Razmatranje Nacrta Zakona o saradnji sa Međunarodnim Haškim tribunalom odloženo je za 27. septembar, navodno stoga što su Ivanić, Šarović i Radušić bili odsutni. Štampa je pominjala strah poslanika SDS-a da bi se i oni sami mogli postati njegove žrtve i/ili nastojanje rukovodstva SDS-a da ucijeni Ivanića da naimenuje svoje sljedbenike na upravljačke položaje u veoma profitabilnoj rafineriji nafte u Modriči.¹⁰⁹ Zakon je na kraju usvojen 2. oktobra sa većinom od jednog glasa. Nekoliko članova SDS-a se uzdržalo od glasanja, ali su socijalisti glasali za njega. Čitava opozicija je glasala protiv. Ivanić je pozdravio njegovo usvajanje. Šarović i Kalinić su škripali zubima i rekli da se mora poštovati odluka Skupštine. Potpredsjednik skupštine Sulejman Tihić opisao je Zakon kao zakon ne za saradnju sa Hagom, već kao zakon za 'opstrukciju saradnje' sa Međunarodnim Haškim tribunalom. Petnaest od 19 amandmana SDS-a je usvojeno, ali u vrijeme kada se ovo piše nije jasno kako će oni uticati na već neadekvatni Zakon. Iskusni posmatrači ukazuju da je malo vjerovatno da će se Zakonom

prevazići suprostavljanje SDS-a iskrenoj saradnji sa Hagom.

2. SDS zagonetka

Šanse da će RS saradivati sa Međunarodnim Haškim tribunalom ostaće i dalje izuzetno male sve dok pojedinci koji su učestvovali u ratnim zločinima i dalje budu imali značajan uticaj na politiku, armiju, policiju i poslovne i kriminalne organizacije u entitetu - i sve dok SDS ostane najmoćnija politička stranka. Mnogi od sadašnjih SDS članova na položajima na nivoima opština i entiteta - kao i neki od političara koji više ne pripadaju stranci - bili su bliski Karadžiću tokom rata ili su ostvarili autonomnu moć u oblastima gde su se dešavali zločini. Nije potrebno tražiti dalje od nekada slavni SDS ličnosti koje sada očekuju suđenje u Hagu, od Krajišnika i Plavšićeve, da bi se uvidio kontinuitet u rukovodstvu stranke tokom rata i u doba mira. Uticaj ratne elite SDS-a i dalje je posebno snažan u istočnom dijelu RS i očigledno predstavlja prepreku saradnji sa Međunarodnim Haškim tribunalom, kao i povratku izbjeglica, nacionalnom pomirenju, i toliko najavljivane konverzije same SDS.

Može se dati nekoliko upadljivih ilustracija produžene moći ratnog rukovodstva. Na primjer, sadašnji predsjednik SDS kluba u Narodnoj skupštini snimljen je kako ulazi u Srebrenicu zajedno sa Mladićem jula 1995. godine. Istaknuti opozicioni političar RS izjavio je za ICG da ukoliko Vlada zaista otpočne da saraduje sa Hagom, da će SDS izgubiti rukovodeću ulogu u Skupštini, pošto bi polovina njenih poslanika bila primorana da potraži sklonište.¹¹⁰ Ono što je još značajnije, podrška Međunarodnom tribunalu u Hagu bi obezvrijedila veći dio ideološkog razloga za postojanje stranke. Propaganda SDSa tvrdi da su Srbi bili najveće žrtve u ratu od 1992-95, da je SDS bila (i ostala) jedino odbrambeno uporište protiv fundamentalističke Islamske države, i da samo ona može da ostvari nacionalnu solidarnost neophodnu za očuvanje Srba u neprijateljskom svijetu. Prihvatanje legitimnosti Međunarodnog tribunala u Hagu i dozvoljavanje da on obavlja svoj posao predstavljalo bi i priznavanje veličine patnje i nepravde počinjene u ime Velike Srbije. Potpuno priznavanje ratnih zločina bi otkrilo činjenicu da su pojedinci sa svih strana bili istovremeno i žrtve i počinioci, da se čitavi narodi ne mogu stigmatizovati, ali da je srpski nacionalizam podstrekao sistematska zlodjela. Ovim bi se takođe otkrio obim do koga su zločini počinjeni od strane snaga bosanskih Srba da stvore etnički čistu državu predstavljali osnovu za današnju Republiku Srpsku, i time utrlj put ka moći i bogatstvu mnogih od njenih vođa.

¹⁰⁵ Ibid, Član 14.

¹⁰⁶ Ibid, Član 13.

¹⁰⁷ 'Usvojen Nacrt Zakona o saradnji sa Haškim tribunalom,' *Dnevni avaz*, 26. juli, 2001.

¹⁰⁸ 'Mirko Šarović, predsjednik Republike Srpske, Karadžić nije u SDS-u', *Reporter*, 25. juli 2001. Podvlačenje dodato.

¹⁰⁹ Vidjeti OHR RS Informacija za štampu, 28. septembar 2001. i 1. oktobar 2001.

¹¹⁰ ICG intervju sa uticajnim političarem RS koji je želeo da ostane anonimn, 28. juni 2001.

Kako je jedan od gradonačelnika u RS rekao ICG-u, 'SDS kao stranka štiti ratne zločince jer bi drugačiji postupak doveo čitav koncept stranke u pitanje.'¹¹¹ Prijetnja koju Hag predstavlja za SDS otkrivena je u zahtevu njenim poslanicima u Skupštini da bilo koji Nacrt Zakona o saradnji mora biti praćen deklaracijom o 'karakteru rata u Bosni'.¹¹² Drugim riječima - i kao u slučaju HDZ u Hrvatskoj - SDS ne može se izložiti riziku da dozvoli drugima da redefinišu njen rat. Štaviše, potreba da se Međunarodnom tribunalu u Hagu predstavi kao nelegitiman i prevashodno anti-srpska institucija znači da vlasti RS ne samo da odbijaju da transferišu osumnjičene bosanske Srbe, već da uglavnom uskraćuju pomoć tužiocu Međunarodnog tribunala u Hagu za prikupljanje dokaza o zločinima počinjenim nad Srbima.

3. Instituciona zaštita ratnih zločinaca u RS

Zaštita optuženih i pretpostavljenih ratnih zločinaca u RS ide i dalje od Vladinog odbijanja saradnje sa Haškim tribunalom do stvarnog upošljavanja i čuvanja onih za koje postoji rizik od optuživanja. Neke snage lokalnih policija i dalje predvode pojedinci koji su učestvovali u pogromima tokom rata. Novembra 2000. godine, ICG je izvjestio o brojnim slučajevima policajaca RS koji su i dalje u službi a čija je ratna biografija više nego sumnjiva, što utvrđuje ranije tvrdnje o ovome od strane organizacija za ljudska prava.¹¹³ Jedan broj aktivnih policajaca je navodno služio takođe i kao tjelohranitelji Karadžića. Tokom nedavnog suđenja u RS, koji je pratio jedan zvaničnik UN, jedan od svedoka se pozvao na policijske oficire koji su radili kao tjelohranitelji Karadžića tokom 1998. i 1999. Kada je ovaj zvaničnik kasnije otišao da provjeri zvanične sudske spiske i pronađe ovaj podatak, on je utvrdio da je svjedočenje izuzeto iz spisa.¹¹⁴

Vojska RS navodno takođe skriva pojedince koji mogu biti optuženi od strane Međunarodnog Haškog tribunala. Bivši ministar odbrane RS se nije usuđivao da putuje u inostranstvo jer mu Haški tribunal nije mogao garantovati da neće biti uhapšen od strane policije zbog optužbi za ratne zločine.¹¹⁵ SFOR je avgusta 2001.

uhapsio aktivnog oficira RS, pukovnika Vidoja Blagojevića, koji je optužen zbog svoje navodne uloge u masakrima u Srebrenici. Aprila mjeseca SFOR je uhapsio Dragana Obrenovića, još jednog oficira RS upletenog u planiranje ovih masakra i optuženog za genocid. A nedavno, 15. avgusta 2001, potpukovnik Dragan Jokić se predao na osnovu zapečaćene optužnice. Ipak, Ratko Mladić, ratni komandant armije bosanskih Srba, takođe optužen za ratne zločine i genocid u Srebrenici, i dalje ostaje na slobodi. Naširoko se izveštava da kontigentni vojske RS čuvaju Mladića da ga SFOR ne uhapsi, kada se nalazi u svom bunkeru blizu Han Pijeska.¹¹⁶

Dodik je nedavno tvrdio da službenici carinskih vlasti RS, uz pomoć zvaničnika SDS-a, uzimaju dio ilegalno uvezene robe kako bi plaćali Karadžićeve telohranitelje.¹¹⁷ ICG je dobio obimne informacije o kompanijama RS koje su povezane sa SDS i upletene u nelegalnu uvoznu trgovinu, navodno takođe da bi se obezbjedilo finansiranje Karadžićeve zaštite.¹¹⁸

4. Karadžić i Mladić

Poslije prebacivanja Slobodana Miloševića Međunarodnom tribunalu u Hagu, lokalni i međunarodni mediji su grozničavo očekivali neposredno hapšenje Karadžića i/ili Mladića. Predstavnici RS i SFOR-a su reagovali na to upuštajući se u vidno takmičenje u štampi o tome ko manje zna o prebivalištima ove dvojice. Rukovodioci RS su uspjeli da istovremeno tvrde da ne znaju gde Karadžić i Mladić mogu da budu, ali da znaju da nijedan od njih nije u Republici Srpskoj. Portparol SFOR-a, međutim, tvrdio je da ima izuzetno ograničen uvid gde boravi bilo koji od optuženih, ali je izjavio da su sigurni da se oba čovjeka nalaze u RS. Mnogi novinari, međutim, tvrdili su da tačno znaju gde se krije Karadžić, šta on nosi (svešteničku odjeću), i šta se desilo sa njegovom čuvenom kosom (premjestila se sa glave na lice). Tokom jula tvrdilo se da se kreće između Crne gore i Republike Srpske duž rijeke Tare u blizini Foče, i da je neuspjio pokušaj SAS-a da ga uhvati navodno doveo do smrti nekoliko britanskih vojnika. Nekako u isto vrijeme, vježbe SFOR-a u istočnoj Bosni izazvale su dalja spekulisanja da predstoji neposredno hapšenje Karadžića. Sljedeći izvor uzbuđenja bio je izveštaj da je Karadžić spreman da se preda i da će svjedočiti protiv Miloševića u zamenu za blažu kaznu. Ovu izmišljotinu je ubrzo razbila Karadžićeva žena, koja je potvrdila da

¹¹¹ ICG intervju sa gradonačelnikom u RS koji je zatražio da ostane anonimn. 28. juni 2001.

¹¹² 'Usvojen Nacrt Zakona o saradnji sa Haškim tribunalom', *Dnevni avaz*, 26. juli 2001.

¹¹³ Vidjeti ICG Balkans Report No 103, *War Criminals in Bosnia's Republika Srpska: Who are the People in your Neighbourhood?* 2. november 2000. Vidjeti takođe Human Rights Watch, *A Closed Dark Place: Past and Present Human Rights Abuses in Foca*, juli 1998.

¹¹⁴ ICG intervju sa zvaničnikom UNMIBiH u Sarajevu, juli 2001.

¹¹⁵ 'Neka bude smjena', *Reporter*, 26. juli 2000..

¹¹⁶ 'RS i SFOR zajedno hapse Karadžića i Mladića?', *Oslobođenje*, 6. juli 2001.

¹¹⁷ 'Karadžićeve pratioce plaća Uprava carina', *Oslobođenje*, 6. avgust 2001.

¹¹⁸ Informacije iz obavještajnih izvora MS u Hagu i SFOR-a.

njen muž nikada neće svjedočiti protiv Miloševića jer 'nema krivice za naš građanski rat'.¹¹⁹

Tri mjeseca poslije Miloševićevog dolaska u Hag, uzbuđenje medija se još nije smirilo, pored neuspjeha SFOR-a da ispuni očekivanja naroda i diplomata da predstoji brzo hapšenje. Odlazeći komandant SFOR-a, general pukovnik Michael Dodson je rekao na oproštajnoj konferenciji za štampu 4. septembra da misli da zna gde bi mogao da se nađe Karadžić kada je u Bosni, ali da njegovo brzo, vješto i često kretanje preko granica sa Crnom Gorom i Srbijom spriječava uspješno izvođenje operacije od strane SFOR-a bez žrtava.¹²⁰

Čitavo ovo bacanje obruča koje okružuje pretpostavljeni lov na Karadžića - i naponi međunarodne zajednice da odgovornost za njegovo hvatanje prepusti vlastima RS - poslužili su da ojačaju njegov sada već legendarni status u RS. U međuvremenu, postoje jasne indikacije da on i dalje vrši izvjestan uticaj preko svojih starih drugova u SDS-u i njegovog zaštitnog okruženja. Postoje pouzdani izvještaji, na primjer, da je nekoliko pripadnika Karadžićeve tjelohraniteljske službe bilo u Trebinju u danima prije anti-muslimanskih nereda na dan 5. maja. Uprkos činjenice da je obaveza Vlade RS da saraduje sa Međunarodnim tribunalom u Hagu jasna, nerealno je u sadašnjim okolnostima očekivati da će bilo Ivanić smoci hrabrosti da otpočne hapšenje Karadžića i Mladića, ili čak da on ima za to potrebnu vlast nad vojskom RS i policijom. Međunarodna zajednica ipak ne smije osloboditi njegovu Vladu obaveze kada je u pitanju hvatanje i prebacivanje 'manjih riba' u Hag.

C. POLITIKA VLADE RS PROTIV POVRATKA MANJINA

Politika RS u odnosu na povratak izbjeglica predstavlja još jedno mjerilo o obimu do koga su vlasti entiteta odbacile svoj ratni cilj o stvaranju i održavanju etnički čiste države. Poslije četiri godine zanemarljivih povrataka, tokom 2000. godine značajan broj ne-Srba (uglavnom Bošnjaka) spontano se vratio u svoja porušena sela, često dižući šatore blizu svojih razorenih kuća kako bi pokazali potencijalnim donatorima svoju riješenost da ostanu. U razloge iza ovakvog iznenađujućeg proboja spada raspoloživost veće pomoći od strane Vlade Federacije, efikasnija primjena Zakona o svojini, posebno u Federaciji i, nesumnjivo, više nego

nepodnošljiv nivo frustracije od strane izbjeglica i raseljenih lica zbog dužine čekanja da ponovo zaposjednu svoje kuće.¹²¹

Sa ovom tendencijom se nastavilo tokom prve trećine 2001. godine, kada je UNHCR izvjestio o udvostručavanju registrovanih povrataka manjina širom zemlje, u poređenju sa istim periodom prošle godine.¹²² U toku prvih sedam mjeseci ove godine, UNHCR je registrovao oko 16,000 manjinskih povratnika (ne-Srba) u RS, iako je broj povratnika u Federaciju tokom istog periodu bio znatno viši i iznosio oko 26,000.¹²³

Nažalost, ova poboljšanja u broju nisu odražavala i politiku veće dobrodošlice od strane RS. Nasuprot tome, spontani povratak ne-Srba u mnoge dijelove RS tokom 2000. i 2001. godine dočekivan je uz proporcionalno povećanje broja učestalosti nacionalno motivisanih napada na povratnike,¹²⁴ na šta je policija sklona da reaguje sa ravnodušnošću. Majski nemiri u Trebinju i Banja Luci poklopili su se sa primjetnim padom u broju povratnika u RS tokom juna: od 3,263 registrovanih povratnika tokom maja, do manje od 2,000 tokom juna, u inače visokoj sezoni za povratak.¹²⁵ Fenomen etničkog nasilja i zvaničnog saučestvovanja u tome se detaljnije obrađuje u daljem tekstu.

O drugim elementima politike RS u ometanju nacionalne re-integracije takođe se govori u daljem tekstu. U ovo spada sporo primjenjivanje imovinskih zakona koji imaju za cilj da obezbijedi prava protjeranih manjina na ponovno dobijanje kuća koje su imali prije rata, pretjeranim budžetskim fokusom na naseljavanje raseljenih Srba u okviru entiteta, i nelegalno ponovno dodjeljivanje javnog i privatnog zemljišta za smještaj ovih Srba, obeshrabrujući istovremeno povratak onih koji nisu Srbi. Lokalne vlasti tako daju svoj dio postavljanjem administrativnih prepreka za povratnike koji se obraćaju zahtjevima za korišćenje osnovnih javnih usluga, kao što je povezivanje njihovih kuća za snabdjevanje vodom i strujom, pri dobijanju potrebnih

¹²¹ Vidjeti ICG Balkans Report No 95, *Bosnia's Refugee Logjam Breaks: Is the International Community Ready?*, 30. maj 2000.

¹²² 'UNHCR-ov Izveštaj za štampu, 9. maj, 2001.

¹²³ 'UNHCR records 100% increase in Minority Returns in 2001', UNHCR Press Release, web strana UNHCR-At :www.unhcr.ba. Stvaran broj povratnika je, u stvari, viši, pošto se svi povratnici ne moraju registrovati kod UNHCR-a. Poređenja se, ipak, mogu vršiti između entiteta, kao i između pojedinačnih godina, gdje ove statistike održavaju opšte tendencije.

¹²⁴ *Human Rights Co-ordination Centre Quarterly Report*, 1. septembar 2000 - 31. mart 2001, str.9.

¹²⁵ Summary of Registered Returns of Displaced Persons within Bosnia and Herzegovina', www.unhcr.ba.

¹¹⁹ 'Ljiljana Karadžić: U Hag ni pod kojim uslovima', *Oslobođenje*, 6. juli 2001.

¹²⁰ 'SFOR zna gdje je Karadžić', *Oslobođenje*, 5. septembar 2001.

dokumenata, i pri korišćenju zdravstvenih usluga.¹²⁶ Iako neke od ovih taktika mogu izgledati više tehničke ili birokratske prirode, one predstavljaju metode koji se koriste kako bi se obezbjedilo da ne dođe do značajnijeg zagađenja Republike Srpske, onako kako je sagledavaju njeni ratni osnivači, od strane 'stranik' uljeza.

Jedan važan element u politici o kojoj se kasnije govori jeste da Vlada entiteta snosi primarnu odgovornost za usporavanje povratka. Za razliku od Federacije, RS je visoko centralizovana zajednica. Ona nema posredne administrativne jedinice ili kantone, niti toleriše paralelne administracije kao one što imaju Bošnjaci i Hrvati u Federaciji. Politika, uključujući i politiku o izbjeglicama, donosi se u Banja Luci, uglavnom stoga jer je to centar koji kontroliše kasu. Stoga je potrebno da se postavi pitanje da li međunarodna pomoć koja se unosi u budžet entiteta, dovodi do političkih odluka koje su u skladu sa ciljevima međunarodne zajednice.

Kako Dodikova tako i Ivanićeva administracija obećale su da će podržavati multinacionalno društvo i povratak Bošnjaka i Hrvata u RS. SDS je dala slično obećanje u dokumentu koji su njeni rukovodioci potpisali na zahtjev Visokog predstavnika decembra 2000. Ipak, ova obećanja data strancima, su u oštroj suprotnosti sa izjavama koje daju političari RS svom vlastitom narodu, kao i sa onim što se zaista dešava na licu mjesta.¹²⁷

1. Loša primjena imovinskih zakona

Jedan od znakova nespremnosti Vlade RS da podrži povratak jeste propust opštinskih stambenih vlasti da potvrde predratna vlasnička prava predratnim stanovnicima. Prema imovinskim zakonima RS i Federacije, izbjeglica ili raseljeno lice ima pravo da zahtijeva ponovno vraćanje u posjed svog prebivališta koje je imao prije rata. Lokalne vlasti su obavezne da podrže ovakav zahtjev ukoliko podnosioc zahtjeva mogu da dokažu svoje predratno vlasništvo ili pravo na stan. Pitanje primjene imovinskih zakona je osjetljivo pošto su još očuvane stambene jedinice više nego vjerovatno zauzete od strane onih koji su preuzeli kontrolu nad svojinom zbog odsustva onoga koji je tu boravio prije rata. Pridošlica je možda izbjeglica iz drugog kraja Bosne ili iz neke druge bivše jugoslovenske republike. Ili je možda sadašnji prebivalac osoba sa dobrim političkim vezama koja kontroliše više od jednog prebivališta ili neko ko je preuzeo svojину pod raznim drugim okolnostima.

¹²⁶ Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, 'Analiza stanja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (Praćenje u periodu od januara do juna 2001)'.

¹²⁷ ICG intervju sa međunarodnim zvaničnicima u RS, 28-29 juni 2001.

Zahvaljujući intervenciji međunarodne zajednice, zakoni o vraćanju imovine su manje ili više usklađeni između entiteta tokom 1998. godine. Plan za sprovedbu imovinskih zakona predviđa da jedan zvaničnik međunarodne zajednice prati primjenu zakona i da podstiče lokalne vlasti na rešenje nerešenih slučajeva u svakoj od opština u Bosni. U ekstremnim okolnostima Visoki predstavnik može (a to i čini) ukloniti opštinske funkcionere koji ometaju primenjivanje zakona. Ovo je nadalje birokratski i detaljan proces koji zalazi u detalje, ali pritisak međunarodne zajednice bio je od ključnog značaja za stvaranje uslova potrebnih za povratak manjina u neke oblasti, posebno u slučaju Federacije. Plan za sprovedbu imovinskih zakona je, međutim, isto tako dramatično izmenio shvatanja izbjeglica i raseljenih lica. Oni više ne pretpostavljaju da su njihovi bivši domovi izgubljeni za njih, ili da i oni sami mogu na neograničeno vrijeme zaposjedati svojину nekoga drugog.

Pored relativnih uspjeha međunarodnog pritiska za sprovođenje imovinskih zakona, procenat zahtijeva za vraćanje imovine u čitavoj zemlji sada iznosi samo 29 procenata. Iako su u nekim (obično pod kontrolom Hrvata) oblastima Federacije izuzetno niske stope primjenjivanja, vlasti Federacije su uspele da riješe 38 procenata zahtijeva podnijetih njihovim stambenim vlastima. U RS, međutim, stopa primjene iznosi samo 19 procenata sredinom godine a 21 procenat na kraju septembra 2001.¹²⁸

Dok su stope primjene i dalje uglavnom 'nezadovoljavajuće' u RS prema izvještajima agencija koje nadgledaju PPZS, 'odsustvo napretka u Banja Luci, Prijedoru i širom istočne RS (uključujući Bratunac, Čajniče, Foča/Srbinje, Rogatica, Srebrenica, Višegrad i Zvornik) je posebno loše. Stopa primjene u okrugu Brčko je takođe neprihvatljivo niska.¹²⁹ Stope su bolje u Bijeljini nego u okolnim opštinama, uglavnom stoga što je specijalni predstavnik Visokog predstavnika preuzeo stvarnu kontrolu nad kancelarijom za stambene poslove u Bijeljini.¹³⁰

Opštine se razlikuju kako po efikasnosti sa kojom sprovode imovinski zakoni tako i po stepenu do koga su

¹²⁸ 'Implementacija svojine', Zajednička izjava za štampu OEBS-a, UNMBiH-a, OHR-a, UNHCR-a and CPRC-a, 31. juli, 2001. 'Republika Srpska nije uspjela da impelentira imovinske zakone, OEBS-ova Izjava za štampu, 11. septembar 2001.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Na osnovu intervjuja ICG-a sa osobljem OEBS-a i Kancelarijom Visokog predstavnika u RS, kao i na osnovu 'Pregleda primjene imovinskih zakona u Republici Srpskoj: lokalne vlasti i ključne tačke PPZS', 30. juni 2001.

spremlne da olakšaju povratak izbjeglica. U Republici Srpskoj, međutim, lokalne stambene vlasti bi po ovim pitanjima trebalo da budu direktno podređene Ministarstvu za izbjeglice i raseljena lica, a ne gradonačelnicima i opštinskim skupštinama. Vlada entiteta stoga snosi odgovornost za neuspjeh da utvrdi vlasnička prava za većinu predratnih stanovnika u RS koji nisu Srbi. U stvari, pretežna većina povratnika je preuzela takozvani 'neosporen prostor', uglavnom uništenu svojinu koju su nastojali da ponovo izgrade uz međunarodnu pomoć.

Međunarodni zvaničnici koji rade u RS ispričali su ICG-u da su mnoge lokalne kancelarije za stambene poslove u potpunosti spremne da profesionalno sprovedu primjenu imovinskih zakona, ali da su izloženi konfliktnim pritiscima od strane SDS-a i međunarodnih službenika, kao i zastrašivanjima i napadima od strane onih koji su protiv povratka. Dva šefa opštinske kancelarije za stambene poslove u Zvorniku, jedan za drugim, dali su ostavke u vremenu od decembra 2000. do aprila 2001. godine zbog pritiska kojima su bili izloženi.¹³¹ OEBS/OSCE je nedavno kritikovao Ministarstvo za izbjeglice što ne podržava lokalno osoblje: 'Ministarstvo do sada nije uspjelo da ispuni brojna obećanja u pogledu osnovne kancelarijske opreme i propustilo je da energično zahtijeva gonjenje zbog pretnji i napada na vlastito osoblje.'¹³² U međuvremenu međunarodni donatori su obezbjedili zamašne sume Ministarstvu (više od USD 1 miliona) za zapošljavanje dodatnog osoblja i kupovinu opreme. Ovo je još jedan primjer kako međunarodna zajednica ne uspijeva da dobije ono za što je platila.

2. Pravljenje budžeta za raseljavanje

Jedna analiza budžeta RS za 2000. i 2001. godinu nažalost pokazuje kako se zvanični prioriteti prevashodno usmjeravaju na pružanje podstreka raseljenim Srbima da ostanu u RS dok se, na mnogo načina, radi protiv povratka manjina. Početkom 2001. godine, na primjer, Vlada je predvidjela budžetom oko KM 34,5 miliona za Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica (Ministarstvo za izbjeglice),¹³³ od čega je KM 28 miliona dodeljeno za projekte.¹³⁴ Od ove posljednje sume KM 21 milion (ili 75 procenata) je namijenjeno za rješavanje problema izbjeglica i raseljenih lica koje sada borave

u RS (tj. podržavanje stalnog nastanjivanja srpskih raseljenih lica i izbjeglica), dok je samo 25 procenata bilo odvojeno za pomoć povratnicima.¹³⁵

Nizom parlamentarnih zaključaka Narodna skupština je aprila mjeseca 'naložila' Vladi da zatvori kolektivne centre u RS (to jest, time što bi pronašla stalan smještaj za srpska raseljena lica i izbjeglice), kao i da riješi stambene probleme porodica izbjeglica i raseljenih lica preminulih ratnih veterana do maja 2002. godine. Skupština je dalje odredila da treba izdvojiti 'najmanje' KM 29,255,609 iz budžeta ministarstva u ovu svrhu,¹³⁶ iako je Ministarstvo veterana i rada već predvidjelo u budžetu KM 101 milion za pomoć palim vojnicima, ratnim invalidima i žrtvama rata tokom 2001. godine.¹³⁷

Narodna skupština je izdala uputstvo Ministarstvu za izbjeglice da potroši više od svog ukupno raspoloživog budžeta na programe usmjerene na rješavanje stambenih problema srpskih izbjeglica i raseljenih lica. Istovremeno, Skupština nije pomenula finansiranje programa za pomoć povratnicima u RS, pa čak ni pomoć Srbima koji žele da se vrata u Federaciju. Uprkos ove upadljive razlike, poslanici su retoričkim (i neiskrenim) gestom 'zahtijevali' da Ministarstvo za izbjeglice posveti 'podjednaku pažnju izbjeglicama, raseljenim licima i povratnicima u procesu rješavanja njihovih problema a prema predviđenom programu.'¹³⁸

Pokazalo se da su ovi parlamentarni prekori bili, međutim, nepotrebni kada je Vlada bila primorana da drastično prilagodi svoj budžet sredinom godine kako bi podmirila ozbiljan pad u prihodima u iznosu između 20 i 30 procenata. Umesto da ravnomjerno izvrši odgovarajuće kresanje, Vlada je sada odobrila samo KM 2,1 milion Ministarstvu izbjeglica, smanjujući tako

¹³¹ ICG intervju za međunarodnim zvaničnikom, 27. maj 2001.

¹³² 'Republika Srpska nije uspjela da implementira imovinske zakone', OEBS-ova Izjava za štampu, 11. septembar 2001.

¹³³ Budžet RS za 2001.

¹³⁴ To je dio budžeta koji preostaje kada se oduzmu plate službenika i materijalni troškovi Ministarstva.

¹³⁵ Ovo je sasvim različito od Ministarstva za socijalne poslove i povratak Federacije, koje obezbeđuje 40 procenata od svog budžeta od KM 25 miliona za podršku povratnika u RS. ICG intervju sa Ministarstvom za socijalne poslove i povratak, 19. septembar 2001.

¹³⁶ Narodna skupština RS, usvojeni zaključci po programu za rješavanje problema raseljenih lica, povratnika i izbjeglica, 10. april 2001.

¹³⁷ Ovo je najveća pojedinačna stavka u budžetu RS, i ona je pet puta veća od sume predviđene za redovne programe socijalne pomoći. Ova razlika odražava činjenicu da socijalna pomoć prije služi za podmirjenje političkih prioriteta nego usmeravanju ka onima sa najvećim potrebama. Dok se slično može vidjeti i u budžetskim prioritetima Federacije, ona i mnogi kantoni izdvajaju znatne sume za podršku povratka izbjeglica.

¹³⁸ Narodna skupština RS, Usvojeni zaključci u vezi programa za rješavanje problema RL, povratnika i izbjeglica, 10. april 2001.

njegov budžet za ogromnih 85 procenata.¹³⁹ Sličan manjak u budžetu tokom 2000. pružio je izgovor Vladi da ne potroši ništa od KM 5 miliona koje je predvidjela budžetom za pomoć povratnicima tokom te godine.¹⁴⁰ Mala suma koja je preostala Ministarstvu ove godine troši se na novu stambenu izgradnju ili obezbjeđenje alternativnog smještaja za raseljene Srbe koji još uvek žive u privremenim kolektivnim centrima ili napuštaju kuće koje potražuju Bošnjaci i Hrvati koji se vraćaju.¹⁴¹

Mnogi od ljudi koji žive u kolektivnim centrima nemaju nikakav drugi alternativni smještaj i stoga predstavljaju legitimne socijalne slučajeve. Podrška koja se pruža njima, međutim, isto tako zadovoljava politički cilj: ohrabruje glasače koji bi inače bili skloni da se vrate u Federaciju ili Hrvatsku da ostanu u RS. Postoji, štaviše, rizik da će se pojedinci sa dobrim vezama koji imaju po više stanova ili oni kojima je već vraćena svojina u Federaciji, možda dobiti još jedan besplatan stan.

Izložene priličnom pritisku međunarodne zajednice vlasti RS su se složile da će se nove stambene jedinice koje se grade po ovom programu dodjeljivati prema strogim kriterijumima. Prema tome 'osobe koje su propustile da traže povratak imovine, osobe koje su već preuzele svoje vlasništvo i oni sa više stanova ne dolaze u obzir za dodjelu stanova. Sa onima kojima se dodjele stanovi zaključiće se samo šestomesečni privremeni ugovori za korišćenje a odbiće se produženje ugovora

ukoliko po kriterijumima izgube pravo na njega.¹⁴² Pored toga, Vlada je obećala da će iskoristiti ispražnjene kolektivne centra za obezbjeđenje privremenog smještaja za one koji se iseljavaju iz stanova koje preuzimaju njihovi predratni stanari, obično ljudi koji su pobjegli ili su bili istjerani u toku rata.

Međunarodne agencije zadužene za sprovođenje imovinskih zakona na ovaj način pokušavaju da obezbijede da će se zatvaranjem kolektivnih centara pružiti pomoć ili olakšati povratak ne-Srba u RS kao i pomoć raseljenim Srbima bez alternativnog smještaja. Bez obzira, iskustvo međunarodnih zvaničnika koji rade na imovinskim zakonima je ipak pokazalo da će biti potrebno da međunarodne agencije da nadziru do detalja korišćenje ovih novih smještaja ako želi da spriječe zloupotrebe. Uskoro nakon su se vlasti RS složile sa novim kriterijumima, dokumentacija o korisnicima koji se sada iseljavaju iz kolektivnih centara u istočnoj RS iznenada je prebačena u Ministarstvo za izbjeglice u Banja Luci, što usložnjava rad međunarodnih zvaničnika na terenu koji pokušavaju da prate korišćenje novih stanova.¹⁴³ Potencijalna nepravda u izgradnji novih stanova za stanovnike kolektivnih centara se može dalje komplikovati činjenicom da se veliki dio stambene izgradnje podiže na javnom zemljištu koje se u stvari privatizuje, tako da od toga imaju koristi samo Srbi koji ostaju u RS. U međuvremenu Ministarstvo izbjeglica praktično ništa ne daje za pomoć Srbima koji žele da se vrate u Federaciju.

Šef misije OEBS-a (OSCE), Robert Beecroft, je nedavno insistirao da se novo izgrađene kuće ne troše uludo na ljude koji su propustili da preduzmu osnovne korake za podnošenje zahtijeva ili ponovno zaposjedanje svog vlasništva', i izrazio žaljenje što je Ministarstvo za izbjeglice ove godine utrošilo manje od 5 procenata od svojih tako malih sredstava da obezbijedi alternativni smještaj kojim bi se podržalo sprovođenje imovinskih zakona. On je takođe primetio da 'Raspodela stanova osobama iz kolektivnih centara i građevinskog materijala porodicama vojnika koji su ubijeni u borbi ne zadovoljava zakonske obaveze Republike Srpske prema izbjeglicama i raseljenim licima po osnovu imovinskih zakona, i preusmerava sredstava iz programa kojim bi se to činilo.¹⁴⁴

¹³⁹ Na osnovu budžetskih podataka RS za prve mjeseci 2001. godine i intervju sa osobljem RRTF-a koje prati politiku entiteta o povratku. Ministarstvu za izbjeglice je u početku odobreno KM 28 miliona za projekte u 2001, ili 14 miliona za prvih šest mjeseci. Stoga KM 2,1 milion koje će u stvari dobiti predstavlja samo 15 od sto od onoga što je prvobitno predviđeno budžetom. Štaviše, suma od KM 2,1 milion predstavlja samo posljednju procjenu, jer su se sume u iznosu od KM 1,5 milion do KM 2,1 milion pominjale na sastancima Ministarstva i osoblja RRTF-a.

¹⁴⁰ ICG intervju sa izvorom u Narodnoj skupštini RS, avgust 2001.

¹⁴¹ Kao dodatak finansiranju koje dolazi iz Ministarstva za izbjeglice, izvor ICG-a u Narodnoj skupštini RS je sugerisao da najmanje isto toliko odlazi kao pomoć naseljavanju Srba iz budžeta opštinskih skupština - a mnogo više iz budžeta drugih ministarstava, možda čak i KM 150 miliona. Ministar finansija Vračar je prvo bio upozoren, a zatim pohvaljen, od strane poslanika septembra mjeseca kada je objasnio da je KM 750,000 utrošenih na povratak izbjeglica tokom prvih šest mjeseci 2001. godine (iz planiranog, ranije utvrđenog budžeta od KM 3,5 za taj period) u stvari utrošeno na obezbjeđenje alternativnog smještaja Srbima koje moraju iseliti zbog Hrvata i Bošnjaka koji preuzimaju svoje kuće. Poslanici su ocijenili da je ovo bio veoma dobar trik. 'Koga Vračar namjerava "preveslati"', *Dnevni avaz*, 22. septembar, 2001.

¹⁴² 'Očekuje se da će se programom za zatvaranje kolektivnih centara u RS obezbijediti alternativni smještaj', Zajednička informacija za štampu OEBS/OSCE, UNMIBH, UNHCR, CRPC i OHR, 30. avgust 2001.

¹⁴³ Na osnovu intervju ICG-a sa članovima međunarodne grupe za povratak i repatrijaciju (RRTF), avgust 2001.

¹⁴⁴ 'Republika Srpska ne sprovodi imovinske zakone', Informacija za štampu OEBS/OSCE, 11. septembar 2001.

Kao što je gore navedeno, u isto vrijeme kada je budžet Ministarstva za izbjeglice skresan do kosti, već deobo budžet Ministarstva za veterane i rad sredinom godine je *povećan*.¹⁴⁵ Sumnjiva stavka od KM 4 miliona u budžetu ovog ministarstva za 'posebne svrhe', sada je skoro dvostruko veća od čitavog budžeta Ministarstva za izbjeglice.¹⁴⁶ Prema UN, Ministarstvo za veterane i rad je uključeno u multimilionsku dolarsku 'industriju' za trgovinu ženama iz drugih oblasti Istočne Evrope za rad u svojstvu prostitutki u Bosni. Većina žena koje su pronađene da rade u javnim kućama u RS tokom racija Međunarodne policije (IPTF) imalo je radne dozvole koje je izdalo ovo Ministarstvo.¹⁴⁷

Budžetske manipulacije Vlade imaju političkog smisla, pošto grupe veterana boraca i udruženja raseljenih lica predstavljaju suštinske elemente moći SDS-a na lokalnom nivou. Veterani i njihove porodice i Srbi raseljeni iz Federacije i Hrvatske se žrtvuju u ime projekta Velike Srbije SDS-a (i Miloševića). Oni su stoga isto toliko važni kao amblemi u političkoj retorici kao i glasači SDS. Oni se takođe mogu lako mobilisati na demonstriranje protiv međunarodne zajednice i Bošnjaka koji se vraćaju.

Kao posljedica dogovora postignutog između Ivanića i međunarodne zajednice, SDS sada kontroliše Ministarstvo za izbjeglice preko svog nezavisnog 'stručnjaka'. Kao što je gore primjećeno, biografija ministra Mičića kao vođe boraca, kao i njegove izjave u štampi i usmjerenje njegove politike tokom nekoliko prošlih mjeseci, snažno ukazuju na to da mu je dato ovo ministarstvo da bi izvršio konsolidaciju naseljavanja Srba u RS, a svakako ne i da bi olakšao povratak ne-Srba. Ivanićevo prihvatanje ovakvog kolege diskredituje njegova obećanja data u korist podrške povratka manjina. Ovo stanje stvari isto tako ukazuje na ludost odluke međunarodne zajednice što je dozvolila da se SDS vrati na vlast, pretvarajući se da se to ne dešava.

3. Dodjela javnog zemljišta radi održavanja ponovnog naseljavanja i obeshrabrivanja povratka

Drugo sredstvo koje vlasti RS primjenjuju da bi trajno izmijenile etnografski profil mnogih oblasti jeste eksproprijacija javnog zemljišta, često ilegalna, za stambenu izgradnju velikog obima. Hrvatske vlasti u Hercegovini su pokušale da na ovaj način presele veliki broj Hrvata iz centralne i sjeverne

Bosne, ali su bile primorane da odustanu od ovoga kada je Hrvatska prestala da obezbjeđuje sredstva za novu izgradnju. U RS, desetine hiljada placeva zemljišta u javnom vlasništvu je podijeljeno srpskim raseljenim licima i građevinskim kompanijama za stambenu izgradnju.

Preraspodela zemljišta se takođe dešavala i u bošnjačkim oblastima Federacije, ali u mnogo manjem obimu i sa manje očiglednom namjerom za obeshrabrivanje povratka manjina.

Preraspodela zemljišta u Republici Srpskoj otpočela je u toku rata, ali se znatno ubrzala tokom Dodikove uprave. Dodik je, u stvari, čestitao sam sebi što je preraspodjelio nekih 12,000 placeva između 1998. i 2000. godine.¹⁴⁸ Međunarodne organizacije koje prate ljudska prava u Bosni su izjednačile ovaj proces sa 'oduzimanjem kuća potencijalnim povratnicima, sredstava za život i kulturnih i religioznih centara'.¹⁴⁹ Kao što je gore iznjeto, veliki dio preraspodele zemljišta koji se danas odvija izvodi se u okviru zatvaranja kolektivnih centara. Pri dodjeljivanju besplatnog javnog zemljišta raseljenim Srbima da izgrade kuće, vlasti RS u stvari privatizuju velike dijelove zemljišta. Ne samo da ovaj proces nije fiskalno razuman, već je takođe diskriminatoran jer primarno donosi korist Srbima koji žele da ostanu u RS. Nepravda je uvećana činjenicom da bosanski entitet i centralna Vlada treba tek da donesu zakone o restituciji privatne ili crkvene imovine koju su komunisti nacionalizovani poslije Drugog svetskog rata. Drugim riječima, veliki dio javnog zemljišta koji se sada privatizuje za raseljena lica u stvari bi trebalo da se sačuva za povratak (ili u korist) njegovih prethodnih vlasnika ili njihovih potomaka.

Procjene o broju placeva koji su raspodjeljeni do sada kreće se od oko 13,000 (broj koji zvanično navodi Vlada RS),¹⁵⁰ do 25,000, što predstavlja procjenu udruženja bošnjačkih izbjeglica. Stvaran broj se vjerovatno nalazi negdje između. Uz pretpostavku da će se na svakom placu zbrinuti približno četiri člana porodice, ovim će broj Srba stalno preseljenih iz Federacije i Hrvatske u RS iznositi 50-100.000. U međuvremenu Vladina Kancelarija za preraspodelu zemljišta i dalje nastavlja sa radom, uvećavajući ovaj broj svakoga dana.

¹⁴⁵ ICG intervju sa osobljem RRTF-grupe zadužene za povratak i repatrijaciju, avgust, 2001.

¹⁴⁶ RS budžet, 2001.

¹⁴⁷ ICG intervju sa zvaničnikom UN, 22. avgust 2001. Pretpostavlja se, prirodno, da žene, njihovi poslodavci, ili i jedni i drugi dobro plaćaju za ove dozvole.

¹⁴⁸ Vlada RS, 'Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske od 30.4.1998 do 30.4.2000.'

¹⁴⁹ Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC, izveštaj o ljudskim pravima, 1. septembar 2000-31 mart 2001, str. 14.

¹⁵⁰ Ova cifra je svakako stara, imajući u vidu činjenice da se (1) Dodikova uprava hvalila o tome da je raspodelila više od 12,000 placeva tokom šest mjeseci prije izbora 2000. godine, i (2) da je nova vlada nastavila sa ovom politikom.

Iako besplatno dodjeljivanje zemljišta socijalnim slučajeva može izgledati razumno i pravično, povratnici u RS retko kada imaju koristi od toga. U stvari, ona obeshrabruje povratak onih koji nisu Srbi. Posebno veliki broj placeva je razdjeljen u oblastima sa bošnjačkom većinom ili pluralitetom stanovništva prije rata. Najveći broj placeva podjeljen je u gradovima i varošima u istočnoj Bosni odakle su Bošnjaci sistematski protjerivani u početku rata, uključujući Bijeljino, Zvornik i Bratunac. U Janji, čije je stanovništvo bilo skoro sasvim bošnjačko - i gde je došlo do nereda i napada srpskih raseljenih lica na povratnike Bošnjake u leto 2000. godine - lokalne vlasti su dodijelile nekih 1,000 placeva za trajno naseljavanje Srba koji su se tu doselili za vrijeme ili poslije rata.¹⁵¹ Neki od ovih placeva se nalaze na zemljištu na kome su se nalazile džamije srušene tokom rata.¹⁵² U drugom prethodno bošnjačkom selu, Kotorsko u opštini Doboj, oko 130 placeva je razdjeljeno Srbima. Ovaj poslednji slučaj predstavlja primjer kako se u ruralnim oblastima obrađiva zemlja od koje su nekad bošnjački seljaci zarađivali za život sada razdeljuje Srbima za izgradnju kuća. Ova praksa ekonomski onemogućava povratak mladih članova onoga što je postalo 'manjinsko' stanovništvo.¹⁵³ U međuvremenu Vlada RS je preduzela korake da preseljenim Srbima obezbjedi održiva sredstva za život dajući im, kako se pretpostavlja, 10,000 besplatnih radnih mjesta.¹⁵⁴ Ono što je još gore, time što se srpska raseljena lica naseljavaju u oblastima u koja bi Bošnjaci i Hrvati možda inače želeli da se vrate, Vlada RS stvara još jedan dodatni bezbjedonosni rizik - i dodatnu demotivaciju - za one koji žele da se vrate.¹⁵⁵

Uviđajući nepravdu i političke manipulacije u vezi sa preraspodelom zemljišta u društvenom vlasništvu, aprila 2000. godine Visoki predstavnik je izdao naredbu kojom se zabranjuje entitetu i državnim vlastima da vrše dalje

¹⁵¹ ICG izvor u Narodnoj skupštini RS, avgust 2001.

¹⁵² Bosanski Dom za ljudska prava je nedavno donio odluku u korist Islamske zajednice u slučaju koji se odnosi na izgradnju na ovom i drugim zemljištima na kojima su se ranije nalazile džamije. Dom je donio odluku 'da bi odbijanje suprotne strane (vlade RS) da spriječi građane Bijeljine od nelegalnog korišćenja ovakvog zemljišta onemogućilo podnosioca zahtijeva da ih koristi za ponovnu izgradnju svojih džamija.' Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC, izveštaj o ljudskim pravima: 1. septembar 2000-31. mart 2001, str. 42.

¹⁵³ 'Povratnici za poštivanje imovinskih zakona', *Nezavisne novine*, 7. avgust 2001.

¹⁵⁴ ICG intervju sa članom BiH Parlamenta koji je želeo da ostane anonimna, 17. avgust 2001.

¹⁵⁵ Širom Bosne, povratak 'manjina' rijetko je ugrožen prijetnjama ili zlostavljanjem od strane njihovih predratnih susjeda. Napetost i nasilje je najčešće među povratnicima i izbjeglicama koji su se preselili u neku oblast u toku ili poslije rata. Karakterističan primjer ovoga su Janje.

dodele bez prethodnog dobijanja klauzule o prenosu prava svojine od strane OHR-a da to mogu da učine.¹⁵⁶ Po ovoj odluci vlasti koje dodjeljuju zemljište moraju dokazati da predloženi transfer 'nije diskriminatorski i da je u najboljem interesu javnosti.'¹⁵⁷ Kancelariji Visokog predstavnika bilo je, međutim, potrebno nekoliko mjeseci da oformi administrativne strukture koje će obrađivati zahtjeve za dobijanje klauzule o prenosu prava svojine. U međuvremenu nastavilo se sa dodjeljivanjem zemljišta i stambenom izgradnjom.

OHR je sada oformio Kancelariju za pregled molbi i obradu klauzula o prenosu prava svojine, ali ovo predstavlja gubitničku bitku. Nova stambena izgradnja bez klauzule o prenosu prava svojine se sprovodi po istom ritmu širom zemlje: a u Republici Srpskoj je podnijeto čak samo nekoliko zahtijeva za dobijanje klauzule. Kada se nove zgrade jednom podignu, lokalne vlasti računaju sa vjerovatnoćom da međunarodna zajednica neće narediti njihovo rušenje, nezavisno od diskriminatorске namere ili onoga šta se postiže njihovom izgradnjom. Pozitivnije je da je Kancelarija Visokog predstavnika počela da nameće uslove pri izdavanju klauzula o prenosu imovine u korist ne-Srba, i nastoji da ublaži moguće diskriminacije dejstvo preraspodjele zemljišta.

Istovremeno u čitavoj RS nastavljena je izgradnja. OHR je suočen sa frustrirajućim zadatkom procenjivanja istinitosti dokumenata koje podnose vlasti i kontrole hiljade dodela da bi se utvrdilo da je izgradnja zaustavljena u oblastima u kojima nisu izdate dozvole za prenos svojine, a i da su uslovi koji se pripajaju uz pojedinačne dozvole ispunjeni. Slučaj dozvole o prenosu svojine koji je nedavno izdao OHR za zemljišta koja se dodeljuju u Kotorskom daje u stvari pravi spisak načina na koji vlasti mogu i vrše zloupotrebe u procesu ponovnog dodeljivanja zemljišta. Kancelarija Visokog predstavnika je prinuđena da povuče dozvolu kada se otkrilo da su opštinske vlasti u Doboju dale lažne informacije o zemljištu u pitanju i o predloženim korisnicima.¹⁵⁸ Pravobranilac, koji mora da vrši povlačenje molbi za odobrenje klauzule, propustio je da primjeti da je bar devet placeva u stvari bilo u privatnom vlasništvu, a ne u društvenom vlasništvu. Pored toga, poljoprivredno zemljište od vitalnog značaja za privredu oblasti trebalo je da se koristi za izgradnju kuća. Na

¹⁵⁶ 'Odluka o raspodjeli zemljišta u društvenoj svojini, kojom se zamenjuju odluke od 26. maja 1999. i 30. decembra 1999. godine, OHR, ('Decision on reallocation of socially owned land, superseding the 26 May 1999 and 30 December 1999 decisions', OHR,) 27 april, 2000.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ 'OHR povlači odobrenje u vezi izgradnje kuća u Kotorskom', Informacija za štampu Kancelarije VP, ('OHR suspends waiver concerning construction of houses at Kotorsko', OHR Press Release,) 30. avgust 2001.

kraju, vlasti u Doboju su ignorisale uslov da korisnici redistribucije moraju biti socijalni slučajevi, i dodjelili su zemljište bar dvjema porodicama koje su preuzele svoju imovinu na drugom mjestu.¹⁵⁹

4. Uzurpacija zemljišta u privatnom vlasništvu manjina da bi se zaustavila nacionalna reintegracija

Iako rjeđa od česte dodjele javnog zemljišta, uzurpacija privatnog vlasništva za izgradnju puteva, crkava, kuća i drugih javnih ili privatnih građevina i službi bila je mnogo flagrantnija. Posebno upadljiv primjer ovakve prakse desio se u selu Sultanovići u opštini Zvornik. Ova opština u istočnoj RS imala je većinsku bošnjačku populaciju prije rata. Od tada su njene lokalne vlasti bile posebno marljive u izgradnji na ilegalno dodeljenom javnom zemljištu, i time su obogatile jednog od moćnih gospodara rata-sada-građevinskog izvođača u Zvorniku.¹⁶⁰

U slučaju Sultanovića, opštinske vlasti su privatno zemljište koje je pripadalo etnički očišćenim Bošnjacima koji su bili u procesu raščišćavanja svojih uništenih kuća i pripreme za trajan povratak pretvorili u deponiju za đubre. Prema Amnesty International-u, 30 do 35 kamiona đubreta je izručivano na zemljište svakoga dana tokom leta 2000. Štaviše 'deponija obuhvata i četiri masovne grobnice koje su zvanično priznate od strane Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.. a za koje se smatra da sadrže 360 tijela.¹⁶¹

Drugi primjer ilegalnog prisvajanja privatnog zemljišta koje pripada ljudima koji su protjerani tokom rata odnosi se na Višegrad, grad u dolini Drine. Haški Tribunal je već optužio jedan broj pojedinaca za ratne zločine počinjene u i oko Višegrada. Optužnica protiv bivšeg paravojnog vođe Mitra Vasiljevića navodi da su maja 1992, kada su se povukle jedinice JNA, 'paravojne trupe, lokalna policija, i lokalni Srbi otpočeli sa brutalnom kampanjom etničkog čišćenja koje je imalo za cilj oslobađanje ove oblasti od svih stanovnika koji nisu Srbi.¹⁶² Tokom 2000. lokalne vlasti su nastavile sa

odobranjem raseljenim Srbima da grade na zemljištu koje je pripadalo protjeranim Bošnjacima.¹⁶³

5. Zaključak

Republika Srpska mora dozvoliti minimalno pristizanje 'manjinskih' povratnika kako bi izbegla nametanje sankcija od strane međunarodne zajednice. Iako su, međutim, vlasti bile prisiljene da učine male ustupke, one su jasno sprovodile birokratske i druge mjere protiv ovog procesa pri svakom koraku. Štaviše one su nastojale da stvore snažnu motivaciju kod Srba da ostanu gde su ili da se nasele u nekim oblastima kako bi došlo do promjene ili konsolidacije njihovog demografskog profila. Kako prije tako i tokom rata, ideolozi bosanskih Srba su javno i privatno diskutovali o tome šta bi mogao biti neki 'prihvatljiv' procenat stalno nastanjenih ne-Srba na teritorijama koje su bile pod njihovim snagama ili koje su namjeravali da osvoje. Usvajanje standarda 'čistoće' koje su utvrdili hrvatske Ustaše u odnosu na 'svoje' Srbe tokom Drugog svetskog rata, Karadžić je navodno razmišljao o tome da bi pet procenata moglo biti podnošljivo. Jedan od njegovih sljedbenika Radoslav Brđanin, je izjavio da bi dva procenta predstavljalo granicu.¹⁶⁴ Vlade RS su uglavnom uspjele da poslije Dejtona obezbijede da njihov entitet ostane onakvim kako su ga Karadžić i druge vođe SDS koji su se zadržali u politici, zamislili. Sadašnje ne-srpsko stanovništvo procenjuje se iznosi pet procenata.¹⁶⁵

Ne samo da je međunarodna zajednica nagradila vlasti RS time što je dopustila da se neke izbjeglice vrate, već je takođe dozvolila RS da zadrži i da manipuliše sa nastanjivanjem svog raseljenog srpskog stanovništva. Ova kombinovana politika poslužila je održavanju

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Vidjeti ICG Balkans Report No 103, *War Criminals in Bosnia's Republika Srpska: Who are the People in your Neighbourhood?*, 2. novembar 2000.

¹⁶¹ 'Waiting on the Doorstep: Minority Returns to Eastern Republika Srpska', Amnesty International, juli 2000, str. 17.

¹⁶² Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, Dio o podacima, Početna optužnica, slučaj Br. IT-98-32. 'Čišćenje' Višegrada u proleće 1992, uključujući i korištenje čuvenog Otomanskog mosta za egzekucije, i tijelima koja su potom bacana u Drinu u znak opomene Bošnjacima nizvodno, predstavljalo je svjesno ponavljanje zloglasnih masakra koji su izvršili Mihajlovićevi četnici 1943. godine.

¹⁶³ Pismo iz Kancelarije premijera Federacije (Broj 01-02-1249/00 od 6. juna 2000) upućeno ICG-u identifikuje više od 200 kuća koje su se tada gradile na vlasništvu koje pripada ne-Srbima u naselju Višegrada Prelevu, kao i u drugim oblastima gde je došlo do uzurpacije privatnog i javnog zemljišta.

¹⁶⁴ O glasinama i izvještajima o stavovima Karadžića po ovom pitanju naširoko se diskutovalo 1992. godine, ali izgleda da ne postoje dokumentovani dokazi da se on javno izjasnio o cifri. ICG intervjui sa ratnim novinarima u Sarajevu, 18-19 septembar 2001. Za bivšeg poslanika SDS-a, predsjednika kriznog štaba u Krajini i ministra i potpredsjednika u vladi Radoslava Brđanina, vidjeti Međunarodni Haški tribunal, Dopuna optužnice, Slučaj Br. IT-99-36-I: Tužilac Tribunala protiv Radoslava Brđjanina i Momira Tadića.

¹⁶⁵ Suzana Anđelić 'Posao etničkog čišćenja u Republici Srpskoj je završen', *Slobodna Bosna*, 10. maj 2001, str. 21-22. Isto tako vidjeti 'Zapovijeda i politička odgovornost Bošnjaka pred Haškim tribunalom', Bosanski narodni i Bosanskohercegovački građansko-nacionalni savez, septembar 2001.

nacionalnog i religioznog animoziteta. Povratak Bošnjaka dovodi u paniku one raseljene Srbe koji se nalaze u njihovim kućama. U odsustvu ekonomskog razvoja, povratnici takođe predstavljaju i neželjenu konkurenciju za rijetke poslove i ograničene socijalne i medicinske usluge, kao i izazov ideologiji koja podržava obrazovanje u RS (programe, udžbenike i jezik nastave) i politički dijalog. Paradoks je da vraćanje povratnika predstavlja i prijetnju i korist za režim. Masovni povratak bi u potpunosti izmenio RS. Ali povratak u manjem obimu, ciljan i neodrživ obezbjeđuje da veći dio stanovništva - a posebno raseljena lica - bude i dalje usmjeren na nacionalne simbole, mitove i strahove. Ovo sasvim odgovara SDS. Njen stalni uspjeh na izborima zavisi od održavanja paranoje kod naroda u vezi Muslimana i skretanja pažnje sa osiromašenja i izolacije entiteta.¹⁶⁶

D. ETNIČKO NASILJE

1. Majski neredi iz 2000. protiv ponovne izgradnje džamija u Trebinju i Banja Luci

Na dan 7. maja 2001, nekoliko hiljada protestanata spriječilo je polaganje kamena temeljca za ponovnu izgradnju Ferhadija džamije u Banja Luci. Džamiju, izgrađenu 1579. godine raznjeli su dinamitom Srbi maja 1993, u okviru plana da se izbrišu svi tragovi otomanske i islamske prošlosti grada koji je doživio i razaranje petnaest drugih džamija.¹⁶⁷ Najmanje 34 osoba je povređeno u neredima 7. maja, uključujući Bošnjake koji su došli u posetu i novinare koji su kamenovani i tučeni. Jedan stariji Bošnjak je kasnije umro poslije brutalnog prebijanja od strane nekoliko mladića, koji su vikali 'ubi Turčina', dok su policija i demonstrati to posmatrali. Demonstranti su zapalili sedam autobusa i nekoliko automobila, i držali zatvorene oko 400

¹⁶⁶ Vlada RS opravdava svoju politiku tvrdeći da većina raseljenih Srba ne želi da se vrati u Federaciju ili Hrvatsku. Iako su analize koje su sprovele vlasti RS podržale ovu tezu, analiza koja je obavljena 1999. godine pod okriljem UNHCR-a pokazala je da 34 posto subjekata u RS tvrdi da želi da se vrati u svoje predratne domove u Federaciji. (Citirano u 'Waiting on the Doorstep', Amnesty International juli 2000). Uz značajne pomake u procesu povratka i primjeni imovinskih zakona u odnosu na situaciju u vrijeme analize UNHCR-a, vjerovatno je da bi još više Srba željelo da se vrati kućama.

¹⁶⁷ Islamska zajednica je prvo zatražila dozvolu od lokalnih urbanističkih vlasti da ponovo igradi istorijsku džamiju neposredno poslije njenog rušenja 1993, ali im je dozvola odbijena ovom i u kasnijim prilikama. Uprkos obavezujuće odluke iz 1999. donijete od strane Doma za ljudska prava formiranog poslije Dejtona, dozvola je izdata tek marta 2001, poslije velikog pritiska OHR-a.

Bošnjaka hodočasnika i lokalne i međunarodne zvaničnike u Centru Islamske zajednice oko sedam sati.¹⁶⁸ U toku i poslije nereda, maloljetnički razbijači bjesnili su gradom, razbijajući izloge radnji u vlasništvu Bošnjaka.¹⁶⁹

Iako je policija Banja Luke kasnije tvrdila da nije mogla da predvidi masovni bijes koji je izbio 7. maja, nekoliko upozoravajućih znakova u danima prije toga nagovještavalo je nešto posve drugačije. Prvo, 5. maja, nekoliko desetina protestanata u Trebinju, gradu u istočnoj Hercegovini, spriječilo je polaganje kamena temeljca za drugu džamiju iz kasnog srednjeg vijeka, koju su Srbi uništili tokom rata. Mašuci srpskim kraljevskim i četničkim zastavama (ali noseći bilo četničke oznake ili majice beogradskog fudbalskog kluba Partizan), uz pjevanje rasističkih parola, demonstranti su prisilili vjernike u posjeti, poznate ličnosti i zvaničnike da odstupe sa zemljišta gde je džamija do zgrade Islamske zajednice, koju su tada napadali i gađali kamenjem. Osuđujući nasilje 'najoštrijim riječima', Visoki predstavnik Wolfgang Petritsch najavio je da će misija UN razmotriti 'naizgled pasivnu ulogu lokalne policije tog dana'.¹⁷⁰ Očevici i televizijski snimak potvrdili su da je policija propuštala da interveniše sve dok demonstracije nisu postale nasilne. Ono što su mogli da pokažu jeste totalno odsustvo bilo kakvih preventivnih mjera. Krajem avgusta UN su najavile da su identifikovale najmanje 72 policajca koji su se 'neprofesionalno' poneli 5. maja.¹⁷¹

Međunarodni obaveštajni izvori ukazivali su da neredi u Banja Luci možda nisu organizovani od strane podzemlja, neformalnih vojnih zajednica koje kontrolišu elementi SDS-a. Ove neformalne strukture povezane su sa udruženjima ratnih veterana i sumnja se da imaju učešća u organizaciji nasilja nad povratnicima, posebno u istočnoj RS. Prema obavještajnim informacijama koje ima OHR, šef Udruženja ratnih veterana RS i potpredsjednik Narodne skupštine iz SDS-a, Borislav Bojić, možda je imao veze sa planiranjem nereda u Banja Luci. Svjedoci su primjetili lokalne funkcionere SDS-a i članove Udruženja ratnih veterana kako demonstriraju na gradilištu prije no što su izbili neredi.¹⁷² U slučaju Trebinja, postojao je stvaran 'trag baruta' koji je ukazivao na uključenost samog Karadžića. ICG je primio

¹⁶⁸ 'Ferhadija ponovo srušena', *Nezavisne novine*, 8. maj 2001.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ 'Visoki predstavnik zaprepašćen nasiljem u Trebinju', Informacija za štampu OHR-a, ('High Representative appalled at Trebinje violence', OHR Press Release), 5. maj 2001.

¹⁷¹ BiH Media Round-up, 23. avgust 2001.

¹⁷² 'Republika Srpska Sanctions Threat', *IWPR Balkan Crisis Report* 11. maj 2001.

nezavisnu potvrdu od strane dva veoma pouzdana izvora da su Karadžićevi tjelohranitelji bili prisutni u gradu u danima koji su prethodili neuspjeloj ceremoniji polaganja kamena temeljca.

Pored generalne probe izvedene u Trebinju, u ostale upozoravajuće znake o predstojećem neredu u Banja Luci spadao je i pamflet koji je dijeljen u gradu dan prije nereda i koji je pročitan na lokalnoj stanici Radio Big. Njime su se pozivali građani da demonstriraju idućeg dana protiv 'invazije muslimanskih hordi'.¹⁷³ Radio Big je opisan ICG-u kao stanica koju vodi 'sljedbenik' SDS-a. Isto tako dan ranije šef policije je objavio preko radija da će 10-15.000 Bošnjaka stići autobusima u Banja Luku da bi prisustvovali ceremonijama. Ovaj veoma pretjerani broj, iako ga je dala sama Islamska zajednica, poslužio je da potvrdi strah od invazije i da podigne a ne da smanji napetost. Šef u pitanju je bio policajac na visokom položaju u Banja Luci 1993. godine, kada je dinamitom raznijeta prvobitna Ferhadija.¹⁷⁴

Iako je policija u Banja Luci imala najavu o ovom datumu najmanje mjesec dana ranije, ako ne o detaljima, onda o ceremoniji polaganja kamena temeljca - da ne pominjemo upozorenje iz Trebinja - ministar unutrašnjih poslova i njegov zamenik bili su tog dana izvan grada.¹⁷⁵ Nekoliko stotina demonstranata okupilo se na gradilištu izjutra, mnogo ranije prije planirane ceremonije za poslije podne, izvikujući nacionalističke parole i pjevajući anti-muslimanske pesme. Kao što je bio slučaj i u Trebinju policija nije pokušala da rasturi, odgurne ili brojčano ograniči gomilu prije no što se ona pretvorila u masu. Oni nisu ojačali ni svoje ljudstvo od nekih 300 kako se povećavao broj demonstranata. Stoga nisu bili u stanju da spriječe demonstrante od kasnijeg probijanja kroz njihove redove i napada na ugledne ljude i posetioce Bošnjake.¹⁷⁶ U stvari, oni su se malo trudili da savladaju haos do koga je zatim došlo. Kasnije je iskršlo, međutim, da je Vladin šef za informacije, Cvijeta Kovačević, dala instrukcije SRNI da objavi pretjeran broj policajaca koji su ozljeđeni u nemirima kako bi se stvorio utisak da su se oni više trudili no što je to bio slučaj.¹⁷⁷

Pošto im je trebalo izvjesno vrijeme da se probiju kroz demonstrante, Ivanić, Šarović, Čavić i Kalinić su se najzad pojavili na sceni i pokušali - neuspješno - da smire gomilu. Ivanić je ušao u zgradu Islamske zajednice u

14h, izjavljujući da neće izaći sve dok se ne evakuiše i poslednji Bošnjak. U nemogućnosti da organizuje podršku regularne policije Ivanić je, prema nekim očevicima, bio prinuđen da pozove specijalnu policiju RS. Drugi izvori pripisuju šefu UNMIBH-a, Jacques Paul Klein-u, da je on dozvao pomoć. Specijalna policija nije završila evakuaciju zgrade svo do 19h. Jedna grupa Bošnjaka, koja je evakuisana iz Islamskog centra u pratnji specijalne policije odvedena do policijske akademije, gde se našla u klopki gomile koja je bacala kamenje, a koja je uključivala i policijske kadete.¹⁷⁸

Druga mračna strana nereda koji dovode u vezu institucije RS bilo je učešće velikog broja đaka srednjih škola i drugih omladinaca. Omladina je prednjačina u kamenovanju i batinanju starijih Bošnjaka ispred Islamskog centra, uključujući i čovjeka koji je pao u komu i umro. Otkriće da je veliki broj učionica srednjih škola bio prazan poslije podne na dan 7. maja izazvao je tvrdnje da su direktori pustili svoje đake da bi se pridružili demonstracijama.¹⁷⁹

Nespremnost, pasivnost i neumešnost policije kako u Trebinju tako i u Banja Luci toga dana, njihovo kasnije ometanje istrage i oklijevanje da podnesu tužbe protiv organizatora i počinioca ukazuju, u najmanju ruku, na prikrivanje od strane uticajnijih elemenata. Šef za krivične istrage u policiji u Trebinju je kasnije smijenjen od strane Međunarodne policije UN (IPTF) zato što je odbio da otpočne istragu o događajima 5. maja.¹⁸⁰ U Banja Luci je sa zakašnjenjem došlo do ozbiljnog istraživanja, hapšenja i osuda, i to samo kao reakcija na veliki pritisak i prijekore od strane UN. Od stotina policajaca koji su uglavnom pasivno posmatrali nadređeni nisu zahtijevali da podnesu izvještaje o tome šta su vidjeli. Jedino kao odgovor na još veći međunarodni pritisak nekih 200 policajaca je kasnije, tokom juna i jula, podnijelo izvještaje. Ovi izvještaji su napisani sa profesionalizmom i žarom učenika koji su natjerani da ostanu u učionici poslije časa i napišu izvinjenja za nestašluke ispisane na tabli. Početkom avgusta UN je objavila da je 'završila prevođenje 200 izveštaja koje su dali policajci koji su obezbjeđivali

¹⁷³ 'Ferhadija ponovo srušena', *Nezavisne novine*, 8. maj 2001.

¹⁷⁴ 'Republika Srpska Sanctions Threat', *IWPR Balkan Crisis Report* 11. maj 2001.

¹⁷⁵ ICG intervju sa međunarodnim zvaničnikom u RS, 27. juni 2001.

¹⁷⁶ 'Republika Srpska Sanctions Threat', *IWPR BCR*, 11. maj 2001.

¹⁷⁷ *Nezavisne novine revija*, 24. avgust 2001, str. 18.

¹⁷⁸ ICG intervju sa očevicom koji želi da ostane anonimna.

¹⁷⁹ 'Časovi po programu, Đaci na ulici', *Nezavisne novine*, 9. maj 2001.

¹⁸⁰ UNMiBH ima pravo da 'ukine' pravo policajaca na obavljanje svojih policijskih ovlašćenja ukoliko ne sprovode svoje dužnosti. Ovakvi slučajevi se ubilježavaju kao 'neizvršenje naređenja', koje objavljuje UN IPTF (International Police Task Force). Šef policije u Trebinju je već imao nekoliko neizvršenih naređenja prije propusta da istraži lokalne nemire. ICG intervju sa UN zvaničnikom, 22. avgust 2001.

ceremoniju i zaključila da je istraga propustila da se usmjeri na neke zanimljive detalje.¹⁸¹

Ono što je još upadljivije, sedam policajaca koji su u početku svjedočili pred istražnim sudijom zbog navodnih jedanaest učesnika u nemirima u Banja Luci kasnije su povukli svoje iskaze, tvrdeći da se sada ne mogu sjetiti osoba koje su ranije identifikovali. UN je optužila da ova izmjena svedočenja predstavlja krivokletstvo i odražava očigledan politički ili drugi vansudski uticaj na pravosudni proces.¹⁸²

Pet mjeseci poslije nereda u Banja Luci, istraga se i dalje nalazi u fazi sudske strage, bez podnošenja ikakvih zvaničnih optužnica. Policija RS se, štaviše, usredsredila na mlade i plahovite počiniocce nasilja, odbijajući da istražuje znake koji ukazuju na prethodno planiranje i organizaciju, kao što je podjela pamfleta, radio najave, i izvještaje o pripremljenim kamenicama na gradilištu. Ovo je najbolje što je policija RS je spremna ili sposobna da uradi, čak i kada se nalazi pod punom međunarodnom pozornošću.

2. Političke posljedice Trebinja i Banja Luke

'Šokiran sam da izgleda da je RS još uvek mjesto bez vladavine prava, bez civilizovanog ponašanja i vjerskih sloboda... Smatram da su vlasti odgovorne za ovo zastrašujuće stanje stvari.' - Izjava Visokog predstavnika Wolfganga Petritscha, 7. maj 2001.¹⁸³

'Vođe Islamske zajednice nisu pokazale dovoljno strpljenja i sačekale da dobiju sve potrebne dozvole za izgradnju džamije. Umesto toga, oni su zanemarili zakonsku proceduru i pojurili da postave kamen temeljac čim su dobili zonsku dozvolu, što nije u skladu sa normalnim redom stvari koje se zahtevaju od stranog investitora koji želi da u ovakvim slučajevima poštuje zakon, što je izazvalo napetost i stvorilo nepriličnu atmosferu idealnu za izbijanje ekstremizma.' - Zvanična izjava Vlade RS o događajima od 7. maja 2001.¹⁸⁴

¹⁸¹ 'Alun Roberts o nasilju u Banjoj Luci 7. maja: Istraga tapka u mjestu', *Nezavisne novine*, 9. avgust 2001.

¹⁸² 'IPTF nezadovoljan radom policije RS: Na policajce izvršen pritisak da promjene iskaz', *Oslobođenje*, 28. juni 2001.

¹⁸³ 'Visoki predstavnik zaprepašćen izbijanjem nasilja u Banja Luci', OHR informacija za štampu, 7. maj 2001.

¹⁸⁴ RS vlada, 'Informacije Vlade Republike Srpske o aktuelnoj političko-bezbjednosnoj situaciji u vezi sa događajima u Trebinju i Banjoj Luci i prijedlog mjera', maj 2001.

U danima poslije nereda u Trebinju i Banja Luci, Visoki predstavnik i članovi diplomatskog kora izražavali su ogorčene osude nasilja i neodređene prijetnje mogućim sankcijama prema Vladi, koju su smatrali odgovornom u krajnjem slučaju. Komesar za spoljne poslove EU, Chris Patten, opomenuo je RS da 'poreski obveznici EU troše ogromne sume za pomoć Bosni i Hercegovini, uključujući Republiku Srpsku - ona vrsta srednjovekovnog ponašanja koje smo juče videli nema mjesta u modernoj Evropi.'¹⁸⁵

Britanski i američki ambasadori su jasno izrazili svoje sumnje da je SDS u ovome imala učešća.¹⁸⁶ Za mnoge su neredi i vjerovatnoća o učešću SDS predstavljali potvrdu da su međunarodni zvaničnici napravili ozbiljnu grešku što su dozvolili SDS-u da se vrati na vlast poslije novembarskih izbora. Mediji RS su se pitali da li će entitet biti podvrgnut embargu na pomoć i špekulisali da međunarodna zajednica može da ide tako daleko da ovu priliku iskoristi za razbijanje dvoentitetskog sistema koji je prihvatila u Dejtonu.

Reakcija političkog establišmenta RS mogla bi se opisati kao shizofrena ili, tačnije, kao dvolična. Arogantan i istovremeno odbrambeni gorenavedeni izveštaj Vlade optuživao je Islamsku zajednicu za njeno nestrpljenje - poslije osam godina - da održi ceremoniju, za 'politizaciju' događaja, i što se nije ponašala kao dobar 'strani investitor' u RS. Usredsređujući se samo na 'političko' u neredima, izveštaj je jedva pomenuo stvarne počiniocce nasilja i izrazio malo žaljenja nad onim što se desilo. Članovi SDS u Narodnoj skupštini iz Trebinja i Banja Luke ili su ponovili ovakva osjećanja ili, u slučaju ovog posljednjih, predložili da su Bošnjaci sami sebe kamenovali!¹⁸⁷

Ivanić koji je tražio priznanje za uspješnu evakuaciju Centra Islamske zajednice, isto tako je primjetio da bi demonstranti najverovatnije zapalili zgradu da on nije ušao unutra da zaštiti ljude!¹⁸⁸ Vođe SDS-a Šarović, Čavić i Kalinić su takođe izjavili da su pokušali da smire demonstrante. Međunarodni zvaničnici, međutim, opisuju njihove napore 'patetičnim', jer su stigli više časova nakon

¹⁸⁵ 'Republika Srpska Sanctions Threat', *IWPR BCR*, 11. maj 2001.

¹⁸⁶ 'Moguće je da Petrić kazni SDS', *Nezavisne novine*, 11. maj 2001.

¹⁸⁷ 'Za kamenovanje Bošnjaka optužena IZ', *Oslobođenje*, 1. juni 2001.

¹⁸⁸ Jelena Mrkić, 'Prvi puta čujem da je među njima i Dragan Čavić', *Slobodna Bosna*, 10. maj 2001, str. 20.

izbijanja nasilja i svodili se više na bratimljenje no na smirivanje.¹⁸⁹

Kada je postalo očigledno da je situacija ozbiljna, vlasti su izrazile zaprepašćenje i ogorčenost zbog događaja. Da bi odložile korake međunarodne zajednice, sada su žrtvovani ministar unutrašnjih poslova, šef bezbjednosti i čelnik bezbjednosti u Banja Luci. Vlada je prihvatila njihove ostavke i otpustila istoga dana zamjenika ministra unutrašnjih poslova.¹⁹⁰ Desetog maja, Visoki predstavnik se sastao sa vođama RS (uključujući rukovodstvo SDS-a) i 'zahtevao da vođstvo RS javno osudi nasilje i identifikuje i uhapsi počinioc.¹⁹¹ Vlasti RS su sprovele prvi zahtjev u roku od dva dana, izvinjavajući se i - kao papagaji - 'snažno osudili' nasilje.¹⁹² Ministar obrazovanja takođe je smijenio nekoliko direktora škola čiji su učenici učestvovali u neredima, ali oni su prećutno vraćeni na posao kada je popustila pažnja medija i međunarodne zajednice.

Predsjednik Šarović, potpredsjednik Čavić i premijer Ivanić su svi 18. juna prisustvovali ponovljenoj ceremoniji polaganja kamena temeljca za Ferhadija džamiju. Sam Šarović je pomogao da se kamen stavi na mjesto - čin odricanja koji je odjeknuo širom entiteta i naširoko ocijenjen kao lično ponižavajući i politički štetan za nacionalistička uverenja u SDS-u. (Kalinić je bio odsutan i tako sačuvao svoj čvrstorukaški kredibilitet).¹⁹³ Predsjednik se obratio stanovništvu RS sa molbom da 'pokaže toleranciju' i dozvoli da se ceremonija neometano odvija. Ipak, bilo je potrebno više od 1,200 policajaca naoružanih limenkama sa suzavcem i vodenim topovima da potisnu gomilu od nekoliko stotina demonstranata koji su bacali flaše. Uhapšeno je na desetine

¹⁸⁹ Kao što je Petritsch primjetio, kasna intervencija rukovodstva RS u Banja Luci predstavljala je 'korak koji je načinjen previše kasno', dodajući da 'to ne oslobađa vlasti RS od odgovornosti zbog neadekvatnog odgovora na nasilje u Trebinju u subotu.' 183 'Visoki predstavnik zaprepašćen izbijanjem nasilja u Banja Luci', OHR informacija za štampu, 7. maj 2001.

¹⁹⁰ Visoki predstavnik pozdravlja ostavke u RS i otpuštanja ali poziva da se počinioci nasilja u Trebinju i Banja Luci privedu pravdi,' OHR Informacija za štampu, 15. maj 2001; Monthly Tracker - maj 2001, OHR Monthly Review. Po jednom višem zvaničniku UN, unutrašnja dinamika Ivanićeve vlade zahtevala je odlazak nesposobnog ministra unutrašnjih poslova iz PDP i propratno optužtanje njegovog sposobnijeg zamjenika iz SDS. ICG intervju sa višim zvaničnikom UNMIBH, 5. oktobar 2001.

¹⁹¹ Monthly Tracker - maj 2001, OHR Monthly Review.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ ICG intervju sa međunarodnim predstavnikom, 29. juni 2001.

demonstranata a gomila je povrijedila nekoliko policajaca. Čavić je ravnodušno izjavio poslije događaja da 'vođstvo RS žali što je došlo do sporadičnih incidenata u Banja Luci u vrijeme ceremonije.'¹⁹⁴

Otkud takav dramatičan preokret? Jednostavno, vođstvo SDS-a je bilo izloženo riziku da bude uklonjeno sa vlasti i zabrani stranke od strane međunarodne zajednice ako se zakašnjelo ne prikloni pristojnostima multikulturalizma. Poslije prve ceremonije za Ferhadiju, Visoki predstavnik, OEBS (OSCE) i razni ambasadori su se navodno prepirali o tome koju bi kaznu međunarodna zajednica mogla da nametne RS. OHR, u skladu sa sadašnjom strategijom prema kojoj bi Bosanci trebalo da preuzmu stvari u 'svoje ruke', navodno je bio za to da se vlastima RS da vrijeme i prostor da ovo isprave i planiraju drugu ceremoniju. Američki i britanski ambasadori su, međutim, izgleda insistirali da Vlada RS odmah popravi nanijetu štetu i da se uključi u novu organizaciju događaja.¹⁹⁵

Različite sudbine dvije ceremonije u Banja Luci pokazale su da se na vlast RS može računati samo za obezbjeđenje i zaštitu vjerskih i drugih prava ne-Srba jedino kada znaju da to moraju učiniti kako bi izbjegli gnjev međunarodne zajednice. Za razliku od 7. maja, policija se pokazala sasvim sposobnom 18. juna da profesionalno zaštititi skromni skup Bošnjaka u njihovom glavnom gradu. Drugog puta je bilo drugačije jer su im njihovi politički gospodari, a iznad svega SDS, naredili da to urade. Kao što je Amnesty International istakla poslije majskih nereda, problem u RS predstavlja nešto daleko veće od obezbeđenja tako simboličnih činova kao što je polaganje kamena temeljca: 'Ovo nasilje se odigrava u klimi stvarnog nekažnjavanja gde se počinioci rijetko ili neadekvatno osuđuju poslije nasilnih incidenata vezanih za povratak.'¹⁹⁶

Funkcioneri u Kancelariji Visokog predstavnika i druge međunarodne agencije koje je ICG intervjuisala pokušali su da sa vedrije strane posmatraju nered u Trebinju i Banja Luci, primjećujući da bi ružni prizori trebalo da posluže kao alarm za buđenje međunarodne zajednice, i prisiljavanje da se suoči sa realnošću u RS. Međutim, nekoliko mjeseci poslije incidenata, postalo je jasno da je uspješno polaganje kamena temeljca u drugom

¹⁹⁴ Monthly Tracker - juni 2001, OHR Monthly Review.

¹⁹⁵ ICG intervju sa međunarodnim predstavnikom, 29. juni 2001.

¹⁹⁶ 'Političko nasilje težak korak nazad za povratak manjina', Informacija za štampu, Amnesty International, 1. juni 2001.

pokušaju bilo dovoljno da se smiri međunarodna panika u vezi sa sistemskim pitanjima. SDS je ponovo učinila neophodan minimum da bi izbjegla kaznu. Organizatori nasilja nisu ništa bliže tome da budu privedeni pravdi, a ubistvo starijeg čoveka još uvek nije dovelo do bilo kakvih krivičnih optužnica. Institucije RS - škole, policija, sudovi, crkva, medija i sama Vlada - i dalje se suprostavljaju reintegraciji. A međunarodna zajednica se, izgleda, vratila na spavanje.

3. Cijena bezbjednosti manjina u RS

Kasno u leto izgledalo je kao da Ministarstvo unutrašnjih poslova RS ismijava Bošnjake koji su preživjeli ratne masakre koje su počinile srpske snage u Srebrenici i Višegradu. U onome što je ličilo na čin pakosti zbog Vladinog poniženja što je morala da održi i učestvuje u drugoj ceremoniji za Ferhadiju, ministar unutrašnjih poslova je podnio račune za troškove obezbeđenja sa dva bošnjačka skupa u RS. Nekoliko hiljada preživjelih i rođaka vratili su se u Potočare 11. jula 2001, da obelježe šestu godišnjicu masakra nad nekih 7,000 nenaoružanih muškaraca i dječaka poslije pada Srebrenice. Idućeg mjeseca, rođaci 152 bošnjačka građana čija su tijela otkopana u blizini Višegrada u dolini Drine vratili su se zbog ceremonije sahrane. Oba ova emocionalno nabijena događaja predstavljali su potencijal za izazivanje kontra-demonstracija i nasilja, ali veliki broj razmještenih policajaca spriječio je rizik. Poslije toga, međutim, ministar unutrašnjih poslova poslao je račune na KM 600,000 Udruženju preživjelih iz Srebrenice i na KM 250,000 rođacima iz Višegrada zbog vanrednih troškova koje je policija imala pri obezbeđenju njihovih ceremonija.¹⁹⁷ Očigledno, bez očekivanja da će biti plaćeni, ovi računi su izgleda bili sračunati da umjesto toga obavijeste potencijalne povratnike da Vlada RS ne prihvata nikakve obaveze za zaštitu ne-Srba.¹⁹⁸

4. Obrazac nasilja prema povratnicima i saučesništvo režima

Iako je izlivanje mržnje u Trebinju i Banja Luci maja mjeseca na kratko podiglo uvid međunarodne zajednice u dalje postojeću klimu ksenofobije u Republici Srpskoj, ovi neredi su se desili pored

stotina manje javno objavljivanih napada na manjinske povratnike tokom protekle dvije godine. Ovakvi napadi ilustruju da politika RS u obeshrabrivanju povratka Bošnjaka i Hrvata uključuje bar manje prećutno prihvatanje od strane policije, sudova a i političkih funkcionera isto tako redovnog nasilja nad povratnicima.

Između marta 2000. i jula 2001, prijavljeno je Međunarodnoj policiji (IPTF) 316 incidenata koji su uključivali prijetnje ili napade na 'manjinsko' stanovništvo u RS. Ova brojka je opet za polovinu veća od broja prijavljenog u Federaciji, i ne obuhvata neredu u Trebinju i Banja Luci. Ona, međutim, obuhvata demonstracije, napade, podmetanje požara, bombe i pucanje, kao i prijetnje, zlostavljanje i krivična nedjela.¹⁹⁹

Statistike UN za sezonu povratka tokom 2001 (od aprila do septembra) pružaju donekle drugačiju sliku. Iako je povratak Bošnjaka u RS bio skoro pet puta veći nego povratak Srba u Federaciju, broj incidenata u RS (208) nije bio pretjerano veći od onog u Federaciji (177), iako karakter nedjela počinjenih ili prijavljenih protiv 'manjinskog' stanovništva je i dalje daleko teži u RS. Štaviše, od polovine do tri četvrtine ukupnog broja incidenata protiv manjina tokom svakog mjeseca u RS tokom protekle sezone se dešava u istočnom dijelu entiteta, iznad svega u okviru policijskih komandnih nadležnosti u Zvorniku i Bijeljini. Ovo može ukazivati na stvarno poboljšanje bezbjednosne situacije za manjinske povratnike u druge dijelove RS.²⁰⁰

S druge strane, možda i nije, jer je učestalost napada na povratnike uvek veća u toku prva tri ili četiri mjeseca poslije njihovog povratka. Istočni dio RS je ove godine bio glavno mjesto povratka. Međunarodne agencije koje prate ljudska prava u Bosni primjetile su da su napadi 'izgleda planirani i organizovani sa namerom da se ometa povratak' i, štaviše, da se 'sve veći broj incidenata vezanih za povratak u nekim oblastima može dovesti u direktnu vezu sa sve većim brojem povratka manjina, posebno u strateškim dijelovima RS.'²⁰¹

¹⁹⁷ Associated Press, 31. juli 2001, i *Nezavisne Novine*, 7. avgust 2001.

¹⁹⁸ Prema višem zvaničniku UN, stvaran cilj - iako izuzetno nespretno - ministra za unutrašnje poslove bio je da od Vlade izvuče više para. ICG intervju sa zvaničnikom UNMIBH-a, 5. oktobar 2001.

¹⁹⁹ UN dokument, 'Minority-Related Incidents Reported to IPTF', 1 March 2000 – 20 July 2001. Napadi na srpske povratnike u Federaciju, čak iako u značajnije manjem broju i sa manjom težinom, bili su u korelaciji sa onima na Bošnjake u RS-u. Ovako, uočljiv je nagli porast od 20 u aprilu do 54 u maju, nakon događanja u Trebinju i Banja Luci

²⁰⁰ ICG intervju sa višim zvaničnikom UNMIBH-a, 5. oktobar 2001.

Iako je veliki broj incidenata prijavljen u i u okolini Prijedora prošle godine a i ranije ove godine, međunarodni zvaničnici i lokalni mediji potvrđuju da se najteži napadi odigravaju duž osovine Bijeljina-Zvornik-Vlasenica-Bratunac-Srebrenica u istočnom dijelu RS. U ovom dijelu počinio i organizatori mogu slobodno da prelaze preko granice sa Srbijom. Incidenti se kreću od paljenja sijena i crtanja grafita po zidovima, do podmetanja požara i bacanja bombi na kuće, kamenovanja i bacanja granata, grupnog nasilja i ozbiljnih nereda, kao i ustreljivanja i pucanja iz kola. Smrtnih ishoda je bilo relativno malo, ali su ozljede brojne a atmosfera straha i napetosti, tvrdi se, prostire se širom čitave oblasti. 11. jula (istoga dana kada su se hiljade okupile u Potočarima da obeleže pad Srebrenice), snajperom je pogodena šesnaestogodišnja djevojka blizu Vlasenice. Porodica bošnjačke djevojke vratila se u selo Džamdžići nešto ranije te godine. Ubistvo njihove ćerke predstavlja drugo pucanje u povratnika u ovoj oblasti poslije maja mjeseca.

Saučesništvo vlasti u istočnom dijelu RS u napadima na povratnike potvrđuje i izuzetna ravnodušnost policije da uhvati počinioca, a posebno organizatore. IPTF je istraživao 20 djela nasilja protiv manjinskih povratnika u Bijeljini, Zvorniku, Srebrenici i Bratuncu počinjene od maja 2000. do februara 2001, uključujući i odgovor policije. Uprkos njihove ozbiljnosti (incidenti su obuhvatali rušenje deset kuća, gubitak udova od strane dva Bošnjaka pri napadu bombom i ubistvo trećeg), policija nije nikoga uhapsila.²⁰² Ovaj obrazac je dosljedan širom RS, gde skoro ni u jednom od 316 incidenata koji su prijavljeni u periodu od marta 2000. do jula 2001, nije došlo do krivičnog gonjenja.²⁰³

Praćenjem propusta policije, međunarodne organizacije primjetile su načine na koji policija ili olakšava bezakonje ili ometa njegovo kažnjavanje.

²⁰¹ Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC Human Rights Report, 1. septembar 2000-31. mart 2001, str.9-11.

²⁰² Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC Human Rights Report, 1. septembar 2000-31. mart 2001, str.11.

²⁰³ Prema izveštaju UNMIBH-a o mjesečnom broju incidenata za april 2001, 'Incidenti usmjereni na povratnike nastavljaju se u oblastima RS gde može doći do povratka, pretežno u dijelovima oko Zvornika, Bratunca, Doboja, Bijeljine i Prijedora. Odsustvo adekvatnog istraživanja od strane policije i dalje praćenje i dalje postoji, bez bitnijih hapšenja ili bilo kakvih efikasnih gonjenja, sa izuzetkom suda u Srebrenici. Izgleda da se ovaj sistemski problem ne poboljšava, uprkos 'promjena' u političkoj strukturi RS, dok se nastavljanja obrazac nasilnog i kriminalnog suprostavljanju povratka.'

U ovo spadaju odbijanje da se interveniše kada dođe do nasilja, propust da se istraže krivična djela ili da se to temeljno uradi, optuživanje ozbiljnih prekršilaca za prekršajno ponašanje a ne za krivično djelo, odbijanje svjedočenja ili saradnje u sudu (čak i kada su policajci bili svjedoci nedjela), i jednostavno lažuci.²⁰⁴ Na primjer, u slučaju organizovanog masovnog napada na bošnjačke povratnike u selo Divic (blizu Zvornika) avgusta 2000, šef policije u Zvorniku odbio je zahtjev lokalnog sudije da se policajci koji su prisustvovali događaju pojave u sudu.²⁰⁵ U drugom slučaju, tri osobe su optužene i izvedene pred sud zbog započinjanja trodnevnih anti-bošnjačkih nereda u naselju Janje u Bijeljini jula 2000, kada su spaljene kuće tri povratnika, 30 kuća kamenovano, uništeno nekoliko kola, a osmoro ljudi povrijeđeno od eksplozije bombe.²⁰⁶ Iako su UN kasnije utvrdile da je policija reagovala pasivno, u zvaničnom izveštaju Vlade RS branilo se njihovo ponašanje i nikakve disciplinske mjere protiv njih ili njihovih komandanata nisu preduzete. Štaviše četiri oficira koji su u svojim izvještajima identifikovala tri čoveka optuženih za izazivanje nereda tvrdila su na sudu da sada ne prepoznaju te ljude. Trojica optuženih su oslobođena.²⁰⁷

Iako su UN oduzele dozvolu nekim višim policijskim funkcionerima u istočnoj RS, ovi problemi se nastavljaju. Na primjer, IPTF - Međunarodna policija je uklonila i šefa policije i šefa krivične istrage u Bratuncu februara 2001. godine što nisu pravilno istražili ubistva i druge ozbiljne naoružane napade na povratnike Bošnjake i njihovu imovinu. Navodno otpušteni šef je prijavljen da je ipak kasnije slao dopise iz stanice.²⁰⁸ U izvještajima zvaničnika UN se prijavljuje da se širom RS policajci sa oduzetom dozvolom prebacuju na administrativne i činovničke poslove gde i dalje nastavljaju da vrše svoj uticaj.²⁰⁹ Pored toga, regruti u policiji RS iz redova manjinskih povratnika bili su izloženi

²⁰⁴ Ibid, str. 10.

²⁰⁵ Ibid, str. 11.

²⁰⁶ 'Nema pomoći za nastradale Janjarce', *Oslobođenje*, 11. avgust 2000. Janje je selo u dolini Drine nekad naseljeno skoro isključivo Bošnjacima, koji su tamo ostali sve do posljednjeg talasa protjerivanja tokom 1994-95. Napetost između naseljenih Srba iz Federacije (kojima su vlasti RS bespravno dodijelile oko 1,000 placeva javnog i privatnog zemljišta za izgradnju kuća) i Bošnjaka koji se vraćaju su stoga bile veoma visoke, dovodeći do sporadnog izbivanja nezadovoljstava i nereda.

²⁰⁷ Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC Human Rights Report, 1. septembar 2000-31. mart 2001, str. 12,42.

²⁰⁸ Ibid, str. 11

²⁰⁹ ICG intervju sa zvaničnicima UN-a, juli-avgust 2001.

zastrašivanju, pa čak i napadima granatom, što ih je nateralo da zatraže premeštaj.²¹⁰

5. Organizacioni elementi: SDS veza

Čest neadekvatan odgovor policije na nasilje usmjereno protiv manjinskih povratnika, reflektuje i kontinuirano prisustvo okorjelih političara iz SDS-a i zabranjene SRS. Jedan šef policije iz RS povjerio se zvaničniku UN da vjeruje da SDS organizuje kampanju nasilja, ali je tvrdio da je bespomoćan da izađe na kraj sa problemom.²¹¹ Policija je, kako izgleda, takođe bespomoćna kada dođe do istraživanja ekstremističkog četničkog pokreta poznatog pod imenom 'Ravnogorski pokret'.²¹² Pokret je navodno učestvovao u nasilnim protestima u Bijeljini, Brčkom i Trebinju. Kao što je gore navedeno, isto tako se misli da su paravojske, koja su labavo povezane sa grupama ratnih veterana, iscenirale jedan broj napada. Prema međunarodnim zvaničnicima koji rade u RS, postoje indikacije da nasilnici i paravojni pripadnici prelaze u Bosnu iz Srbije, gde se vraćaju poslije obavljanja operacija protiv Bošnjaka.

Saučestvovanje lokalnih političara je ponekad očigledno. Kada je u martu ove godine policija u Bratuncu uhapsila tri osumnjičena lica u vezi sa ubijanjem povratnika Bošnjaka, gradonačelnik iz SDS-a, Miodrag Josipović, kupovao je vrijeme na srpskoj radio stanici koja se naširoko čuje u tom dijelu Bosne.²¹³ On je pozvao stanovnike da se okupe ispred policijske stanice i zatraže oslobađanje osumnjičenih. Dolazak oko 250 demonstranata je bilo dovoljno da ubijedi policiju da ih poslušaju. Trojica osumnjičenih su odmah pobjegli preko rijeke u Jugoslaviju. Ista stanica, Radio Soko, je podstakla

građane na pobunu protiv Bošnjaka koji su dolazili u posjetu svojim bivšim domovima u maju 2000.²¹⁴

Visoki predstavnik je uklonio Josipovića sa položaja juna 2001. godine zbog izazivanja etničke napetosti i ometanja policije u gore navedenom slučaju, što i dalje toleriše napade na povratnike i što odobrava uzurpaciju zemljišta i stanova 'u korist malog kruga probranih i naimenovanih funkcionera i predstavnika SDS-a'.²¹⁵ SDS se nije distancirala od Josipovića sve dok Visoki predstavnik nije izvršio pritisak na stranku da ga ekskomunicira. U toku rata Josipović je navedno služio kao šef čuvara u koncentracionom kampu koji je podignut u osnovnoj školi u Bratuncu gde su ubijeni Bošnjački civili. Tokom 1993. naimenovan je za šefa policije u Bratuncu, položaj na kome je još uvek bio jula 1995. kada su njegovi policajci uzeli učešća u masakru Bošnjaka koji su uhvaćeni kako bježe iz Srebrenice. Izabran je za gradonačelnika aprila 2000, pošto je vjerovatno prošao procjenu OECD-a.²¹⁶ On je navodno otišao u Srbiju nakon što ga je smijenio Visoki predstavnik.²¹⁷

Kada su oktobra 2000. srpski đaci srednjih škola u pratnji svojih roditelja i drugih odraslih osoba demonstrirali u Brčkom protiv ideje da bi trebalo da dijele istu školsku zgradu (ali ne i učionice) sa ne-Srbima, lokalni mediji su izvijestili da su gradske vođe SDS-a izvršile pritisak na nastavnike da podstaknu demonstracije.²¹⁸ Kao što je gore navedeno članovi SDS-a su takođe mobilisali đake u Banja Luci maja ove godine, dok je ono krilo stranke još uvek privrženo Karaždiću i pod uticajem njegovih čuvara izgleda učestvovalo u organizaciji ranijeg protesta u Trebinju.²¹⁹ Nedavna tvrdnja predsjednika

²¹⁰ Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC Human Rights Report, 1. septembar 2000-31. mart 2001, str. 17. Postoji, međutim, i praksa da SDA vrši pritisak na buduće bošnjačke regrute u policiju RS da odbiju ponude za posao. ICG intervju sa višim zvaničnikom UNMIBH-a, 4. oktobar 2001.

²¹¹ ICG intervju sa zvaničnikom UN-a, juli 2001.

²¹² Plato Ravne Gore u zapadnoj Srbiji bio je prvobitno sjedište štaba četničkog pokreta pukovnika Draže Mihailovića tokom drugog svjetskog rata. 'Četnik' znači član *čete*, ali je postao sinonim za ilegalce koji su se borili protiv Turaka u devetnaestom vijeku, za nacionalistička udruženja boraca Srba u godinama između ratova, za Mihajlovićeve snage tokom 1940, za srpske ustanike u Hrvatskoj i Bosni u 1990. godini.

²¹³ ICG intervju sa međunarodnim političkim savetnikom, maj 2001.

²¹⁴ Koordinacioni centar za ljudska prava, HRCC Human Rights Report, 1. septembar 2000-31. mart 2001, str. 11.

²¹⁵ 'Visoki predstavnik smjenjuje gradonačelnika Bratunca i šefa Odeljenja za urbanističko planiranje', OHR Informacija za štampu ('High Representative Removes Bratunac Mayor and Head of Department of Urban Planning from Office', OHR Press Release), 1. juni 2001.

²¹⁶ Na osnovu internog memoranduma OHR-a koji je dobio ICG. Za dalje informacije o ratnoj karijeri Josipovića i druge primjere gde se na položajima nalaze osobe sa sumnjivim pedigreeom, vidjeti takođe ICG Balkans Report No 103, *War Criminals in Bosnia's Republika Srpska*, 2. novembar 2000.

²¹⁷ ICG intervju sa međunarodnim zvaničnikom u istočnoj RS, 12. juni 2001.

²¹⁸ 'Nerazumni stari i buntovna omladina', *Oslobođenje*, 21. oktobar 2000.

²¹⁹ Izvještaj UNMIBH o incidentu za februar 2001. uključivao je upozorenje funkcionerima IPTF u sjeverno-istočnoj RS jer je 'lokalna policija više naklonjena starim "čvrstorukaškim" bivšim komandantima

Šarovića da se stranka 'demokratizuje' i zaklinjanje u 'principe' iz 1990, u ovom kontekstu, teško je prihvatljiva. Ali ako je zaista tako, ona još uvek ima dug put pred sobom.

6. Neuspjeh da se vlasti RS drže odgovornim

Poslije ubistva šesnaestogodišnje povratnice u opštinu Vlasenica početkom jula, 2001, Visoki predstavnik je ponovo pozvao vlasti RS da se pridržavaju svojih obaveza i sprovode zakon i red. U izjavi za štampu OHR je zaprijetio da će 'propust u ispunjavanju ove obaveze dalje ugroziti položaj RS u BiH i svijetu uopšte'.²²⁰ Međutim, ma kako ovakva saopštenja bila na mjestu, malo je vjerovatno da će ona imati neko stvarno dejstvo na postupak sa manjinskim povratnicima. U stvari, upozorenja ovakve vrste izgledaju i ritualna i prazna, da ne kažemo hipokritična, u svjetlu daljeg pristizanja finansijske podrške u RS.

Od 1998. godine Vlade RS su se stalno opravdavale zbog neuspjeha da sprovedu korjenite i granske reforme tvrdeći da to nisu u položaju da urade. Dodik je tvrdio da ne može da očisti istočnu RS jer je ona i dalje pod kontrolom SDS-a. Nije mogao ništa da učini s obzirom da nije imao novaca. Ivanić je isto tako u stanju da igra na kartu siromaštva i SDS, ali sa razlikom: ili se svaki od njegovih koalicionih partnera može optužiti za blokadu pozitivnih mjera ili oni u svoje ime mogu da tvrde da se bore na život i smrt sa silama tame. Kada se SDS jednom oslobodi od zastarjelih kadrova, kako izgovor glasi, ona će uraditi pravu stvar. Karadžić, prema tvrdnjama SDS-a nema uticaja, i vjerovatno više nije čak ni član stranke; ali ljudi koji su članovi još uvek gledaju u njega kao svoju zvijezdu vodilju. Opštine nisu, na primjer, odgovorne za loše sprovođenje imovinskih zakona jer su zavisne od Banja Luke za sredstva. A Banja Luka ne može biti odgovorna jer SDS-ovi stari gradonačelnici vrše opstrukciju. U svakom slučaju, Ivanić možda ne uspijeva da održi svoje obećanje, ali - tako glasi upozorenje - treba misliti o tome šta je alternativa.

Ipak, kada se baci pogled na opšti tok događaja u RS, na učestalost nasilja usmjerenog na povratnike u istočnom dijelu entiteta, i na etos i institucije koje se i dalje suprostavljaju prisustvu ne-Srba, pojavljuje se nekakav metod u ovoj ludosti. Političari RS sada se

policije/političarima, nego novom ministru unutrašnjih poslova u BL.'

²²⁰ 'Visoki predstavnik osuđuje fatalni napad u Džandžićima', Informacija za štampu OHR-a ('High Representative condemns fatal attack in Dzandzici', OHR Press Release), 12. juli 2001.

glasno busaju u prsa da je njihov entitet stub mira i da je Dejton njihova Biblija. Međutim, podtekst jeste da su oni spremni da učestvuju u igri sa međunarodnom zajednicom sve dok je ta 'zajednica' spremna da igra - i plaća - sa njima. RS je oduvijek bila tvrd orah. Deprimirajuća istina je, međutim, da je daleko manje napora utrošeno na RS no na Federaciju. Dok je privreda RS još uvek u škripcu kao nikada do sada, i uz njenu do sada najveću zavisnost od strane pomoći, zajmova i subvencija, svakako da je došlo vrijeme da se Vladi i narodu Republike Srpske da do znanja da ako žele da imaju onu vrstu 'države' koju imaju sada, onda će je i imati u bijedi i sramu.

V. 'SUVERENA' REPUBLIKA SRPSKA ILI EVROPSKA BOSNA?

Vijeće za sprovedbu mira (PIC), međunarodne agencije, strani ambasadori i komandanti SFOR-a barem dvije godine ponavljaju mantru da je stvaranje funkcionalnih državnih institucija u Bosni ključ reintegracije zemlje u Evropu. Ovo posljednje se pak smatra da je od životne važnosti ako mir želi da se održi i Bosanci da napreduju. Iako nijedan član državnog Parlamenta, iz oba entiteta, neće nikad reći svojim biračima da se protivio ulasku u Savjet Evrope, ulasku u Partnerstvo za mir NATO-a, ili potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i udruživanju (SAA) sa Evropskom unijom, članovi RS stalno blokiraju donošenje zakona koje bi sve ovo omogućilo.

Dejton je prihvatio stvarnost na terenu time što je priznao dva entiteta, ali je zvaničnoj državi isto tako dao 'zajedničke institucije'. Proklamovani cilj međunarodne zajednice poslije Dejtona bio je da se pristupi realizaciji integrativnog potencijala postojećih ili novi 'zajedničkih institucija' i da se time pomogne stvaranje države koja je nešto više od one na papiru. S druge strane, strategija lidera SDS-a bila je sačuvati, zaštititi i povećati 'suverenitet' njihovog entiteta, istovremeno blokirajući mjere, ma kako one bile simbolične, i ma koliko bi se pokazale korisnim za narod RS.

Iako je bilo razumevanja odmah poslije rata za duboka neslaganja među stranama iz Dejtona o tome šta je Bosna i šta ona treba da postane, kao što je bila međunarodna dezorganizacija i nesigurnost u pogledu daljeg puta, zahvaljujući neprestanim opstrukcijama srpskih i hrvatskih političkih establišmenta država nije u stanju da donese zakone i sprovede reforme neophodne za početak procesa evropske integracije. Osnovne mjere za svaku državu kao što su jedinstven pasoš, zajedničke registarske tablice, jedinstvena moneta, jedan granični režim i instituti za statistiku i zajedničke mjere morao je da nametne Visoki predstavnik, jer same lokalne vlasti nisu bile voljne da to učine. U nekim manjim oblastima (kao što je sport) i nekim važnijim (kao što je vojska) gde Visoki predstavnik nije smatrao podesnim da interveniše ili nije imao moć, tripartitna podjela i dalje ostaje na snazi.

Prvi mali korak tom zaobilaznom stazom ka evropskoj integraciji jeste ispunjavanje uslova koje je Evropska komisija predocila Bosni marta 2000. poznate kao 'Mapa puta' EU. Jedino kada se zadovolje ovih osamnaest političkih, ekonomskih i

institucionalnih standarda, EC će započeti sa istraživanjem izvodljivosti da li je Bosna spremna da se nadmeće sa svojim susedima i pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i udruživanju (SAA) sa EU. Međutim, pristupanje će čak i tada trajati mnogo godina. Juna 2001. OHR i EC su bile primorane da izvjestite da je Bosna napravila 'napredak koji razočarava' u pravcu ispunjenja ovih preliminarnih uslova.²²¹ Poslije dugogodišnjeg boravka u nemilosti međunarodne zajednice, Hrvatska je brzo napredovala u ovom procesu, potpisavši SAA maja 2001. Ovo je učinila i Makedonija.

Međunarodni službenici koji prate državni Parlament i njegove članove razočarani su činjenicom da predstavnici srpskih stranaka nastavljaju sa praksom da sve predložene zakone razmatraju samo u svjetlu toga da li ili ne obezbjeđuju preimućstva RS, a ne prema nekoj procjeni njihove prave suštine. Štaviše, zbog klauzule u Dejtonskom Ustavu koja ne dozvoljava da zakoni za koje glasa većina u Zastupničkom domu ipak može da blokira većina poslanika iz Republike Srpske, stranke RS realno mogu da pokvare donošenje zakona ako glasaju zajedno.²²²

Na državnom nivou Dodikova SNSD i Ivanićeva PDP su zvanično članice koalicije Alijanse za promjene, koja uključuje Socijaldemokrate i druge umjerene stranke iz Federacije. Međunarodni prioritet je bio da se ova koalicija održi netaknuta. Ipak dvije strane iz RS redovno glasaju sa opozicionim SDS-om u državnom Parlamentu protiv njihovih tobožnjih koalicionih partnera. Prema članovima Zastupničkog doma, ravnoteža stranaka u ovom domu je takva da je Alijansi potrebno da obezbjedi samo glasove dva poslanika iz 'srpskih'

²²¹ Razočaravajući napredak Bosne i Hercegovine na putu za bližu evropsku integraciju', Izjava za štampu OHR-a, 28. juni 2001.

²²² Ova klauzula u Ustavu je jedan primjer izrazitog poštovanja koje je Dejton dodijelio konceptu kolektivnih nacionalnih prava ili takozvanim 'životnim interesima'. Državni parlament se sastoji od dva vijeća **Doma naroda** i Zastupničkog doma. **Dom naroda** bi trebalo da zastupa 'životne interese' 'tri konstitutivna naroda' u Bosni (Srba, Hrvata i Bošnjaka), dok bi poslanici u Zastupničkom domu trebalo da zastupaju svoju izbornu jedinicu. Odredba po kojoj je potrebno da glasa većina poslanika iz RS da bi se donio neki zakon u Zastupničkom domu jeste stoga ne samo izlišna garancija 'životnih interesa', već omogućava širok spektar opstrukcije od strane nacionalnih blokova i neutrališe državnu vladu. Iako teoretski imaju sličan veto, predstavnici Federacije ga nemaju u praksi jer je praktično nemoguće da će dovoljan broj Hrvata i Bošnjaka glasati zajedno.

stranaka (jer bošnjačke i multinacionalne stranke kao što je SDP imaju izabrane poslanike u RS) kako bi zakon prošao. Ipak, jedva da bilo koji prođe.

Ova situacija je odraz činjenice da srpski poslanici u bosanskom Parlamentu i srpski članovi državnog Vijeća ministara iz RS sebe ne vide kao predstavnike ili lidere, već kao poslanike. Oni ne dolaze u Sarajevo da razmatraju o državnim pitanjima ili da razmatraju zakone na osnovu njihove suštine, već da održe kolektivne interese Republike Srpske.²²³ To sve češće znači interese SDS-a. Predsjednik Šarović je nedavno odao igru. U intervjuu za banjalučki nedeljnik *Reporter* otkrio je kako su srpski poslanici, ministri i funkcioneri sa službom u zajedničkim institucijama Bosne dobili instrukcije kako da održe 'suverenitet' RS. Izjavivši da prijedlog za stvaranje pozicije na državnom nivou nije ustavan, Šarović je dodao da je rukovodstvo 'zahtevalo da svi funkcioneri RS i oni koji predstavljaju RS pred državnim organima podrže ovaj stav.'²²⁴

Ove i druge Šarovićeve izjave pokazuju da su Srbi iz RS zainteresovani za državna tijela samo u toj mjeri u kojoj mogu da ih iskoriste i podriju zajedničku državu i održe sopstveni entitet. Za njih je to igra na sve ili ništa.²²⁵ Šarovićeve izjave o debati povodom saradnje sa Haškim tribunalom u Narodnoj skupštini RS prave kontrast koji govori sam za sebe. Upitan da li bi poslanici SDS-a glasali za ovaj Zakon, Šarović je odgovorio da on ne može sebi da dozvoli da govori u njihovo ime. Očigledno da on ima veću kontrolu nad glasanjem svih srpskih predstavnika u državnom Parlamentu nego što ima nad poslanicima svoje stranke u Skupštini RS.

Vodstvo RS se često sastaje sa svojim predstavnicima u državnim institucijama kako bi dogovorili strategiju. Na primjer, član državnog predsjedništva RS, Živko Radišić, nedavno se dogovarao sa svojim gazdama u Banja Luci. Oni su zaključili da su 'svi pokušaji da se prenese veća vlast iz entiteta na državu neustavni i naglasio da svi predstavnici RS u zajedničkim institucijama BiH treba da usaglase svoje stavove po ovom pitanju kako bi preduprijedili ove akcije.'²²⁶ Tom prilikom

njihova svrha je bila da se blokira predloženi Zakon koji definiše odgovarajuće nadležnosti države i entiteta. Srpski stav jeste da je ovo postojećim Ustavima završeno jednom za svagda. Dakle, svaki takav zakon bi bio neustavan. Često se poziva na ustavnost na ovaj način, tvrdeći da bilo šta što nije sada u nadležnosti države ne može zakonski da se prenese na državu ili da ista preuzme, jer bi takve radnje povrijedile prava entiteta. Čak i pokušaj da se razjasne nadležnosti u okviru sadašnjeg Ustava unaprijed se proglašavaju neustavnim. I sama činjenica da se predloženi Zakon koji definiše takve nadležnosti uopšte i pojavio dovela je do pravog lova na vještice da se otkrije 'ko je od srpskih predstavnika dozvolio da se ovo pitanje postavi u zajedničkim institucijama.'²²⁷

Naredbe i prijetnje ne dolaze samo iz Banja Luke. Tu funkciju, ako ne i naziv glavnog biča za Srbe u Parlamentu u Sarajevu ima Mirko Banjac, moćan, snalažljiv i harizmatički poslanik SDS-a koji je takođe i stručnjak za skupštinsku proceduru. Tokom nedavne debate u Zastupničkom domu, Banjac je ustao i obratio se članovima iz RS, rekavši da ako glasaju za određeni zakon da će 'njemu odgovarati' kako bi odbranili svoje otpadništvo, poslije čega su se navodno srpski poslanici postrojili.²²⁸

Automatska reakcija suprotstavljanja svim predloženim državnim zakonima je takođe karakteristična za srpske članove Doma naroda. Stariji zamjenik Visokog predstavnika Matthias Sonn je nedavno kritikovao srpske delegate u ovom domu zato što svaki put kad hoće da blokiraju donošenje zakona koji povećava ili razjašnjava nadležnosti države oni ga proglašavaju 'neustavnim'. 'Tokom posljednjih par mjeseci', primjetio je, 'da klub poslanika iz Doma naroda blokira donošenje Zakona o udruživanju i zakladama, Zakona o Spoljnotrgovinskoj komori BiH, Zakona o sportu, Zakona o praznicima, te amandmana na Zakona o Vijeću ministara, zloupotrebljavajući izgovor da su ovi zakoni "neustavni".'²²⁹ Sonn je podsjetio

²²³ U maju 2001. OHR je poslao dopis Vladi RS optužujući je za 'čestu opstrukciju rada Vijeća ministara BiH', Monthly Tracker - maj 2001., Mesečni pregled OHR-a.

²²⁴ 'Zakon o agenciji: protiv kriminala ili entita!?', *Reporter*, 18. juli 2001.

²²⁵ Vidjeti intervju, 'Mirko Šarović, predsjednik Republike Srpske: Karadžić nije u SDS-u', *Reporter*, 25. juli 2001.

²²⁶ BiH Media Round-up, 30. avgust 2001. S druge strane, rukovodstvo RS ponekad prihvata neformalnu,

neinstitucionalizovanu saradnju. Oni su nedavno pristali da uzmu učešća u 'Upravnom odboru na visokom nivou' koji bi trebalo da primjeni zajedničku ekonomsku strategiju kako bi Bosna imala pristup fondovima MMF-a za borbu protiv siromaštva i da učestvuju u planu za borbu protiv terorizma na nivou cijele Bosne. Intervju ICG-a sa službenikom Svjetske banke, 1. oktobar 2001.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ ICG ntervju sa članom Parlamenta BiH, 17. avgust 2001.

²²⁹ 'SDHR Matija Son upoznaje klub srpskih poslanika iz Doma naroda BiH', Izveštaj za štampu OHR-a ('SDHR

poslanika da postoji Komitet za ustavna i pravna pitanja koje bi trebalo da odredi da li predloženi zakoni narušavaju Ustav. Na primjer, oni su zloupotrebljavali koncept ustavnosti kada su bili protiv izbacivanja šestomjesečne rotacije u Vijeću ministara ..., uprkos činjenici da u Ustavu nema ni pomena o principu rotacije.²³⁰

Primjeri kao gore ilustruju kako je srpska opstrukcija postala sve više legalistička a sve manje bombastična i tvrdoglava. Prije nego da se otvoreno suprotstave Sporazumu iz Dejtona i da ga nazovu antisrpskim, političari RS sada bacaju težište na takva pitanja kao što je ustavnost. U mjeri u kojoj Dejton podržava državne pretenzije RS, političari ovog entiteta postaju njegovi najveći branioci. Međutim, kao što je primjećeno gore, njihova interpretacija Dejtona ostaje restriktivna u mjeri u kojoj to služi njihovim interesima. Rezultat ovoga jeste da se reforme, koje su potrebne da Bosna makar stane na polaznu tačku na Mapi puteva EU, kreću brzinom puža. U međuvremenu, strane investicije u Bosni su oskudne i praktično nepostojeće u RS, a zemlja zaostaje iza svojih susjeda na jugu i istoku.

Ipak, većina predstavnika RS retko mijenja svoj opozicioni stav u odnosu na mjere za izgradnju države, posebno uključujući ekonomske reforme, čak i kada bi narod u RS imao materijalne koristi od ovih mjera. Prošle godine, na primjer, Bosni je ponuđena mogućnost da iskoristi povlašćene carinske tarife za izvoz u zemlje EU, samo ako osnuje Institut za standardizaciju koji bi garantovao da su njeni proizvodi u skladu sa evropskim normama. Ali, državni Parlament nije mogao da donese zakon u tom smislu zbog neprestane opstrukcije od strane poslanika RS. Iako je kasnije Visoki predstavnik proglasio Zakon, ovaj Institut ne funkcioniše jer je RS odbila da odvoji sredstva koja su potrebna za rad.²³¹ Istovremeno, Visoki predstavnik je donio niz drugih zakona za koje je imao ovlaštenje od Vijeća za primjenu mira iz marta 2000, i koji su bili potrebni da bi Bosna dobila kredit u iznosu od KM 24 miliona od Svjetske banke, a koje Parlament nije mogao da donese. Time što je on donio ove zakone, Visoki predstavnik je pomogao bosanskom Parlamentu da izbjegne one uslove koji se odnose na stvaran napredak u sprovođenju ekonomskih reformi koje je Svjetska banka pokušala da postavi.²³²

Matthias Sonn meets BiH House of Peoples' Serb Caucus', OHR Press Release), 31. juli 2001.

²³⁰ Ibid.

²³¹ ICG Intervju sa stranim službenikom visokog ranga, 3. juli 2001.

²³² Svjetska banka je, međutim, željela da se ovi zakoni donesu u kampanji za novembarske izbore u 2000., kako

Zakon o državnoj granici kojim je stvoren jedinstveni režim za sve granice u Bosni, je još jedan primjer kako predstavnici RS redovno blokiraju donošenje osnovnih državnih zakona. Prilikom proglašenja ovog Zakona početkom 2000. Visoki predstavnik je tačno objasnio u čemu je problem: 'Neću da dozvolim da zbog nekoliko neodgovornih državnih predstavnika iz RS propadnu nade čitave zemlje u naprednu i otvorenu budućnost. Ovi zvaničnici tvrde da štite takozvane nacionalne interese RS i njenih građana. A u stvari, ovom vrstom opstrukcije oni realno štete razvoju njihovog entiteta i blagostanju njihovih građana.' Pošto je primjetio da su pregovori između međunarodne zajednice i bosanskih stranaka trajali dugo i bili teški, i da su se najzad saglasili da je ovako nešto potrebno, ambasador Petritsch je nastavio rekavši da 'je to mjesto gde su srpski delegati u Zastupničkom domu BiH počeli da omalovažavaju ovu instituciju kao forum za vlastite skućene interese, sebičnost, neosnovane pretenzije na suverenitet, i odbacivanje Mirovnog sporazuma iz Dejtona i Ustava BiH.'²³³

Sušтина strategije međunarodne zajednice u Bosni jeste da učini državu sposobnom za život time što će joj omogućiti da krene na put ka evropskoj integraciji. Teoretski, jednom kad stvarno krene ovim putem, međunarodna zajednica može da se spakuje, zatvori svoje kvazi protektorate i pusti da evropski procesi preuzmu stvari. Suprotstavljanje RS skoro svemu što je potrebno da bi se ovo desilo, potire izlaznu strategiju.

Zamjenik Visokog predstavnika Sonn nedavno je primjetio da 'entiteti mogu da prežive jedino ako je država jaka' i da je 'integracija u Evropu odgovor na očajnu ekonomsku situaciju u kojoj su građani BiH.'²³⁴ Međutim, u ovoj situaciji bosanska država ne samo da zavisi od entiteta za veći dio svojih skromnih prihoda, već je oni - a naročito RS - sprječavaju da potraži spas u Evropi. Da ironija bude veća, entiteti uglavnom preživljavaju zahvaljujući međunarodnim donatorima i kanalisanoj finansijskoj pomoći, uključujući i direktnu pomoć budžetu. Dok

bi sačuvala potencijalno pobjedničku Alijansu za promjene od odgovornosti za politički nepopularne korake koji se odnose na Zakon o radu i penzionu reformu tokom prvih mjeseci njenog rada! ICG Intervju sa službenikom Svjetske banke, 1. oktobar 2001.

²³³ Izjava za štampu OHR-a, Zakon o državnoj graničnoj službi (OHR Press Release, State Border Service Law, 13 January 2000), 13. januar 2000.

²³⁴ 'SDHR Matthias Sonn se sreće sa klubom srpskih poslanika u Domu naroda BiH', Izveštaj za štampu OHR-a ('SDHR Matthias Sonn Meets BiH House of Peoples' Serb Caucus', OHR Press Release), 31. juli 2001.

svi, EC, MMF i Svjetska banka, zvanično pozajmljuju ili daju podršku državi, podsporazumima je predviđeno da većina sredstava prelazi direktno na entitete. Daleko od navođenja na saradnju Republike Srpske na državnom nivou i olakšavanju sprovođenja reformi koje su potrebne kako bi na kraju strana pomoć bila nepotrebna, rukovodstvu entiteta je bilo dozvoljeno da praktikuje oblik političke alhemije: da pretvori neplemeniti metal finansijske zavisnosti u pravo zlato neodgovorne vlasti.

VI. ZAKLJUČAK: VREME ZA NETOLERANCIJU TOLERANCIJU

Tokom posljednjih šest godina međunarodna zajednica nije uspjela da preinači Republiku Srpsku niti da je reintegriše u Bosnu. Što je i gore, ona nije stvarno to ni pokušala. Tek postavljeni prokonzuli u Bosni bili su u početku spremni da prihvate takozvani odlazak Radovana Karadžića iz javnog života kao dovoljan kako bi njegova stranka nastavila sa radom, zapečativši svoja ratna 'dostignuća' demokratskim legitimitetom. U odsustvu bilo čega osim tuge i jada od SDS-a tokom navedene godine, međunarodnoj zajednici je dobrodošao razdor u stranci i sa iskrenom velikodušnošću dočekala je dolazak Milorada Dodika, i zauzvrat tražeći od njega jedino da govori prave stvari. Nemoćna i nevoljna da prizna da instrument koga je ona izabrala nije bio ništa spremniji da transformiše RS ni od samog SDS, međunarodna zajednica je nastavila da baca pare. Slična ali ne tako bogata pantomima odigravala se od početka rada Ivanićeve vlade u januaru 2001. Jedino što je sada SDS ponovo pod krovom, pljujući napolje a ne unutra. Pošto su i međunarodna zajednica i većina Bosanaca još uvek izvan krova RS - a sam Ivanić je unutra samo uz trpljenje - ovo nije nikakvo poboljšanje.

Po svačijem osim najmilosrdnijem mišljenju (ili mišljenju zbog ličnog interesa), politička djelotvornost donatorske pomoći RS bila je mala. Iako je povremeno govorila jezikom političke 'uslovljavanja', međunarodna zajednica je propustila i da je praktikuje. Recept finansiranja projekata, pomoći budžetu i zajmovi su retko bili vezani za postizanje određenih ciljeva koji su se mogli postići. RS je – nekad i u bukvalnom smislu - uspjela nekažnjeno da se izvuče za ubistvo. U Federaciji je bilo drugačije. Kada Sarajevo 1998. nije uspjelo da napreduje u implementaciji imovinskih zakona kojim bi se omogućio povratak Srba i Hrvata, međunarodne agencije su usvojile zabranu na pomoć ovom kantonu, što je brzo popravilo stvari.²³⁵ Juna 2001. srpska se Vlada, suočena sa golim izborom da li da preda Miloševića Međunarodnom tribunalu u Hagu ili izgubi više od USD 1 biliona u obećanoj pomoći za izgradnju, prosvijetlila. U međuvremenu, u RS samo pomoć Svjetske banke iznosila je više od USD 150 miliona od 1995, a ipak brzina implementacije imovinskih zakona bila je pola one u Federaciji. Niti su vlasti RS isporučile Hagu i jednog jedinog optuženog za ratne zločine.

²³⁵ ICG Intervju sa službenikom RRTF-a, 22. avgust 2001.

Tokom šest mjeseci između decembra 2000. i juna 2001. međunarodni službenici prijetili su ekonomskim sankcijama RS tri puta, svaki put odustajući od prijetnji poslije simboličnog ustupanja. Prvi put se to desilo prije formiranja nove Vlade, kada je međunarodna zajednica upozorila da će bilo kakva koalicija sa SDS-om imati za rezultat gubitak celokupne pomoći od spolja. Kompromis kojim je sačuvan obraz i koji je na kraju dozvolio političarima SDS-a da zauzmu mjesta u Ivanićevom kabinetu kao 'nezavisni eksperti' - i da održe priliv novca - sada svi smatraju za šaradu, a ova početna prijetnja je nečujno zaboravljena. Druga runda prijetnji došla je poslije pobuna u Trebinju i Banja Luci. Ovi nagovještaji propasti pokopani su u tišini poslije uglavnom simboličnih ustupaka od strane Vlade. Na kraju, nejasne prijetnje sankcijama učinjene su još jednom poslije izručenja Miloševića Hagu. I od njih se odustalo kada je u Narodnoj skupštini RS usvojen Nacrt Zakona o saradnji sa Međunarodnim Haškim tribunalom. Ovakav zakon je ne samo nepotreban već će ovaj u osnovi lažni zakon, koji je najzad tijesno usvojen 2. oktobra, prije olakšati opstrukciju nego saradnju.

Otkako se vratila na vlast, SDS je konsolidovala svoju vlast: u javnom sektoru, sivoj ekonomiji, u medijima, u policiji i sudovima, u vojsci i obavještajnoj službi, u zabitima istočne RS, u prosvijećenoj Banja Luci i od nedavno u srpskoj metropoli, Beogradu. Ona je takođe isprobavala međunarodnu zajednicu da ustanovi sa koliko toga može da se izvuce, pri tome izražavajući vjernost Dejtonu, a koliko u stvari malo može da uradi u smislu implementacije Dejtona. Međunarodni administratori i psi čuvari su režali, ali još treba da bi ujedali.

Međunarodni službenici često izjavljuju da političko 'uslovljanje ne vrijedi'. Ipak u slučaju RS, samo bi trebalo pokušati sa njom na nivou opština, kao sredstvo za nagradu onih lokaliteta koji prihvataju povratak manjina i za kažnjavanje onih koji to ne čine. Međutim, finansijska kontrola u RS je tako centralizovana da Vlada entiteta u Banja Luci snosi stvarnu odgovornost, i za ono što ide dobro i za ono što ide loše. To znači da međunarodni pokušaji da se projekti za lokalnu pomoć uslove implementacijom imovinskih zakona ili drugim mjerama u korist izbjeglica uglavnom ne uspijevaju. Opštine rade samo ono što im Banja Luka dozvoli, a ona povremeno slijedi interese režima i dozvoljava povratak manjina. U stvari, vlasti RS pokazale su da bolje od međunarodne zajednice razumiju kako posijati uslove i požnjeti političke nagrade zbog njihovog ispunjenja. Koristiti raseljene Srbe radi

učvršćenja etničkog čišćenja, održavati međuopštinske tenzije, satrti budžet Ministarstva za izbjeglice te glasati za SDS u zahvalnost za nove domove je upravo takav primjer.

Da bi dobila priliku da uspije u RS, uslovljenost mora da se primjeni na one koji posjeduju i vlast i odgovornost da urade ono što međunarodna zajednica traži, i koji su dovoljno pragmatični da žele da pomognu. Korist od pristanka mora da bude jasna baš kao i cijena ako se ne pristane. I cijena i korist moraju da budu od velike važnosti za predmet koji se uslovljava, dok njegovi podstrekači moraju da imaju i volje i mogućnost da izazovu bilo zadovoljstvo bilo bol. Isto je tako važno da rezultati moraju da budu određeni, da mogu da se dostignu i da su mjerljivi. Ne vrijedi govoriti političarima RS da moraju da nauče da vole Muslimane ili će njihov sistem za održavanje životnih funkcija biti isključen. Takav cilj je kako nerealan tako i nemerljiv, a i prijetnja je neverovatna. Bilo je na sličan način uzaludno tražiti od vođa SDS-a u decembru prošle godine da se obavežu na plan, koji je RS već u obavezi da ispuni, bez postavljanja konkretnih uslova za mjerenje progressa ili obezbijedjenja kojim bi potpisnici snosili odgovornost za njihovo ispunjavanje. Štaviše, potencijalne sankcije bile su nejasne i, stoga, nevjerovatne. Međunarodna zajednica može i trebalo bi da radi bolje.²³⁶

²³⁶ Čak i tada, nema sigurnog uspjeha kada je bazični otpor tako jak. Srbijanska vlada imala je interesa da izruči Slobodana Miloševića u Hag; malo je vjerovatno da će ijedna vlada u RS vidjeti sličan interes kako bi smanjila svoje prerogative - osim ako, naravno, ne uzme u obzir dugoročne interese svog naroda. Vidjeti Geske Dijkstra, *Programme Aid Policies and Politics: Programme Aid and Conditionality*, Swedish International Development Agency, Stockholm, 1999., str. 38-9. Do istog zaključka - da uslovljenost u politici retko uspijeva, a da ima najviše šansi da uspije kada se primjeni princip nagrađivanja a ne sa ciljem 'kupovine' popustljivosti - došlo je i istraživanje koje je izveo OEBS/OSCE i UNDP.

Pravo lice ovog režima ne predstavlja razgovorljiv g-din Ivanić, već prije njegovi neuspjesi da izvrše sprovedbu imovinskih zakona, da zaustave i kazne svakodnevno nasilje nad povratnicima, da vode ekonomiju kao bilo šta drugo osim kao način iznuđivanja, i da predaju optužene za ratne zločine Hagu. Ali RS se ne drži samo svoje ratne dogme nacionalne ekskluzivnosti, već se čvrsto drži za stav da je Bosna za nju samo usputna zgoda - a sasvim sigurno ne i država kojoj Srbi duguju podanost. Vođe RS se otvoreno hvale činjenicom da njihovi delegati odlaze u Sarajevo sa naredbama da spreče bilo koji i sve zakone, reforme i inovacije koji bi mogli da daju Bosni i Hercegovini obilježje suverene države i da joj dozvole da zauzme mjesto koje joj pripada u Evropi.

Logika ovog izvještaja neizbežno ukazuje na potrebnu da se raspusti Republika Srpska: ne samo zbog svoje jasno izražene nemogućnosti da se reformiše već i zbog svoje nesaglasnosti sa nadama za bilo kakav normalan razvoj bosanske države. Međutim, ukidanje RS trenutno nije moguće a nije čak ni poželjno. Ono nije moguće jer međunarodna zajednica više nego ikad nije voljna da ponovo razmatra svoj doprinos u Dejtonu.²³⁷ Ono nije poželjno jer bi, s obzirom da je nedostatak međunarodne želje da se suoči sa teškim izazovima u Bosni, bilo koji 'Dejton II' vjerovatno imao ishod koji bi bio još štetniji za bosansku državnost. Stoga logika i pravda moraju da se začine stvarnošću. Pravi put jeste zahtijevati više, mnogo više od RS. Paradoksalno, ovo bi takođe moglo da bude i spas za Mladena Ivanića i druge pragmatičare RS koji vrlo dobro shvataju da Bosna ne može da opstane sa jednom polovinom koja je osiromašena, te drugom koja je evropska.

Kao okvir za izgradnju države, Mirovni sporazum u Dejtonu je bio prepun protivuriječnosti, od kojih je jedna bila stvaranje jednog skoro isključivo srpskog

²³⁷ Implementacija odluke Ustavnog suda od jula 2000. o 'konstitutivnim narodima' Bosne i Hercegovine najzad će otkloniti nacionalne diskriminatorne ustavne odredbe i zakonske akte iz statuta oba entiteta i mnogo će doprinjeti njihovoj integraciji. Ovo će, u stvari, predstavljati fundamentalnu reviziju bosanskog Dejtonskog Ustava. Nažalost, sporo se napreduje, ima mnogo političkih teškoća i međunarodna zajednica, pošto je prihvatila koncept o bosanskom 'vlasništvu', u junu 2001. donijela je odluku da puste Bosance da idu sami svojim tempom, i da na taj način sačuvaju koaliciju Alijanse za promjene na nivou države i Federacije. Stoga se malo može očekivati od reformi koje bi razbile već postojeće obrasce prije izbora u oktobru 2002. Za detalje odluke Ustavnog suda vidjeti ICG Izveštaj br. 108, *After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting Balkans Peace*, str. 141-42.

entiteta sa pretenzijama državnosti. Ipak, međunarodna zajednica se postepeno naoružavala sa sve dalekosežnijim moćima da ostvari i promoviše Dejtonski integrativni potencijal, a protiv stečenih interesa i šovinističkih ideologija stranaka iz doba rata. U posljednje dvije godine Visoki predstavnik je koristio ove moći kako bi počeo sa demontiranjem spojenih, zatvorenih direktorata koji vezuju establišmente nacionalističkih stranaka u Federaciji za legalnu i ilegalnu ekonomiju. On i druge međunarodne agencije su isto tako krenule sa jačanjem vladavine zakona, borbom protiv korupcije, sa pomaganjem povratka izbjeglica, i usvajanjem zakonodavstva za institucije na državnom nivou koje mogu Bosni još da daju centralnu Vladu.

Uspjeh je, međutim, uglavnom ograničen na Federaciju. To nije samo zbog toga što su bošnjačke stranke, vjerujući u cjelovitu Bosnu, uvek bile pogodnije za rad sa, prije nego protiv, međunarodne zajednice, nego što su to bile srpske ili hrvatske stranke. Niti je to rezultat pobjede reformističkog i nenacionalističkog Alijanse za promjene u Federaciji na izborima u novembru 2000. Naravno, ovi faktori su bili od pomoći, ali glavni razlog zašto je Federacija toliko ispred Republike Srpske leži u tome da je mnogo više zahtijevano od nje.²³⁸

Primjena nižih standarda za RS može biti razumljiva u užem političkom smislu ali ona će se pokazati fatalnom kako za sveukupni međunarodni eksperiment u Bosni tako i za bosansku državu. Ne usuđujući se na rizik ili na priznavanje poraza, međunarodna zajednica se ne usuđuje na pobjedu. Umesto toga, ona je mazila, laskala, izražavala brigu i na nos plaćala za nešto nalik na saradnju političke klase bosanskih Srba. Kako ne bi izazvala tu klasu da otkrije koliko je duboko njeno neprijateljstvo i zločinstvo, međunarodna zajednica je više voljela da bude oprezna i da pravi ustupke, umjesto da se suprotstavlja i postavlja uslove. Ali vrijeme ističe. SFOR će nestati. Novca je sve manje. Zasićenost Bosnom je počela. A RS ostaje u osnovi neizgrađena.

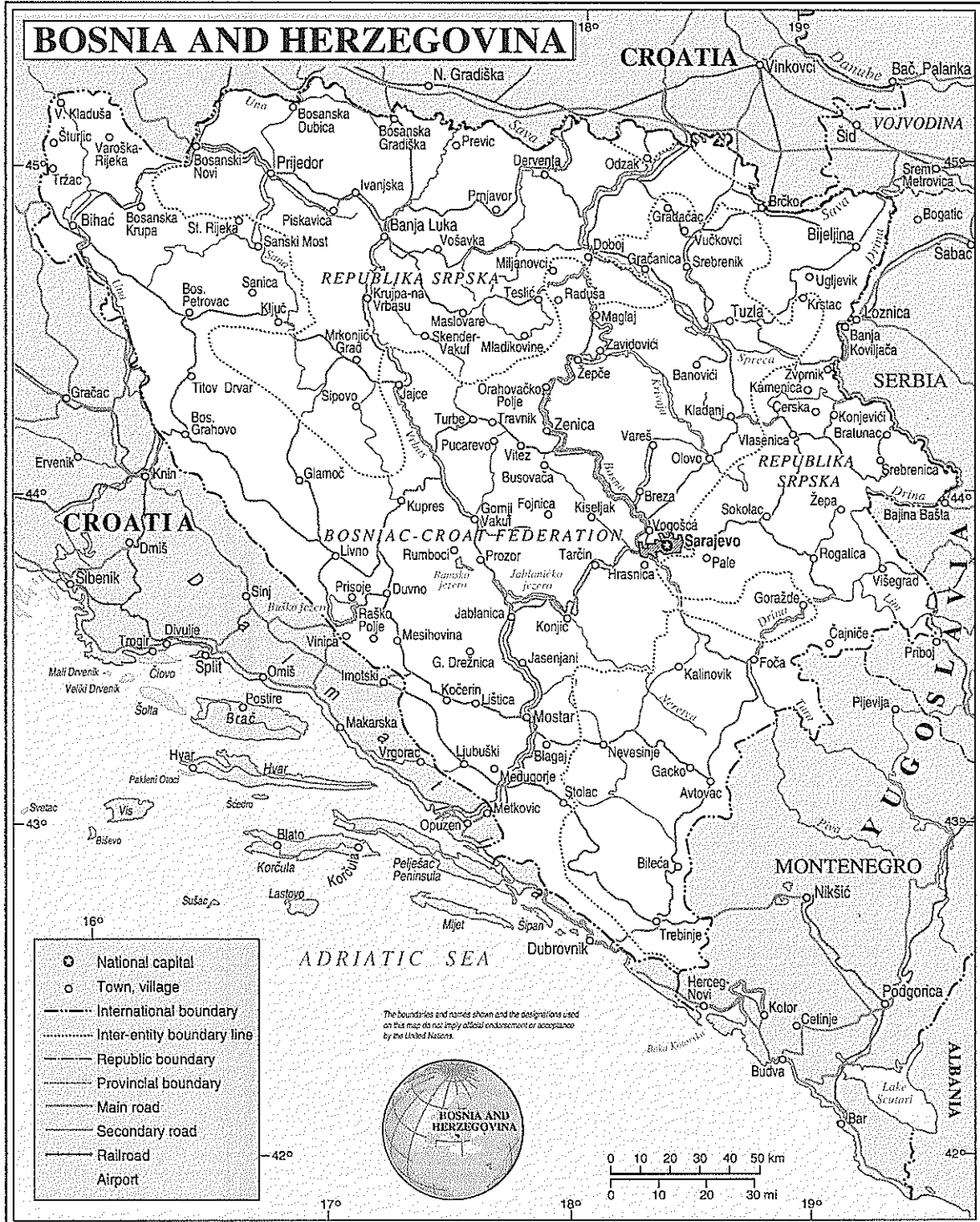
²³⁸ Ako ostavimo postavljanje uslova po strani, međunarodna zajednica je samo još revnosnija u Federaciji u smjenjivanju korumpiranih službenika, reformišući pravosuđe, uvodeći program zaštite svjedoka, zahtjevajući i primajući saradnju sa Međunarodnim tribunalom u Hagu, i suočavajući se sa izazovima stranke u Federaciji sličnoj SDS-u, HDZ. Ništa slično prepadima na Hercegovačku banku u aprilu 2001. nije se desilo u RS otkako je SFOR zapljenio nekoliko predajnika Srpske radio televizije u oktobru 1997.

Radije nego da nastave da vode miran život, finansirajući neuspjeh i nadajući se, uprkos svemu, da će 'umjerenjaci' zaklati zmaja SDS-a, prošlo je vrijeme da razuđeni prokonzuli i donator u Bosni stvarno rade zajedno kako bi sami ukrotili zvijer. Pažljivo i zanatski napravljena uslovljenost nudi napredak. Zajmovi, finansiranje projekata i pomoć budžetu trebalo bi u svakom slučaju da budu uslovljeni zadovoljavanjem bilo kog zanemarenog pitanja iz Dejtonskog i plana za izgradnju države. Saradnja sa Međunarodnim Haškim tribunalom, sprovedba imovinskih zakona, reforma pravosuđa i policije, iskorjenjivanje korumpiranih službenika, dekontaminacija javnih i obrazovnih diskursa, istinska privatizacija, potpomaganje održivog povratka izbjeglica, reforma vojske, stajanje u kraj nekažnjavanju prekršitelja zakona, te brisanje diskriminatornih odredbi iz Ustava i brojnih zakona, sve su koraci koje RS mora da učini ako želi da se spasi u kratkom roku. Ali ona mora isto tako da se prinudi da konstruktivno učestvuje u formiranju institucija bosanske države, zakona i vlasti koji su joj potrebni da bi bila država i da se u dužem roku vrati u Evropu.

Biće gužvi a možda čak i nemira ako međunarodna zajednica prihvati ovaj izazov. Neprijatelji Bosne i mira biće primorani da se deklarišu i da sami sebe isključe iz javnog života. Ali ispiranje jakim mlazom etničkih čistača, lopova, šovinista, onih koji gube vrijeme, i demagoga je jedini način da se ukroti i upristoji Republika Srpska. Ukoliko i dok se to ne postigne, međunarodna zajednica je uludo dangubila vrijeme u Bosni.

Sarajevo/Brisel, 8. oktobar 2001.

PRILOG A KARTA BOSNE I HERCEGOVINE

Map No. 3729 Rev. 2 UNITED NATIONS
 January 2000

Department of Public Information
 Cartographic Section

PRILOG B O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI

Međunarodna krizna grupa (*International Crisis Group* – ICG) je privatna, multinacionalna organizacija čiji je cilj jačanje sposobnosti međunarodne zajednice da predvidi, razumije i djeluje tako da spriječi i ograniči sukobe.

Pristup ICG-a zasniva se na istraživanjima na terenu. Timovi političkih analitičara, koji se nalaze na terenu u zemljama u kojima postoji opasnost konflikta, prikupljaju informacije iz velikog broja izvora, utvrđuju stanje u zemlji te izrađuju redovne analitičke izvještaje koji sadrže praktične preporuke za glavne faktore koji donose odluke na međunarodnom nivou.

Izvještaji ICG-a imaju široku distribuciju u ministarstvima vanjskih poslova i međunarodnim organizacijama a istovremeno su generalno dostupni na internet stranici ove organizacije, www.crisisweb.org. ICG tijesno saraduje sa vladama i onima koji imaju uticaj na njih, uključujući i medije, kako bi skrenula pažnju na svoju analizu krize te izgradila podršku za svoje preporuke. Upravni odbor ICG-a – u kome se nalaze istaknute ličnosti iz oblasti politike, diplomatije, poslovnog svijeta i medija – i sam direktno pomaže da se najvišim odlučujućim faktorima iz cijelog svijeta ukaže na izvještaje i preporuke ICG-a. Predsjedavajući Međunarodne krizne grupe je bivši finski predsjednik Martti Ahtisaari, a od januara 2001. bivši ministar vanjskih poslova Australije, Gareth Evans, je predsjednik i generalni direktor ove organizacije.

Međunarodna centrala ICG-a je u Briselu, sa predstavništvima u Washingtonu, New Yorku i Parizu. Organizacija trenutno ima ili planira projekte u devetnaest kriznih zemalja i regija na svim kontinentima: Alžir, Burundi, Ruanda, Demokratska Republika Kongo, Siera Leone, Sudan i Zimbabve u Africi; Burma/Mijanmar, Indonezija, Kirgistan, Tadžikistan, i Uzbekistan u Aziji; Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija, Crna Gora i Srbija u Evropi; te Kolumbija u Južnoj Americi.

Međunarodna krizna grupa sredstva prikuplja od vlada, dobrotvornih organizacija, preduzeća i pojedinačnih donatora. Sredstva za njeno finansiranje trenutno obezbjeđuju vlade sljedećih zemalja: Australije, Kanade, Danske, Finske, Francuske, Njemačke, Irske, Japana, Luksemburga, Holandije, Norveške, Republikea Kine (Tajvan), Švedske, Švicarske te Velike Britanije. Među fondacijama i donatorima iz privatnog sektora nalaze se Ansary fondacija, Fondacija Williama i Flore Hewlett, Fondacija Charlesa Stewarda Motta, Institut za otvorena društva, Ploughshares fond, Sasakawa fondacija, Smith Richardson fondacija, Ford fondacija i Institut za mir Sjedinjenih američkih država.

Juli 2001

PRILOG C

ICG IZVEŠTAJI

AFRICA

ALGERIA

Algeria: The Press in Crisis, Africa Report N°8, 11 January 1999

Algérie: La Crise de la Presse, Africa Report N°8, 11 January 1999

The People's National Assembly, Africa Report N°10, 16 February 1999

Assemblée Populaire Nationale: 18 Mois de Législature, Africa Report N°10 16 February 1999

Elections Présidentielles en Algérie: Les Enjeux et les Perspectives, Africa Report N°12, 13 April 1999

The Algerian Crisis: Not Over Yet, Africa Report N°24, 20 October 2000

La Crise Algérienne n'est pas finie, Africa Report N°24, 20 October 2000

La concorde civile : Une initiative de paix manquée, Africa Report N°24, 9 July 2001

BURUNDI

Burundi: Internal and Regional Implications of the Suspension of Sanctions, Africa Report N°14, 27 April 1999

Le Burundi Après La Suspension de L'Embargo: Aspects Internes et Régionaux, Africa Report N°14, 27 April 1999

Quelles Conditions pour la reprise de la Coopération au Burundi? Africa Report N°13, 27 April 1999

Proposals for the Resumption of Bilateral and Multilateral Co-operation, Africa Report N°13, 27 April 1999

Burundian Refugees in Tanzania: The Key Factor in the Burundi Peace Process, Africa Report N°19, 30 November 1999

L'Effet Mandela: Evaluation et Perspectives du Processus de Paix Burundais, Africa Report N°20, 18 April 2000

The Mandela Effect: Evaluation and Perspectives of the Peace Process in Burundi, Africa Report N°20, 18 April 2000

Unblocking Burundi's Peace Process: Political Parties, Political Prisoners and Freedom of the Press, Africa Briefing, 22 June 2000

Burundi: Les Enjeux du Débat. Partis Politiques, Liberté de la Presse et Prisonniers Politiques, Africa Report N°23, 12 July 2000

Burundi: The Issues at Stake. Political Parties, Freedom of the Press and Political Prisoners, Africa Report N° 23, 12 July 2000

Burundi Peace Process: Tough Challenges Ahead, Africa Briefing, 27 August 2000

Burundi: Ni guerre ni paix, Africa Report N° 25, 1 December 2000

Burundi: sortir de l'impasse. L'urgence d'un nouveau cadre de négociations, Africa Report N°29, 14 May 2001

Burundi: Breaking the Deadlock, The Urgent Need for a New Negotiating Framework, Africa Report N° 29, 14 May 2001

Burundi: Cent jours pour retrouver le chemin de la paix, Africa Report N°33, 14 August 2001

DEMOCRATIC REPUBLIC OF CONGO

How Kabila Lost His Way, DRC Report N°3, Africa Report N°16, 21 May 1999

Africa's Seven Nation War, DRC Report N°4, Africa Report N°17, 21 May 1999

The Agreement on a Cease-Fire in the Democratic Republic of Congo, Africa Report N°18, 20 August 1999

Kinshasa sous Kabila, à la veille du dialogue national, Africa Report N°19, 21 September 1999

Scramble for the Congo: Anatomy of an Ugly War, Africa Report N° 26, 20 December 2000

From Kabila to Kabila: Prospects for Peace in the Congo, Africa Report N°27, 16 March 2001

Disarmament in the Congo: Investing in Conflict Prevention, Africa Briefing, 12 June 2001

RWANDA

Five Years after the Genocide: Justice in Question, Africa Report N°11, 7 April 1999

Cinq Ans Après le Génocide au Rwanda: La Justice en Question, Africa Report N°11, 7 April 1999

Uganda and Rwanda: Friends or Enemies? Africa Report N°15, 4 May 2000

Tribunal pénal international pour le Rwanda: l'urgence de juger, Africa Report N°30, 7 June 2001

SIERRA LEONE

Sierra Leone: Time for a New Military and Political Strategy, Africa Report N° 28, 11 April 2001

ZIMBABWE

Zimbabwe: At the Crossroads, Africa Report N°22, 10 July 2000

Zimbabwe: Three Months after the Elections, Africa Briefing, 25 September 2000

Zimbabwe in Crisis: Finding a way Forward, Africa Report N°32, 13 July 2001

* Released since January 1999

ASIA

BURMA/MYANMAR

Burma/Myanmar: How Strong is the Military Regime?, Asia Report N° 11, 21 December 2000

INDONESIA

Aceh: Escalating Tension, Asia Briefing, 7 December 2000

Indonesia: Overcoming Murder and Chaos in Maluku, Asia Report N° 10, 19 December 2000

Indonesia: Impunity Versus Accountability for Gross Human Rights Violations, Asia Report N°12, 2 February 2001

Indonesia: National Police Reform, Asia Report N°13, 20 February 2001

Indonesia's Presidential Crisis, Indonesia Briefing, 21 February 2001

Bad Debt: The Politics of Financial Reform in Indonesia, Asia Report N° 15, 13 March 2001

Indonesia's Presidential Crisis: The Second Round, Indonesia Briefing, 21 May 2001

Aceh: Why Military Force Won't Bring Lasting Peace, Asia Report N° 17, 12 June 2001

Aceh: Can Autonomy Stem the Conflict? ICG Asia Report No 18, 27 June 2001

Communal Violence in Indonesia: Lessons from Kalimantan, ICG Asia Report No 19, 27 June 2001

Indonesia-U.S. Military Ties: Asia Briefing, 18 July 2001

The Megawati Presidency, Indonesia Briefing, 10 September 2001

Indonesia: Ending Repression in Irian Jaya: ICG Asia Report N° 23, 20 September 2001

CAMBODIA

Back from the Brink, Asia Report N°4, 26 January 1999

Cambodia: The Elusive Peace Dividend, Asia Report N°8, 11 August 2000

CENTRAL ASIA

Central Asia: Crisis Conditions in Three States, Asia Report N°7, 7 August 2000

Recent Violence in Central Asia: Causes and Consequences, Central Asia Briefing, 18 October 2000

Islamist Mobilisation and Regional Security, Asia Report N°14, 1 March 2001

Incubators of Conflict: Central Asia's Localised Poverty and Social Unrest, Asia Report N°16, 8 June 2001

Central Asia: Fault Lines in the Security Map, Asia Report N° 20, 4 July 2001

Central Asia: Uzbekistan at Ten – Repression and Instability, Asia Report N°21, 21 August 2001

Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the Island of Democracy, Asia Report N°22, 28 August 2001

Central Asian Perspectives on the 11 September and the Afghan Crisis, Central Asia Briefing, 28 September 2001

BALKANS

ALBANIA

The State of Albania, Balkans Report N°54, 6 January 1999

Albania Briefing: The Refugee Crisis, 11 May 1999

Albania: State of the Nation, Balkans Report N°87, 1 March 2000

Albania Briefing: Albania's Local Elections, A test of Stability and Democracy, 25 August 2000

Albania: The State of the Nation 2001, Balkans report N°111, 25 May 2001

Albania Briefing: Albania's Parliamentary Elections 2001, 23 August 2001

BOSNIA

Brcko: A Comprehensive Solution, Balkans Report N° 55, 8 February 1999

Breaking the Mould: Electoral Reform in Bosnia & Herzegovina, Balkans Report N° 56, 4 March 1999

Republika Srpska: Poplasen, Brcko and Kosovo – Three Crises and Out? Balkans Report N°62, 6 April 1999

Why Will No-one Invest in Bosnia and Herzegovina? Balkans Report N°64, 21 April 1999

Republika Srpska in the Post-Kosovo Era: Collateral Damage and Transformation, Balkans Report N°71, 5 July 1999

Rule over Law: Obstacles to the Development of an Independent Judiciary in Bosnia and Herzegovina, Balkans Report N°72, 5 July 1999

Balkans Briefing: Stability Pact Summit, 27 July 1999

Preventing Minority Return in Bosnia and Herzegovina: The Anatomy of Hate and Fear, Balkans Report N°73, 2 August 1999

Is Dayton Failing? Policy Options and Perspectives Four Years After, Balkans Report N°80, 28 October 1999

Rule of Law in Public Administration: Confusion and Discrimination in a Post Communist Bureaucracy, Balkans Report N°84, 15 December 1999

Denied Justice: Individuals Lost in a Legal Maze, Balkans Report N°86, 23 February 2000

European Vs. Bosnian Human Rights Standards, Handbook Overview, 14 April 2000

Reunifying Mostar: Opportunities for Progress, Balkans Report N°90, 19 April 2000

Bosnia's Municipal Elections 2000: Winners and Losers, Balkans Report N°91, 28 April 2000

Bosnia's Refugee Logjam Breaks: Is the International Community Ready? Balkans Report N°95, 31 May 2000

War Criminals in Bosnia's Republika Srpska, Balkans Report N°103, 02 November 2000

Bosnia's November Elections: Dayton Stumbles,
Balkans Report N°104, 18 December 2000

Turning Strife to Advantage: A Blueprint to Integrate the Croats in Bosnia and Herzegovina, Balkans Report N° 106, 15 March 2001

No Early Exit: NATO's Continuing Challenge in Bosnia, Balkans Report N°110, 22 May 2001

Bosnia's Precarious Economy: Still Not Open For Business; Balkans Report N° 115, 7 August 2001

KOSOVO

Unifying the Kosovar Factions: The Way Forward,
Balkans Report N°58, 12 March 1999

Kosovo: The Road to Peace, Balkans Report N°59, 12 March 1999

Kosovo Briefing: Atrocities in Kosovo Must be Stopped,
29 March 1999

Kosovo Briefing: The Refugee Crisis, 2 April 1999

Kosovo: Let's Learn from Bosnia, Balkans Report N°66,
17 May 1999

The New Kosovo Protectorate, Balkans report N°69, 20 June 1999

Kosovo Briefing: Who Will Lead the Kosovo Albanians Now? 28 June 1999

The Policing Gap: Law and Order in the New Kosovo,
Balkans Report N°74, 6 August 1999

Who's Who in Kosovo, Balkans Report N°76, 31 August 1999

Waiting for UNMIK: Local Administration in Kosovo,
Balkans Report N°79, 18 October 1999

Violence in Kosovo: Who's Killing Whom? Balkans Report N°78, 2 November 1999

Trepca: Making Sense of the Labyrinth, Balkans Report N°82, 26 November 1999

Starting From Scratch in Kosovo: The Honeymoon is Over, Balkans Report N°83, 10 December 1999

Kosovo Albanians in Serbian Prisons: Kosovo's Unfinished Business, Balkans Report N°85, 26 January 2000

What Happened to the KLA?, Balkans Report N°88, 3 March 2000

Kosovo's Linchpin: Overcoming Division in Mitrovica,
Balkans Report N°96, 31 May 2000

Reality Demands: Documenting Violations of International Humanitarian Law in Kosovo 1999, 27 June 2000

Elections in Kosovo: Moving toward Democracy?
Balkans Report N°97, 7 July 2000

Kosovo Report Card, Balkans Report N°100, 28 August 2000

Reaction in Kosovo to Kostunica's Victory, Balkans Briefing, 10 October 2000

Religion in Kosovo, Balkans Report N°105, 31 January 2001

MACEDONIA

Challenges and Choices for the New Government,
Balkans Report N°60, 29 March 1999

Toward Destabilisation? Balkans Report N°67, 21 May 1999

Macedonia Briefing: Government Holds Together, Eyes Fixed on Upcoming Presidential Poll, 11 June 1999

Macedonia Briefing: Update of Recent Political Developments, 14 June 1999

Macedonia: Gearing up for Presidential Elections,
Balkans Report N°77, 18 October 1999

Macedonia's Ethnic Albanians: Bridging the Gulf,
Balkans Report N°98, 2 August 2000

Macedonia government expects setback in local elections, Briefing Paper, 4 September 2000

The Macedonian Question: Reform or Rebellion,
Balkans Report N°109, 5 April 2001

Macedonia: The Last Chance for Peace, Balkans Report N° 113, 20 June 2001

Macedonia: Still Sliding, Balkans Briefing, 27 July 2001

Macedonia: War on Hold, Balkans Briefing, 15 August 2001

Macedonia: Filling the Security Vacuum, Balkans Briefing, 8 September 2001

MONTENEGRO

Montenegro Briefing: Milosevic to Move on Montenegro, 23 April 1999

Montenegro Briefing: Calm Before the Storm, 19 August 1999

Montenegro: In the Shadow of the Volcano, Balkans Report N°89, 21 March 2000

Montenegro's Socialist People's Party: A Loyal Opposition?, Balkans Report N°92, 28 April 2000

Montenegro's Local Elections: Testing the National Temperature, Background Briefing, 26 May 2000

Montenegro's Local Elections: More of the Same,
Briefing Paper, 23 June 2000

Montenegro: Which way Next? Balkans Briefing, 30 November 2000

Montenegro: Settling for Independence? Balkans Report N°107, 28 March 2001

Montenegro: Time to Decide, Balkans Briefing, 18 April 2001

Montenegro: Resolving the Independence Deadlock,
Balkans Report N°114, 1 August 2001

SERBIA

Sidelining Slobodan: Getting Rid of Europe's Last Dictator, Balkans Report N°57, 15 March 1999

Milosevic's Aims in War and Diplomacy, Balkans Report N°65, 11 May 1999

Yugoslavia Briefing: Wanted for War Crimes, 1 June 1999

Back to the Future: Milosevic Prepares for Life After Kosovo, Balkans Report N°70, 28 June 1999

Transforming Serbia: The Key to Long-Term Balkan Stability, Balkans Report N°75, 10 August 1999

Serbia's Embattled Opposition, Balkans Report N°94, 30 May 2000

Serbia's Grain Trade: Milosevic's Hidden Cash Crop,
Balkans Report N°93, 5 June 2000

*Serbia: The Milosevic Regime on the Eve of the
September Elections*, Balkans Report N°99, 17 August
2000

*Current Legal Status of the Republic of Yugoslavia
(FRY) and of Serbia and Montenegro*, Balkans Report
N°101, 19 September 2000

*Yugoslavia's Presidential Election: The Serbian
People's Moment of Truth*, Balkans Report N°102, 19
September 2000

Federal Republic of Yugoslavia Sanctions Briefing,
Balkans Briefing, 10 October 2000

Serbia on the Eve of the December Elections, Balkans
Briefing, 20 December 2000

*A Fair Exchange: Aid to Yugoslavia for regional
Stability*, Balkans Report N° 112, 15 June 2001

Peace in Presevo: Quick Fix or Long-Term Solution?,
Balkans Report N°116, 10 August 2001

Serbia's Transition: Reforms Under Siege, Balkans
Report N° 117, 21 September 2001

REGIONAL REPORTS

War in the Balkans, Balkans Report N°61, 19 April
1999

Balkan Refugee Crisis, Balkans Report N°68, 1 June
1999

Balkans Briefing: Stability Pact Summit, 27 July 1999

*After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting
Balkans Peace*, Balkans report N°108, 26 April 2001

*Milosevic in the Hague: What it Means for Yugoslavia
and the Region*, Balkans Briefing Paper, 6 July 2001

ISSUES REPORTS

HIV/AIDS as a Security Issue, ICG Issues Report N° 1,
19 June 2001

*Eu Crisis Response Capability: Institutions and
Processes for Conflict Prevention and Management*,
ICG Issues Report N° 2, 26 June 2001

*The European Humanitarian Aid Office (ECHO):
Crisis Response in the Grey Lane*, ICG Briefing Paper,
26 June 2001

PRILOG D

ČLANOVI UPRAVNOG ODBORA ICG-A

Martti Ahtisaari, Predsjednik

Bivši predsjednik Finske

Stephen Solarz, Potpredsjednik

Bivši kongresmen SAD

Gareth Evans, Predsjednik

Bivši ministar spoljnih poslova Australije

Morton Abramowitz

Bivši pomoćnik državnog sekretara SAD; bivši ambasador SAD u Turskoj

Kenneth Adelman

Bivši ambasador SAD i zamenik stalnog predstavnika u UN

Richard Allen

Bivši ŠEF Veća za nacionalnu bezbednost SAD i savetnik za nacionalu bezbednost

Hushang Ansary

Bivši ministar Irana i ambasador; Predsedavajući, Parman grupa, Houston

Louise Arbour

*Sudija Vrhovnog suda, Kanada
Bivši glavni tužilac, Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*

Oscar Arias Sanchez

Bivši predsjednik Kosta Rike; Nobelova nagrada za mir, 1987

Ersin Arioglu

Predsedavajući, Yapi Merkezi

Paddy Ashdown

Bivši lider liberalnih demokrata, Ujedinjeno Kraljevstvo

Zainab Bangura

Direktor, Kampanja za dobro upravljanje, Sijera Leone

Alan Blinken

Bivši ambasador SAD u Belgiji

Emma Bonino

Član Evropskog parlamenta; bivši Komesar Evrope

Maria Livanos Cattau

Generalni sekretar, Međunarodna trgovinska komora

Eugene Chien

Zamenik generalnog sekretara Predsednika, Tajvan

Wesley Clark

Bivši Vrhovni komandant Udruženih snaga NATO-a, Evropa

Jacques Delors

Bivši predsjednik Evropske komisije

Uffe Ellemann-Jensen

Bivši ministar inostranih poslova Danske

Gernot Erler

Potpredsjednik, Socijaldemokratska partija, Bundestag

Mark Eyskens

Bivši premijer Belgije

Yoichi Funabashi

Novinar i pisac

Bronislaw Geremek

Bivši ministar inostranih poslova Poljske

I.K. Gujral

Bivši premijer Indije

Han Sung-Joo

Bivši ministar inostranih poslova Koreje

El Hassan bin Talal

Predsedavajući, Forum Arapske misli

Marianne Heiberg

Stariji istraživač, Norveški institut za međunarodne poslove

Elliot F Kulick

Predsedavajući, Pegasus International

Joanne Leedom-Ackerman

Pisac i novinar

Todung Mulya Lubis

Advokat za ljudska prava i autor

Allan J MacEachen

Bivši potpredsjednik vlade Kanade

Barbara McDougall

*Bivši Državni sekretar spoljnih poslova,
Kanada*

Matthew McHugh

Savetnik Predsednika, Svjetska banka

Mo Mowlam

*Bivši Britanski državni sekretar za Severnu
Irsku*

Christine Ockrent

Novinar

Timothy Ong

Predsedavajući, Asia Inc magazine

Wayne Owens

*Predsjednik, Centar za mir Srednjeg istoka i
ekonomsku saradnju*

Cyril Ramaphosa

*Bivši generalni sekretar, Afrički nacionalni
kongres; predsedavajući, New Africa
Investment Ltd.*

Fidel Ramos

Bivši predsjednik Filipina

Michel Rocard

*Član Evropskog parlamenta; bivši premijer
Francuske*

Volker Ruhe

*Potpredsjednik, Hrišćanski demokrati,
Bundestag; bivši ministar odbrane Nemačke*

Mohamed Sahnoun

*Specijalni savetnik Generalnog sekretara
Ujedinjenih nacija*

William Shawcross

Novinar i autor

Michael Sohlman

Izvrši direktor Nobelove fondacije

George Soros

Predsedavajući, Institut za otvoreno društvo

Eduardo Stein

Bivši ministar inostranih poslova Gvatemale

Par Stenback

Bivši ministar inostranih poslova, Finska

Thorvald Stoltenberg

Bivši ministar inostranih poslova, Norveška

William O Taylor

Počasni Predsedavajući, The Boston Globe

Ed van Thijn

*Bivši ministar unutrašnjih poslova, Holandija;
bivši gradonačelnik Amsterdama*

Simone Veil

*Bivši član Evropskog parlamenta; bivši
ministar zdravlja, Francuska*

Shirley Williams

*Bivši Britanski državni sekretar obrazovanja i
nauke; član Doma lordova*

Grigory Yavlinsky

Član Ruske dume

Mortimer Zuckerman

*Predsedavajući i Glavni i odgovorni
Kancelarijanik, US News and World Report*